

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Secvnda, Sive Lainivs

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1620

Historiae Societatis Iesv Liber Qvintvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13974

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV LIBER QUINTVS.

1561.

Nnum iam voluentis seculi sexagesimum primum aduentum in Italiam Borgiæ, profectio tum Lainij in Gallias, tum Christophori Rodericij in Ægyptum, nonnullisq; in Italia & Hispania turbis notabile, opportunum fuerit ex Hispania exordiri. Festinas ad congressum Araozij, & Francisci Natalis Visitator Compluti Araozij conuenit. Is ceteriq; Patres auctores fuisse, ut Franciscum reuocaret à Lusitania in Castellâ. Iam enim videbatur Franciscus offensione Regis, & Archiepiscopi Hispalensis suspiciones timens, Castellâ se haud liberè fidenterq; committere. Natalis nuncio misso, nihil certi perscribens in eam propendere se partè significabat, ut reditū magis probaret, ne fugæ nomē tribueretur absentia; & metus quasi index cōscientiæ sermones suspicionesq; hominum adaugeret. Interim dum opperitur responsum, Concham excurrit, remq; è sententia gerit. Hic Patres nullo reditu certo, sed priorū elemosynis, præsertim Petri à Puteo Canonici adhuc visitabant. Sed & huius ac ceterorū ciuium pietas adeo refrigerat, ut interdū, quod supremæ necessitati succurreretur, aliquid ex ornato & instrumento templi fuerit diuendendum. Oriebantur inde tantæ rerū angustia, quod, cum scholæ Conchæ non essent, Socij; nec multi, nec facultatis eximiae, propè ignorabatur, & si quino rant, ab Canonico eos ali putabant. Quia tamen B. Ignatij tempore ea fuerat instituta sedes; & bene ceptorum difficultates non fuga, sed cōstantia sciebatur potius superandas, ibi primum admovent medicamentū, ubi mali originem vident. Scholæ aperiant Latini sermonis; & Ioan. Martiniū bonum iuxta virum & concionatorem Tolero accersunt. Is aperto documēto fuit, quanta sit cōstantia vis, quidq; facto sit opus, si quando initia malè votis respōdeant. Cum primū est concionatus, pauculi audire; cum secūdō ac tertio, haud multo plures; non tamen animum desponder, nec idcirco, quod pauci aderant, contemptim aut negligentiū agit, sed perinde ac si frequentissima audientia esset concio, cum cura ac studio, quæ dicturus est, præmeditatur: deinde in suggestu item tantā plurimū audiretur, grauiter vehementerq; cum audientū obseruantia agit; quod etiam magis enititur, quo se minū volūtarij auditores offerebāt. Ecce autē breui rumor exoritur, bonum & acrem apud Patres concionari virum; ille rumor nouis concionibus auctus latius funditur, pluresq; ac plures in dies adducit: inde totam replet urbem ciētq;. Neque iam subsidia tantū ad alendos affatim Socios vltro congregabatur, sed etiam exire, qui de perpetuis addicendis redditibus cogitarēt. Cogitationem hanc, ubi Natalis Concham venit, Petrus Marquina Canonicus ferio erat ingressus, nisi quod tot initio abhorrentes ab Societatis legibus aduoluebat cōditiones,

ut eiusmodi donatio nimis caro emeretur. Erat vir planè pius Marquina, & iuuandæ patriæ suæ percupidus, & nostræ familiæ amans in deusq; ab notitia & familiaritate Ignatij, qua olim se vnum Romæ gloriabatur. Cuius bonitatē animi ac rectam mentē ubi primo colloquio Natalis perspexit, apertè ac simpliciter monet, Quandoquidē hanc illi Deus cogitationē immiserat, ut, quem admodū aiebat, quidquid sibi rerum esset, in Dei gloriā impensum velleret, consideraret secum ipse, num è maiore Dei gloria futurum esset liberè Societati prorsus donare, an eas cōditiones imponere, quibus instituta eius violarentur. Nihil aliud Societate ob signatis tabulis coactam, quàm suā sponte facturā. Instituto ac legibus suis iuberi totam se salutē proximorū impendere; in officio si legibus his non cōtineatur, nec quas Collegio Marquina imponat, fore satis. Cogitaret igitur ad Dei quoq; gloriā pertinere, ut, quæ Ignatius tam maturo consilio, tantāq; consultatione cum Deo habita vir diuinæ gloriæ tam acer assiduusq; venator instituta condiderit, intacta & inuiolata seruentur. Nec solum existimaret in fundando Collegio, respicienda sibi vnius commoda urbis, sed huius pariter totum per orbē sparsæ familiæ. Nec dubiè maiore ibi futuram Dei laudem, vnde Societati iuxta & ciuitati, quàm vnde alteri tantummodo, cōsulatur. Facile inter homines nihil nisi optima sequentes conuentum est. Tumque primum in ita ratio est fundandorū Collegiorum, ut ex mera liberalitate cōditores instituant instruantq; Collegia, nulla per stipulationem cōditione iniuncta: Societas autem donatione admissa præscribat sibi, quæ quoque in Collegio pro conditorum voluntatis significatione præstari à suis velit: quæ postea semper studiose cumulateq; præstent. Inter hæc litteris à Francisco relatis in Castellam ipsum venturū, Natalis Tolletum proficiscitur, Regi litteras Lainij ac Pontificis redditurus, cum statuisset, antequā Regem allocutus esset, è suo munere nihil administrare. Hic Feriē Comitē, ac Rodericū Gomium à Silua, ipsis vltro offerētib; alloquitur, vtrumq; Ordinis amicū, & Araozij admiratōrē magnum. Multum cum alijs quoq; Dynastis profecit. Cōsaluus Fernāndus Corduba Dux Sueffiæ, qui Prætor Mediolanū mittebatur, recepit se de Collegio in ea vrbe fundando acturū. Antistes Hispalensis præ ceteris laudibus Societatis mirari se dixit, quod inter tot ex ea cōciopatores tam lubricis temporibus, nemo vnus corū deprehensus esset minus orthodoxum quid docere. Nuncius Pontificius Alexander Episcopus Cariatenis tanquā vnus de Societate haberi volebat; nec aliter humanitate, operā, sermone gerebat se. Deniq; per Araozij, quanquā visus ille est id lenitius exequi, & offensionis quiddam præferre, ad Regem quoq; aditus paruit. Reddidit à Pontifice, & à Lainio litteras;

6

Conditiones
aliena ab
instituto
Religiosis
non imponenda.

7

Formula
condendorū
Collegiorū
à Natali
inuenta.

8

Res à Natali
apud
Regem &
aulā gesta.

1
Res Hispanica.

2
Conchensis
Collegij
vniuersitas.

3
Schola
in
Concha.

4
Concionarij
con
stantia.

5
Petrus
Marquina
Collegium
fundandum
suscipit.

9
Natalis ad
Borgiam
pergit.
Bustam
vius in Ba-
ticam ve-
nitur.

10
Borgia lati-
tia in mala
valetudine.

11
Collegium
in urbe
Portus sta-
uit Natalis
condendum.

12
Brachara
insignes pa-
ces concilia-
ta.

ras: exposuit, quid venisset: quàm eius dedita Ma-
iestati Societas esset: postremò se cū bona Regis
gratia aggressurū suū Societatis visendū munus,
& ad eum, si quid opus foret, per fugiū habiturū.
Benigno Rex vultu Natalem, & eius orationē ex-
cepit, litteras se lecturū dixit: siquid nominatim
vellet, cum Roderico Gomio ageret, facturum se
perlibet. Quod postremū, verbum magni inter
eos homines aestimātū est. Littere inde vicissim in
commendationē Collegij Romani ad Pontificē,
& ad quosdā Cardinaliū, haud ampliū acceptū.
Iam verò, quoniam Borgia haud iter satis expedie-
bat, ad eum sibi Natalis pergendū putauit. Octa-
uo Idus Aprilis Portum venit. Aderat adhuc vna
Bustamātius: quē remisit in Batricam; ne ob dia-
turnā eius abientia grauius prouincia laboraret.
Nec solida custos humilitatis, tumusculorū con-
temptor nobilis, ea causa, propter quam fugisse
putabatur, cunctationem vllam intulit. Borgia,
tamen si delicias summas rebatur, quòd à negoti-
orum profanorum aularumque abesset strepi-
tus; valetudine tamen grauius afflicta erat. Haud
rarò pars aliqua obtorpebat corporis, solutisque
neruis quadam paralyti tentabatur, læto ea re vi-
ro Dei, tum quòd patientiæ materia inde suppe-
tebat, tum quòd sperabat regendis alijs haud suf-
ficiēti, in sanctæ obediētiæ gremio sibi latebras
& exoptatam requiem fore; ita vt, cum in polli-
cem dexterae malum aliquando incidisset, venu-
stè diceret, se in eo digito digitum Dei agnosce-
re, incipientis à scribendarū litterarum, & im-
perandi molestia liberare. Pericundus accidit
illi Natalis aduentus: totum se ei aperuit, peni-
tusque permisit: nec quidquam habuit antiquius,
quàm vt cum eo generalem institueret confes-
sionem, existimans vitæ rectorem correctoremque
sibi missum à Deo. Ipse quoque Natalis val-
dè est delectatus, & cæterorum, & Francisci in-
primis conspectu: & benevolentiam ciuium er-
ga Societatem Portuensium, Gouea ante omnes
admiratus. Domi nihil erat commodi, nisi horti
non inamēni, sed ijdem ardua accliuitate diffi-
ciles. Iussit Natalis Collegium esse, non Profello-
rum domum: statimque à viro nobili oblata ve-
tigalium spes. Hic cognito rerum communio-
rum statu, cœpit singulorum quoque domicilio-
rum ac Sociorum cognoscere diligenter res at-
que componere. Confecit sibi formulam inter-
rogationis, qua deinde tota in cognitione est
vltus, inclusis in eam capitibus, ad quæ singula
cūm respondissent (scripto autem ferè respon-
debatur) satis cuiusque cognitus status esset.

Res inde Collegij Bracharenfis, Montis Re-
gij, sedis sancti Felicis raptim inspicit componit-
que. Bracharenfis Collegij adolescentia Ignatio
Azebedio Rectore prosperè procedebat. In ex-
trahendis è flagitiarū cœno mulierculis extiterat
insigne opus pretium. Sed præcipuum opus, ad
quod in præsens Collegium Deus Bracharam vi-
debatur aduocasse, erat mitigatio simularū. To-
ta erat rixis odijque implicita simul ac distracta ci-
uitas, adeò plenique inueteratis, & altè animis ho-
minum inhxitis, vt aliorum Archiepiscoporum, &
Cardinalis Henrici euellere ea sedulò tentaculum
irriti cecidissent conatus. Aderat tamen Ignatio
ac Socijs clementissimè Deus pacis, vt vel ex vno

cognosci exemplo licet. Duos præ cæteris, qui ex
vetere inimicitia cōsertis manibus ad necem ten-
dentes pessimè se vicissim acceperant, ac mutila-
uerant, separatim allocutus Ignatius, ita delini-
uerat paulatim ac flexerat, vt polliceretur in gra-
tiam redituros. Dicta die, qua conueniret in Col-
legij templū, pacemque sancirent, alter maturè ad-
fuit, alterum iam diu morantē sollicitus Pater ad-
uocandū internūcio misso cogitabat; cūm oppor-
tunè vir vulgò bonus in templū venit. Eum per-
idoneum putans internūciū fore, amice cōpel-
lat, & precatur modè: diu se grauem ob causam
expectare hominē illum: exigū laboris suscipiat
iple, nec graue putet accipere. Ad quæ vir bonus
humaniter: Omnia mihi alia imperato, Pater: ho-
minē istum iam decimum annum non alloquor.
Tunc Ignatius mente raptim ad Deum sublata,
Atqui, frater, diuino, vt video, factum cōsilio est,
vt interuenies. Accersibamus eum, vt cum alte-
ro, quod spondit, pacē sanciret; quando & tua
eadem est causa, per Christi Iesu dulcissimā carita-
tem ac sanguine imple gaudium nostrū, & tu hīc
hodie inimicitias pone. Ille musitare primò: tan-
dē, quòd in templo erat, quòd ex improuiso de-
prehensus, & manu Dei ductus venisse videbatur
eo tempore; si per alterum non staret, recipit per
se non statutum, quo minùs dissidium finiretur.
Tum Ignatius tradito homine Patribus pia iu-
cundaque colloquutione detinendo, eo auidius il-
lum, qui expectabatur, cupiebat acciri. Rogat
itaque aliū, qui fortè se obtulit, eadem comitate,
qua proximum; & eodem ille respondit modo.
Quidlibet præter id mandaret: vnum id omniū
esse, in quo gerere morem non posset. Sibi cum eo
homine iam diu non conuenire. Et hunc interci-
pit Ignatius: ac tertium, in quem incidit, submisit
precatur, domū vsque eius cuius, quem nomina-
bat, nisi sit in cōmodū, ferat se, nuncietque; dudum
ad S. Pauli expectari (id est templo nomen.) Atis
nihilò quàm superiores dissimulantius respon-
det, inter se & illum nescio quid iurgij ac rixæ
fuisse; nec alterū alterius domum itare, aut con-
suetudinē velle. Et hoc quoque retento, & placidè
ad concordie amorē reducto, tandē qui expecta-
batur, vltro adfuit. Ac primò quidē ad nomen tot
sibi inimicorū cohorrui; tamē, vbi seriem nec o-
pinatā gesta rei cognouit, adesseque paratos ami-
citiam redintegrare, lætus pro vna pace quadru-
plicem fecit. Nec minor fuit trium voluptas, in
fortuito interuentu nescio quid prouidentia hu-
mana maius agnoscentium. In hisce proprijs fi-
liorum Dei munericis feliciter occupatur Bra-
chara Ignatius Natalis reperit: cuius ardore, to-
tiusque Collegij secundo cursu delectatus, Con-
nimbricam, vbi maior erat moles, properauit,
conuenio, vt Borgia ad Portū sublisteret, quoad
ipse reuersus in Castellam Natalis aliquid ei certi
significaret. Magna erat Conimbricensiū Socio-
rum virtus, præstantque; apud omnes eorū opinio, Conimbrici-
præcipue apud Antistitē Ioannem Suariū: qui ad
Concilium Tridentinū, quod Pius IV. rursus edi-
xerat, subinde discedens, idē se lætū securumque
abire professus est, quòd oues suas hominibus
Societatis cōmendatas relinqueret; iussu præter-
ea Vicario quidquid grauius incideret, consulta-
re cum eis. Tamen, vt numerosa in familia, multa
super-

supererat componenda: nec deerant Patres, quibus ardore studiorum sensum intepescere in nonnullis videretur perfectæ amor virtutis: idq; ex eo Consalvus Vazius Mellus intelligere se ad Lainium scripserat, quod in consuetis à mensa remissionibus haud tanta suauitate, tantoque gustu de pijs inter se rebus, quanto prius agerent: & feruor vigorque caritatis, & quasi flos deuotionis, qui vulgò antea ex simplicitate consuetudinis, & oris quoque sancta hilaritate apparebat, videretur aliquantum elanguisse. Idcirco Natalis sibi hinc diligenter, & per otium agendum censuit. Rector erat Michaël Sola, Superintendens Iacobus Miro, qui post creatum Aragoniæ Provincialem in Lusitaniam redierat.

14 *Qua forma visitationis Natalis Consalvi.*
Natalis hanc visitationis viam inuit. Ad res decernendas in consilium adhibebat initio omnes Superintendentes consiliarios. Sed quia illi ita dicebant, vt res obsecras incertisq; sententiarum varietate incertiores & obscuriores facerent, nec vllum consultatio exitum haberet, Mironè tantum, & Solam adhibere ad consultationem instituit. Eorum sententij auditis, quod sibi videbatur, statuebat: tum id, quod statuerat ceteris seorsum consiliarijs expendendum tradebat: ac si quid hi commodè admonuissent, amplectens, quod prius ipse iudicauerat ex eorum sententia corrigebat. Vt autem tanta in multitudine clariùs Sociorum vnumquemque familiariusque cognosceret, cum in alijs domicilijs semper mēsa epulisque communibus vteretur, hic epulis communibus, mēsa vti priuata instituit: ad quam aliquot semper è Socijs ita distributis, vt nemo præteriretur, aduocabat. Dein singulos ex ea quam sibi confecerat, formulā, separatim interrogabat, eorumque generales confessiones excipiebat. Ad omnes verò incendendos, & propriam instituti rationem in commune edocendos frequentes habuit alternis ferme diebus exhortationes. Expofuit initio quā necessariam hanc visitationem duceret Pater Lainius: sepiusque per se voluisse ipsū Societatem lustrare totam, sed prohibuit semper à Summo Pontifice, qui ad commune totius Ecclesiæ bonum eius operam magis vtilem Romæ censuerat. Porro visitationes eò spectare, eamque ob causam esse institutas, vt excitetur instaureturque feruor spiritus, & quasi vigori iuuentæ, vitæque nouæ sensum sine sensu (vt humana alia) senescens disciplina reddatur. Tum de Religionum natura disputas, agebat Deum velle, vt essent in Ecclesia sancta, à quibus perfectè coleretur. Idcirco certas quasdam ac peculiare vias certis ipsū famulis suis demonstrare, quibus ad perfectionem tendatur; & has vias Religiosos Ordines consecrari: quibus etiam propria quædam ac singularia gratiæ suæ beneficia impertiat: idque esse quod dicitur gratia propria Religionis aut vocationis: nempe auxilium Dei cuique Ordini proprium: quo Religiosorum quisque quæ peculiaria sunt instituti & vocationis suæ, præcepta & munia exequi possit. Idcirco magnā quoque fieri debere vocationē, in qua vocatus est. Sed nullo pacto alios Ordines negligēdos. Etenim suum quoque ab eo contemni, qui alienum parui faciat, cum æquè omnium præcipua sua gratia auctor sit Deus. Ne-

scire quid sit Religio, qui Religiosorum vllam familiarum parui estimet. Homines autem Societatis debere in primis altè sentire, atque honorificè de alienis Religionibus loqui; seque omniū minimos ac vilissimos ducere. Hinc ad agendum propriè de Societate transgressus, ad conuersionem animarum institutam à Deo memorans, dicebat, Si quis eam oculis totam lustraret, animaduerturum nihil esse aliud, quàm vigorem feruoremque exuberantem & viuum strenuæ caritatis ardua appetentis & magna, nunquam otiosa, nunquam expletæ, nunquam defessæ. Nec operamisericordiæ, quæ ad corpus pertinerent, hoc ab instituto esse aliena: sed ad gloriam Dei maiorem visere, & alloqui reos in vinculis, & in nosocomio ægrotantibus ministrare, idque gratuitò, eiusdem illius caritatis esse, quæ vti ad Septemtrionē inter hæreticos, vti ad Brasilos & Indos Ethnicos, & pugnaces Iaponum populos, ita ad plateas inter Fideles, nosocomia, custodias, & vbi vbi spes affulgeat quæstum animarū faciendi, compellat. Nec instituti Societatis esse homines dumtaxat à vitij auocare, sed eosdem conari ad vitam virtutemque (quarum cuiusque status patitur) perfectam per exercitia præsertim spiritualia ducere, non quidem humanis rationibus persuadendo, vt Religiosi fiant; sed vitia remouendo, ceteraque suppeditando adiumenta; per quæ ad instinctus Dei sentiendos, quos ille vocauerit, præparentur. Societati totum terrarum orbem pro domicilio esse, eiusque haud dum nisi initia & adumbrationem cerni. Vbi adoleuisset, suisque partibus ac lineamentis absoluta esset, tum verò longè lateque terras in omnes eius alumnos dimissum iri; vt vbiq; quantum in se esset, pararent Domino plebem perfectā. Et quoniam oporteret, qui magistrū ducisque ad perfectionem futuri essent ceteris, eos eximia esse perfectæque virtutis, & multa offerrentur in his muneribus, in peregrinationibus, in promiscua hominum consuetudine pericula; idcirco deceretur, vt haud minus, quàm biennium in Ti-rocinio poneretur: ac præterea tam multa experimenta instituta, tot ad domesticam sanctimoniam tuendam augendamque comparata præsidia. His adiciebat multa de ortu progressuque Societatis, de factis dictisque Beati Patris Ignatij, quæ iucundissime audiebantur: de laboribus, de quæ rebus aduersis, quibus tenera Sodalitas exercita fuerat; ex ijs docens moris Deo esse insigne aliquod beneficium conferre volentipermittere vexationem & infectionem præire. Explicabat Societatis gradus & ordines singillatim: vialque tradebat, quibus in suo quisque perfectum se posset reddere. Sed ardorem, vim, spiritum, quo hæc dicebat agebatque, quis referat? Spirabat oratio: & mirabilis quædam verbis addita diuinitus flamma videbatur. *Natalis in agendo vis.* ad incendenda audientium pectora: ad amorem erga disciplinam institutum, & studium efficacem perfectionis ac diuinæ laudis ingenerandum. excepti sunt ij sermones scripto, vt sapius lectione prodesse: & interdum cōmunia super ijs quæ dixerat, colloquia & collationes instituit, magno cum Sociorum profectu: cum ibi familiarius planiusque dicta recenseretur, quæ quisque liquidius expl-

17
Societas quid sit Natalis sententia.

18

15
Exhortatio in Natali.

16
Religiosi Ordines omnes magni facienda.

explicata velle, querendi potestate facta; sententiaque suas multis in rebus appositè conferentibus Socijs, collationum more, quæ veterum Ægypti Patrum narratur. Denique res vsque eò præclarè cessit, vt Natalis ipse vberior solito diuinæ gratiæ copiam visam adesse ea in re prædicaret: quod Lainij precibus, ipsque quæ tota in Societate pro felici visitationis exitu erant indicatæ, tribuebat. Confessionibus generalibus præparati, voluntarijs pœnis limati, adhortationibus his incensi, vota denique cuncti renouarunt sensu dulcissimo sanctæ voluptatis, se quasi novos homines ac tum primum Religiosum curriculum ingressos vigore virium, & proficiendi studio admirantes. Ipsa quoque familiaris cõsuetudo Natalis pto salutari adhortatione erat. Comem se omnibus atque hilarem æqualiter præbēs, in consuetis à mensa laxamentis multa de Societate, de Patrum fratrūque virtutibus, de quæ rebus ab eis in commune bonum apud gentes varias gestis prudenter & iucundè narrabat: vnde plurimum & spiritualis doctrinæ hauriebatur, & religiosæ voluptatis. Cùm tabellam vilium atque difficultum operum, quæ Romæ publicè exponebatur, vt ex descriptis in ea mortificationibus, quas quisque sibi velle concedi, ex Moderatori- bus postularer, hic quoque Natalis proposuisset, pulchrè Sociorum ardor emicuit. Nesciebant vel modum, vel habere delectum. Omnes volebant omnia. In ceteris, quæ in commune præscriptis, segregatio à consuetudine & septis Collegij famulorum petitis fuit.

21 Hæc dum alacritate & contentione iucundissima Conimbricæ fiunt, ecce tibi repentè ab Portu Borgia. Alteras iam à Pontifice litteras, quibus Romam aduocabatur volente vel in Concilio, vel alia in re eius operæ vt, item quæ alias à Lainio acceperat, pergratum sibi eius aduentum fore. Quare nisi Natali aliter videretur, decreuerat confestim iter arripere; & ne quam in Castella inorantem offenderet, ad proximum Baionem (Aquas Augustas Latinis putant fuisse) portum naui, inde per Galliam Romam contendere. Vidit statim Natalis anceps consilium & periculosum. Possè hanc itionem Hispanensi Antistiti; Regi; parum gratam accidere. Qua de causâ semper & ipse, & Lainius suaserant, vt abiturus exploratis antè rebus ac præmolitis, per Castellam atque per regiam ipsam transiret. Ergo agendum sibi putauit caute; vt, si quando opus foret, liceret iurato confirmare nec suadente se, neque consentiente profectum; nec sibi fas fuisse morari, quod litteras ea super re à Præposito Generali, & à Pontifice accepisset. Inuat hic, quàm sincera Borgia pietas esset, adnotare. Priore Pontificis diplomate accepto motus loco non est, quod vereretur ne non satis quidquid in causâ erat, explicatum Pontifici esset. Itaque voluit ei disertè narrari, ipsum, cùm etiamnū Ducis titulos obtineret, scripsisse Hispanico sermone libellos, qui ante recens deprehensos errores, cum pietate, & absque omnis erroris suspitione lætitabantur: deinde ab sacris Quæstoribus Hispaniæ interdictos. Quod cùm esset factum, nec quidquid præterea in hominem Quæsitores decressent, se priorum virorum suarum Lusitaniam, vnde pro-

ximè aberat, transisse. Iam in Castellam rediturum pro feueritate laudabili eius tribunalis videri quibusdam periculosum. His probè cognitis, quid è re diuina cesseret, iuberet Pontifex. Ipsi ad Sanctitatis eius pedes accedere, fore pergratum. Quæ cùm omnia Pontifex ex Ferratienfi Cardinali, & ipso Lainio cognouisset, & nulla cuiquam de Borgia sanctitate dubitatio esset, nouum diploma dedit. Hæc ita cùm essent, Natalis, vt necessariam sibi ad agendas res apud omnes libertatem gratiamque conseruaret, noluit negotio immisceri. Statuere per se Borgiam ipsum iubet. Ille, vt cogitaret, nauim conuincit: sed altero die salo vehementer afflictatus redijt ad sancti Felicis. Inde Natali significat, quando nauigatio non successit, iturum se per Castellam. Enimvero cunctos Patres commouit hic nuncius. Estimabatur in apertum quere discrimen: & quamquam bonitate causæ & conscientia confidebant, tamen vitandam occasionem ducebant, ne quid secus eueniret atque talis viri fama & sanctitas mereretur. Exemplo igitur Natalis aduocatis in consilium Mirone ac ceteris consiliarijs de communi sententia litteras mittit, quibus eam profectionem magnopere dissuadet ac damnat. Scriptæ raptim missæque continuò litteræ sunt. Sed Deus, qui famuli sui consilia & gressus regebat, Romanique ad Ecclesiæ ac Societatis cõmune bonum destinauerat Francisco sedem, fecit, vt quævis diligentia ac festinatio sera esset. Cùm enim scriptis ad Natalem litteris, sine morâ ille esset ingressus, consequi eum nuncius nequiuir. Quæ res sollicitudinè creauit magnam Conimbricensibus vehementer suspensis, quem exitum repentina profectio fortiretur: nec priuatim ac publicè pro eo preces ad Deum mittere, & immolare diuinam hostiam intermiscere.

Natalis, absoluta visitatione Conimbricensi, cùm Roma litteras accepisset, vt, si quos inueniret ad Collegij Romani res illustrandas idoneos, mitteret; Petrum Perpinianum oratorem insignem à Lusitania iubere ire, scribitque in Castellam, vt Ioannes Mariana, Iacobus Acolta, & quidam Ramirius, quem constantia defecit, eant. Petrum Fonsecam Commentarios, quod ei antè quoque mandatum fuerat, scribere in Philosophiam iubet. Inde Olisipponem medians, vt cum Cardinali Henrico de Eborenfi Academia posset agere, ad propius cognoscendū eius Academiae statum, Eboram pergit; Leonemque inde Henricum Rectorem ducens, qui & gratia & auctoritate apud Cardinalem valebat, & ad Collegij Academiaeque sibi commissa tractandas res necessarius erat, Olisipponem pridie Kalendas Augusti venit. Hic Regina, Cardinalis, & Rex puer Sebastianus de eius aduentu singularem vili lætitiæ præferre. Et puer quidem visitationis beneficio & ipse fruturus, statim vt vidit Natalem, simplicitate ingenua rogauit, vt iuberet eo die Ludouicū Magistrum suum scholam breuem habere. Quod vt primum planè se velle omninoque iubere, Natalis respondit, ipsemet puer alacris nunciaturus cucurrit. Placebat summopere, ac planè regia indoles Natali videbatur. Venerationem Romani Pontificis singularem suauissimè imbibebat; præcipueque aduer-

21
Borgia Ro-
mam iter
cepisset.

22
Borgia sim-
plicitas &
integritas.

23
Petri Per-
pinianus
Romam
missus.

24
Regia da-
mus erga
Natalem
benignitas.

33
Franciscus
Henricus,

34
Ludovicus
Seguratus,

35
Gaspar
Fonseca.

36
Turba in
Castella.

alteram filiū item in Societate morte abreptum amiserat. Quorū ita non absterritus acerbitate, sed potius lætatus est pietate mortis, vt iam se ipsum in eorū vicem dare meditaretur, vt finem consimile inueniret. Ibidem mortuus est P. Franciscus Henricus Nauarrus Tironū Magister virtutum ceterarū, sed patientiæ in primis & obedientiæ omnium iudicio, qui nouere perfectum exemplar. Ludovicus Seguratus Eborā Olisiponem valerudinis causa, quod sanguine excrearat, missus, ibi decessit, die obitus sui prædicto. Quo instate rogauit, vt lectulus sibi sacris Christi ac Deiparæ (cui addictissimus erat) imaginibus vndique circumdaretur: eaq; re impetrata, quasi inter sanctissimas manus Matris ac Filij lenissimè expirauit, decem & octo annorū adolescens: qui cum donis humanis diuinisq; cumulatus per multa haberet inuidenda, innocentia tamē morum effecerat, vt obleruaretur & amaretur ab omnibus nō domesticis modò, quod facile erat, sed etiam alienis. Sed in teneriore etiam nū erate, idemq; non multorū mēsum Tiro Gaspar Fonseca robustissimæ virtutis exemplū dedit: obstupescitibus medicis & chirurgis, cum scdum apostema, quod illi in latere extiterat, sepius ferro sectū aperire, vnde in corpore humano patientia & animi excelitas tāta. In doloribus acerbissimis vulnera dumtaxat recordabatur & loquebatur Christi. Nullum vnquam præter hoc solatium, auxilium, remedium postulauit. Interrogantibus quemadmodum haberet, perpetua respōsi formula erat, Bene: Laus Deo. Fastidio cibi cum laboraret, ideoq; Patrū quidam, vbi dapes afferrentur, se velle interesse dixisset, vt animū faceret ac solaretur, Gaspar accessit hominem rogabat, vt adactus ab eo stomachi contrumaciam vincere, occasionem tolerantia durioris haberet. Quod si quādo obedientia fieret mentio, tam auidē quidquid offerretur, quāuis natura grauissimè auerlante hauriebat, vt ingenti fame & gultu videretur illectus: obedientia nimirū quasi cibo ē Christi Domini mensa delato, quod condimenta caduca non poterāt, dulcem elaborāte, si nō corporis, at animi palato sapore. Postremò de vita desperatum esse cum audiret, ita exiliuit, vt reuiscere spe mortis vicinæ visus sit. Iam Natalis vt in Castellam festinaret, admonebatur. Itaque quā lætus rebus actis, tam sollicitus agēdis animo magno, fiduciaq; diuina pleno parata sibi certamina præfagiens, Octobrī inito iter aggreditur. Placentiam appropinquanti Tellus ē Societate occurrit laicus ferens exemplum Decreti, quod Senatus regius Placentinis Sociis denunciari iusserat. Eo iubebatur Societas regnorū Hispaniæ obseruare leges, quæ veratē exportari ad externa regna pecunias, & Hispanos homines siue discendi, siue docendi causa ad exteros ire. Biennio antē id posterius vetitum erat. Moxq; alter superuenit frater cum litteris Araozij, Emmanuelis Lopij & Antonij Cordubę, quibus significabāt exortas in aula offensiones multis ē causis, sed præcipuē, quod Franciscus eo se pacto proripuisset: ipsos vehementer timere, ne quid alienū a dignitate & rationibus Societatis decerneretur. Placentiam ingressus admonetur esse litteras secretas Regis ad se. Adit Prætozem.

Aduocatis testibus Prætor idem illud Senatusconsultum recitat, & litteras Regis. Hæc iubebant Natalem intra quinquaginta diem ab iussu Regij denunciatione adesse in aula: & quācumque potestate, quibus cum mādatis ac monitis ad videntia Societatis in Hispaniæ regnis domicilia venisset, proferre, vt in omnibus decerni id posset, quod in rem videretur. Nonis Octobris hæc acta. Postridie Natalis recta Complutum, Patres, quorum acceperat litteras, tota de re consulturus. Tercio Idus Octobris cum Agidio Consaluo, quem ad Oropelem obuium habuit, Complutum venit. Suspicati multi sunt huius tempestatis concitatorē Amozium, sed Natalis adduci nūquam potuit, id vt sibi persuaderet. Neq; enim, inquit, simplicitas cōscientiæ meæ ferebat, vt tam atroc facinus, tam perniciosam proditiōē ab tali Patre, aut omnino a quoquā, qui Societati nomen dedisset, credere posse proficisci. Quare multa ei occurrebāt, vnde potius ortam coniceret, vetus abalienatio Regis a Francisco repentino eius occultoq; discessu nuper aucta: offensio Præfulis Hispaniensis in Italian Mariana, Acosta, Ramirius excellentis facultatis inuenies: inuidia ex pecuniis sepe Romā translatis: abalienatio quoq; propter Generalis stirpē, quodq; nuper in Gallias cum Cardinali Ferraricū, qui parū Hispano amicus nomini habebatur, profectus esset. Quibus ex rebus Procerū quidā offensis, cum antea se patronos Societati præberet, iam minū fauebant. Ad hæc illud Natali verosimile videbatur, Rodericū Gomium Araozio, quem magni faciebat, cuiusque officiis ac nonnullis meritis obstrictus erat, gratificandi studio, sponte sua suscepisse hanc causam, quod contra Araozium vnice instituta visitatio videretur. Quam opinione id, quod nō multo post accidit, affirmavit. Complutū vbi venit Natalis, tum alia planius cognoscit, tum etiā illud, iactari in regia, ipsum Francisco Borgiæ fuge auctorem fuisse. Eam ob rem conuenire ipsemet Antistite Hispanensem, cui maximè ea infestis opinio dicebatur, itemq; Regem confirmari causam Societatis, Deo fretus & æquitate liberē ac fidenter agere, nihil indignius in ea totare putans, quā Borgiæ latere innocētiā. Quæ quidem prudentibus euident vel inde foret, quod Borgiæ nihil in hominē sacri Quæsitores vnquā mouissent. Eripsemet Hispanensis Præsul Natali ipsū primo congressu roganti, nūquid aduersus quem Sociorū haberet, planē & alleuetāter, imò etiam cum ingenti Societatis laude pernegasset. Profectionē verò Pontificis accitu susceptā quis vitio verteret ei, qui nominatim Pōtifici obedientiam deuouisset? In Lainio verò quid quisquā desideraret, eo hominē, qui genus quidem iam inde ab auis proauisq; & Christianū & pī & nobile duceret: tot verò decoribus abūderet suis, adeoq; præstantibus, sanctitate sapientiāq; tanta, adhuc humanitate ac generosa quadā indole adeo liberali, vt, si semel in conspectū eius & congressū oblectatores ipsi venirent, expressus esset vel ab inuitis venerationē & amorē. Nā auctoritate quid grauius fieri aut illustrius posse eius viri, quē Romæ in arce Christianæ rei, totaq; Italia diuini verbi prædicatione celebrē, ad Conciliū Oecumenicū primò Pauli III. & iterū III. Iulius Pōtifices Summi

37
Vnde reg.

38
Borgia innocentia.

39
Lainio Borini.

Summi pro Theologo Apostolicę Sedis misisset; & quę, vt omittatur Societatis iudicia, & impositi ab ea magistratus, ad Pisanũ, itemq; ad Florẽtinũ Archiepiscopatu Duces Hetrusci legissent: Paulus IV. vnā cum Cardinali Placẽtino in sacrum Collegiũ cooptare deliberatũ habuisset: essetq; hodie & Cardinalis, & Archiepiscopus, nisi illa eius inuicta, & honoribus maior constancia obstinisset. Quę deniq; Pius IV. summo haberet in pretio, & in grauissimis rebus prefertim de religione consuleret: & postremò in Galliã religionis sustinendę causa destinasset, ita in florentissimo olim sanctitate regno periclitantis, aut potius precipitantis, vt opem ferre, si quā quis posset, haud dubie deberet, non modò non indignari, quòd succurreretur ab aliis. Super hac haud quidquā dubij erat Natali, quin si probè Rex doceretur, quid pro Romano fieret Collegio, probaturus rē magnopere esset. Nam praterquā quòd suis id Collegium ipse Rex litteris Põifici primũ Paulo IV. dein successorĩ sępius cõmendasset, in hunc modum differebat. Nequaquam ab Roma pertinenscendam corruptionē doctrinę, quę ceterarum esset Ecclesiarũ magistra: nec alienam & exteram posse censeri eam, cum Romana Ecclesia eadem Catholica atq; vniuersalis sit. Quare nequaquā ad externos mitti, qui Romā mitterentur. Cumq; regiũ diploma, quos aula Romę quos lites aliaue probabilis fortè minùs teneret causa, gymnasiis interim non prohiberet; non arbitrandum quos Religiosum obsequiũ, & Christiana teneret pietas, eos prohiberi. Atqui, aiebat, cum Romano Collegio propositũ sit regionibus heresi corruptis auxilia præparare: earumq; regionum ita ad extremũ necessitas adducta sit, vt Christiani omnes, qui possint, omnino debeant opẽ ferre; nec cuiquā liceat quemquā impedire, qui velit ac possit auxilio esse: simulq; cõstet tam vtilẽ Societatis operã esse, atq; tam pauci ex Hispania, & sine vlla eius iactura mittantur, profectò magnã pio Regi faciari iuriã, qui opinetur nolle cum huic grauissimo, tamq; necessario caritatis officio fieri satis, cum tam cõmodè possit: eo magis, quòd minimè est obscurũ, quã ipsemet Regi Germanię res, tum suę pietatis impulsũ, tum gloriosa fortissimĩ parẽtis memoria cure sint. Nec sanè minorẽ regię pietati labẽ sapientięque aspergat, qui putet, non ei pergratũ esse, vt Religiosę familię decreta Ordinũ suorũ & instituta accuratè conseruent: cum hinc nò modò ipsorũ Ordinũ, sed prouinciarũ, regnotum ac rerum omnium publicarum magna ex parte & humana & Christiana felicitas pendeat. Atqui Societas cum Romę orta sit, Romę exter fons integerrimus disciplinę eius, & inde petenda & deriuanda in prouincias sit; Romę caput ac Præpositum habeat, ex quo tota administrationis domesticę ratio apta est; Romę sit Pontifex Summus, cui præcipuo illa voto obediẽtiam ad religionis negotia profiteretur: deniq; ad id constata & instituta sit, non vt vni affixa se deat loco, sed omnes peragret terrarum plagas, prout maxima Dei laus, & animarũ cõmoditas poposcerit (quibus ex rebus aliisq; cohabitibus, ac similibus perspicuè apparet sine cõmercio, liberaq; cõmeatione legibus eam vti suis, suumq; obtinere incolumitatẽ non posse; nunquam ego

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

adducar, vt credam hac Regi verè si declarẽtur, eius consiliũ fore, vt tantũ nobis vulnus infligat, tantum exitij creet. Nam de pecunia, cuius vim quasi immensam asportatam fama garrit, si vera cognoscat, profectò in eos qui tam impudenter sermones excitant, stomachũ erumpat. Rationibus diligẽter subductis, publicè omnibus Receptoribus, aliisq; qui quid pecuniarũ nossent Romam auẽctum, quantũ id esset, vnde acceptũ, quomodo & quãdo missum indicare iussis; comperi ego ex Hispania tempore omni, postquã Collegium cẽptũ est, spatio annorũ decem ad summũ missa nummũ millia septemdecim: quorũ millia decem ex iuribus fuere, quę primũ Carolus Imperator in quinquennium, tum Philippus ipse Rex in alterũ quinquennium hęc ob rem nominatim in Romani Collegij vsum Borgiæ concesserunt. Reliqua verò contulere tum Societatis homines ex cõsilio Euangelico bona sua erogaturi in pauperes, Borgiæ idem mille quingentos, Antonius Corduba, Iacobus Gusmanus, Garcias Alarcónius millenos; tum pij seculares, nullo de Collegij vllius redditibus ne obolo quidẽ cõtactò, imò multò pluribus in eorũ vsum cõuersis. Quid hęc ergo displiceat Regi, cum sępè plus pecunię Hispanicę Hispanus quispiã aulicus vno anno Romę absumat? & à nobis ferè nihil ipso ignaro gestum sit, nec missa pecunia nisi per libellos collybisticos, vel regiis rationibus omnino saluis, & consueto pretio prepositis ei negotio persoluto? Hęcine pecunia est, propter quam diplomata edenda regia fuerint, tanquã Hispania exhauriretur, cum quidẽ & Hierosolymã semper & Romam non modò ius fasque, sed laudabile fuerit Apostoli Pauli, & sanctorũ præconio Patrũ causa religionis eleẽmosynas mitti: & nostrę hęc tantulæ in omnium Christianarũ vtilitatẽ gentium, & Catholicę fidei defensionem & propagationem alendis propugnatoribus & propagatoribus impendatur? Vellẽ viderẽt Proceres isti, quid egressi ex Romano Collegio Socii in Germania gerant: vellem suis spectarent oculis hęc multos Catholicorũ nutantium sustineri, ne ruant: illic incitari cõfirmariq; robustos, vt repugnẽt; alacrius vbiq; præmuniri seruariq; innocẽtes pueros & adolēscētes, ne depraudentur, quibus exitium certissimum imminēbat: hæreticorũ multos corrigi, & ad Ecclesię gremium reuocari: pertinaciũ redargui infantiã, cõcerceri ferociã, ne quantã anhelant, cladẽ & perniciem inferant. Totam ibi Societate sublatò altẽ vexillo Catholicę sanctitatis stare fortiter in acie inter furentium agmina, vndique telis impiorũ appetitam, de vira sua assidue dimicantẽ, nunquã tela manu ponentem, nunquam certamẽ aduersus nouos terrarũ illarũ demones remittentem, nullã interdũ capientem, nullam noctu quierem. Profectò talia si oculis vsurparẽt, vel certè cogitationi vellent Christiano sensu subiicere, nò illi dolerent ad sacrosanctũ id bellum, adeoq; necessarium modicã argenti stipem confecti; sed bellũ eiusmodi sanguine etiam suo foueri, intendi; & confici vellent, ne tot fierent animarũ strages, ne castissima sacra impurissimis delamentis polluerentur, & monstra nequissima Lutherus & Calvinus de Christo Domino, quod horret animus, triumpharent. Hęc, aiebat,

P 2

Natalis,

Natalis, volo cognoscat Rex, intelligatq; nobis quidem peracerbum accidisse non emendicare (nam id profitemur) sed quod visi fuerimus in conquirendis ad id opus adiumentis modestiæ transiisse fines. Verum cum id caritas, cum summa necessitas, cum Catholice fidei defensio & salus Germaniæ postularent, nihil ambigo, quin ratum sit vehementerque gratum habiturus. Ita animato Natali, & scripto etiam defensionibus explicatis, Prouincialis Araozius, Emmanuel Rector, Antonius Corduba, & Egidius Confaluius (hi enim consulebantur) vehementer dissuadere, veriti ne incendium agitando maius excitaretur, & parum decore causa in seculari foro disceptaretur. Araozium igitur allegat. Is illud quidem, ut Natalis Antistiti Hispalensi purgatus esset, renunciauit prorsus effectum, ceterum ab regio Senatu expressum hoc esse, ut spatium sistendi se quindecim dies ei prorogaretur: quo tempore Collegia suo arbitratu videret: Senatû dissimulaturum. Id enim singularis honoris Societati haberi, cum Religionû aliarum Visitationibus alienigenis nihil tale permetteretur. Quippe Natalem, quamuis Balearicus ortu esset, in mentem venerat inter exteros numerare. Duo inde vsque ab initio turbinis huius proposuit sibi Natalis semperq; ante oculos habuit: alterû, ut cum magna Principû Hispanorû verecundia ageret, prouideretq; quantum Deo iuuante humana mens posset, ne contra tendendo, aut quo alio modo offensionis causam daret. Ita docere Societatis Constitutiones agendum: ita tempus ferre: vsuq; ipso compertû, si aliter fiat, profici nihil. Alterû, ut nihilo tamen minus acriter fortiterq; Societatis immunitatē integrâ tueretur: nec villo modo ab Romanis sancita Pœtificibus alieno tribunali subiceretur. Idcirco nunquam ipse in curiam adiit: nihil petiit: nihil, quod per acta publica concederetur, accepit. Eo tamen spatio, quo se nō impedituros aiebāt, nō ut accepta ab illis potestate, sed quæ sibi ab Sede Apostolica erat, vtēs, Complutensis Collegij res ordinare aggreditur. Tamque læto ac fidenti erat animo, quam se inquam antè fuisse meminisset. Ad eod, ut qui tantam constantiam & æquitatem animi intuebantur, suspicarentur Natalem minus credere vera esse, quæ denunciaretur, sed simulata ac ficta: cum tamen se ipsa ille vera cēferet: nec secus ac veris obuiam sedulo ire studeret. Verum tamen æquitas causæ animum faciebat, & auxilium, quod opportuno tempore à Deo sperabat affuturum. Dum Araozium vrget, ut videat quid spectari ex eius opera, & apud Principē gratia possit, ex facili intellexit, non multû in eo esse præsidij: enitendum tamen putauit, ut, quoniam hominē aduersus Præpositum Generalē, & Ioannē Polancum Secretarium non nihil exacerbatû videbat, conciliaret, ac fidû faceret sibi: nec dubitauit nescio quid molesti, quod sibi quondā a Patribus iis acciderat, aperire, ut cōmunicato dolore cōmunicaret & medicinam. Deniq; quamuis norat Generali statutum esse Commissarij munus extinguere, tamen quo magis Araozium sibi Societatiq; obstringeret, denunciât, velle se duas in prouincias Castellam diuidere, & Commissariû loco absentis Borgiæ declarare. Vtrum mallet, eligeret, præesse alter-

utri prouinciarum, an esse Commissariû.

Eodem tempore desperata Baticam & Aragoniam ad eundem potestate, earû Prouinciales, vnaq; Ioannē Plazam, Ioannē Suarium atq; Alfonso Romanum euocat, datis litteris cōmuniter ad Collegia, ut scribant ad se litteris arcanis quidquid erât præfenti dicturi de se rebusq; Collegij: Rectoribus quoq; admonitis, ut quæ in vsu sui quisq; Collegij fore existiment, nuncient, dicta etiam die, quæ ad se, si placitû esset, venirent. His ita institutis ab Roderico Gomio cōuenitur, qui Madrito Complutû venerat. Apparebat aduenire commotû. Petit duos designari Patres, cû quibus de rebus grauissimis agat. Designat Natalis Prouincialē Baticæ, qui iam venerat, Bartholomæum Bustamântium, & Antonium Cordubam. His Rodericus epistolâ iussu Lainij à Polanco ad Natalē scriptâ (quæ nescio quo pacto ad eus perueniat manus) recitat. Per eam epistolâ admonebatur Natalis, ut Araozium, quàm posset commodissimè, verum omnino ab aula remoueret. Quâ rem indignissimè Rodericus ferebat: hanc esse planè insectationē, vexationē, inuidiâ. Quid commisisset, quamobrè esset ablegandus infelix ille Pater? ad hæc nō cōtumulis, nec minis abstinere. Deniq; Natali apertè denunciaret, Araozio se nullo modo deesse posse. Hæc Natalis ubi audiuit, iubet vtrumq; diuersos secedere, quæque tum ex Lainij epistola, tum ex Roderico audiuisent, in cōmentariû referre. Acrior epistola erat, sed in extrema clausula arbitrio tandem Natalis res tota permittebatur. Nec potuit teneri Rodericus, quin ipse met rursus Natali cōueniret, grauitatq; cōquestus Araozij patrocinij profiteretur: eum sibi amicû identidē tremēs. Ad quæ Natalis, quantum liceret cûm Generalis auctoritati, tum præfenti tempori seruimus, Nihil est quod veraris, inquit, nihil Araozio grauius fiet: & meus amicus & frater est. Patrem Generalē quid impulerit, ut ita scriberet, compertum non habeo: sed quando quidem scripsit, haud dubiè grauialiqua delatione commotus est. Idem tamen, qui iratus initio videbatur, extrema epistola placatû se ostendit. Facere cetero pro munere sibi credito nequaquam potuit, quin quas rationes existimaret ad priuatû & publicû Societatis bonum pertinere, mihi significaret. At, nequid incōmodi inde eueniret, rem integrâ eidem mihi permisit, sciens me negotij statû in re præfenti certius posse cognoscere, & videre quid ex vsu sit. Itaq; epistola Generalis cûm ad postremum existimationem rei totam mihi permittat, nulla est. Ego verò nihil faciam, nisi quod me facturum paulo antè Araozio dixi. Feram illi optionē, ut eligat, malit ne Commissariû, an Prouincialis esse. Hic Rodericus interfatur: Video, Pater, video quid agatis. Non ita rudis sum rerum, quin sciam Commissarij munus extraordinariû esse, incertumq; ac positû in arbitrio Generalis. Vultis nimirû in præfens hoc titulo onerare hunc hominē, ut mox, quemadmodû vobis commodû erit, in ordinē redigatis. Spondeto mihi id muneris bona fide Araozio demandatum iri, nec abrogandû. Natalis demirâs vnde ea rerû cognitio Roderico in aula, quantum in se sit, quod ille volebat, sponder, suum illud pristinum tenens consiliû, ut omniæ offensionum omni

43.
Natalis modestia itemq; constantia,

44.
Confidentia in Deo.

45.
Baticam & Aragoniam quomodo absente composuerit.

46.
Rodericus Gomio videretur pro Araozio laborare.

47.
Lainij et Polanci et ceterorum

48.
Rodericus et ceteri

omni ope materiam sum mouens, rem quam minime posset motu strepituq; cōponeret: deinde, ut si quid agendū præterea actius Generali videretur, rem integrā ei quoad liceret relinqueret.

48 *Villaregijs de-
mus Probato-
riis reco-
pta.*
Iam in exitu annus erat, cum ad suas vilendas prouincias cum ea formula interrogationū, qua ipse vtebatur, ut ex ea Sociorū statum cognoscerent, Bustamantio & Cordesio dimissis ipse aliquanto spatij rursus sibi prorogato propeanter regni Toletani domicilia inuissit. Accersitu Ioannis Paciei Villaregium venit; cōgitantq; Collegium ibi extruere, de quo etiam cum Borgia antē conuenerat, auctor fuit potius domus Probatoris instituenda: eaque transacta institutio est, quamuis non nisi sexto post anno effectū habuerit. Belmonte Sociorum industriam, ac Rectoris

49 *Belmontani
Collegij sta-
tus.*
præcipue boni Petri Seullani miratus est, Angusto loco erant: templo perangusto vtebantur: & fructum per amplum afferrebant. Conchar, quod reliquū erat de situ rationeq; edificiij, cum fundatore Marquina traslegit: atq; ut Doctor Vergara (is Complutensis Collegij rector studioq; pater erat) extra aedes Collegij famulo populari contentus degeret: quod haud mediocriter dexteritatis fuit. Complutum inde reuersus, ex Patribus, qui ex Aragonia & Batica redierant, earum prouinciarum statu cognito, Plazam Baticæ Bustamantij loco dudum quiete orantis præfecit, ipso Bustamantio Collegij Hispaniensis, quod magna accipiebat incrementa, Superintendente creato. Aragoniam obtinere Cordesio iussit. Deinde cum omnes edocuisset, quid fieri placeret in prouincijs suis, de quæ nouis creandis Prouincialibus & Commissario consuluisse, dimisit. Multa hoc eodem tempore in Hispania Socij præclare gesserunt. Doctoris Ioannis Ramirij Christiana imprimis eminebat caritas & facundia.

50 *Ioannis Pla-
za Prouin-
cialis Busta-
manti.*
51 *Ramirij ca-
ritas & fa-
cundia pō-
nunt.*
Toleti adeo deflexit hiems, ut gelu concreti extinctiq; inopum quidā inuenti sint. Hoc ut audiuit Ramirius, locupletiorū malignitatē, quasi inhumanitatē barbaram pro concione detestatus, quod plenis vestium capsis, mallent iis tinea paciscere, quam vitā hominū cōseruare, quam Christo Domino in suis pauperibus animam prægelu agentis subuenire, duos viros nobiles spectataq; virtutis nominatim designauit, ad quos, qui vltima illi necessitati Christiano animo ire obuiam vellent, quod videretur, deferrent. Tantum pecunie, tantum est collarū vestimentorū, ut indigentibus tota vrbe diligenter ostiatim cōquisitis, exploratis etiam, quorū pudor inopiam occultabat, nemini non sit abundē consultū. Ipse Ramirius pauperū adibat domos (& quidem ea voluntate, ut amicos adire se hortos soleret dicere) tum ut miseros allocutione solaretur, tum ut perspectam calamitatem pro concione referens & se & auditores actius permoueret. Eodē procurare decretū est, ne nouis Christianis ius esset Æthiopica mancipia cōparare, cum animaduersum esset ab plerisque dominorum per impiam simulationem specie tenus Christianis simplices homunciones ad fœdam Mahometi superstitionem abduci. Quo verò apud Toletanos Ramirius loco esset, illud pro raro habitū est argumētum, quod cōmuni consilio cum litteris publicis publico ciuitatis signo impressis, certum hominē

in Lusitaniā vsque misere ad Borgiam rogatum, ne Ramirium, quod inaudierant eum cogitare, exceptū sibi, aliō mitteret. Hoc ciuitatis iudicium, qui talia obseruant, eo pluris aestimabant, quod in eo genere nullum vnquā accidisse par memorabant; cū tanta sit Toletani populi maiestas, ut concionatores quamlibet præstātes beneficio sit excipi ab eo, nedum soleat de quopiam obtinendo ipse certare. Non tamen, quamdiu cupiebat, Ramirio frui potuit, cum oporteret alijs quoque eum ciuitatibus euāgelizare regnū Dei.

Vere itaque exacto Barcinonē missus, ibi quoq; rem optimē gessit. Barcinonensis ciuitas erga nostrum Ordine se egregiepiam semper atque benignam præbuit: præq; ceteris pignoribus illud a concilio regio præbitū hoc anno est. Misere hominē ad Collegium, qui aliquantū pecunie elemosynæ nomine deferens, totius concilij verbis diceret, cognouisse ipsos quam vilis in publicū Sociorum opera esset, ac rogare, ut ab Generali Præposito vicissim communicationē benefactorum Societatis ipsis impetrarent. Cui voluntati satisfieri in omnes partes non potuit. Respōsum est enim quomodo alijs quoque idem petētib; ciuitatibus respondebatur: id doni non vniuersē corpori ciuium, sed hominibus viris solere cōcedi. Hoc publice, illud priuata fuit erga Collegium caritatis indicium. Cū Patres edificiij inchoandi cogitationē contra ac statuerant, abiissent, quia alterū tantū pecuniæ, quam quantū ipsi haberent, necessarium erat: eam rem vbi vir nobilis de fabris cognouit, vltro quantum in impensas opus erat, suppleuit. Ita insequenti anno edificatio cepta. Cordesij Prouincialis magna

ex parte hæc agebat virtus, qui & domi optimē instruebat Socios, & quacunque re posset, ciuitatē sedulo adiuuabat. Is teneram ætatē, quod ad hanc diem Barcinone non fiebat, instituere fidei rudimentis cepit. Quam ad rem cū puerorum agmina ingentia confluerent, natū simul grandium ac nobilium haud parua conueniebat manus, ut Prouincialem inter pueros Christi causa repuerascentem spectaret.

52 *Barcinonē-
sis ciuitatis
in Societate
caritas.*
53 *Cordesij
Prouincia-
lis virtus.*
Ex hoc Collegio missa etiā hoc anno in maiorem Balearum colonia est, Martio mēse Guillemus Rocafolius (de Rocafol populares vocant) Prorex, & Iurati eius insulæ ad Natalem scripsere impensē rogantes aliquot de Societate, ac nominatim Ioannē Verdolaium ad se mitti. Tēplum, vctigal, omnia prompta esse, præter domū, quā non emerint, ut electio situs Socijs, qui mitterentur, integra esset. Natalis (qui tamen debebat aliquid partiz) rem Cordesio delegauit. Is Augusto mense quinque Socios misit. Tres leucas aduentantibus processit obuiam Prorex. Decimo Kalendaris Septembris vrbe ingressi sunt cū duobus laicis Franciscus Boldo Rector, Ioannes Verdolaius, & Hieronymus Mur sacerdores. Lætissima ciuitas, & præcipue Iacobus Arnedus Episcopus excepit. Apud Doctore Ioannē Abrinū indidem ciuē, qui cognitis in Hispania Patribus auctoritate ac pietate pollēs magna pars accersendi Collegij fuerat, aliquot dies hospitaliter habuit. Assignata dein est sacra aedes Desparæ, quā Montis Sion appellant, vnde Maioricensi Collegio inditum nomē. Paruula erat aedes, sed editissimo

54 *Collegij in
maiore Ba-
leari exstet-
itum.*
P 3
vrbis

urbis loco, valde salubri: & circa ad amplificatio-
nem spatium opportunè patebat. Ibi Deo & Dei-
paræ auspice munera in animarum opem solen-
nità aggredi, non modò quod aliis quoque locis
vfu venit, sensim effocere, vt celebrior esset vsur-
patio mysterium, diuini cultus maiestas augu-
stior, cognitio maior Christianæ doctrinæ, mite-
ricordiæ opera impensius omne genus exerce-
rentur, & alia sæpius memorata; sed & vt partes;
in quas tota ciuitas scissa erat, abolerentur. Ne-
que hæc solum in urbe ipsa (cui Palma est nomē,
quam vulgò nomine eodem insula Maior-
itam vocant) verum etiam per omnem insulam
sanè pagis frequentem gesta eo procliuus, quo-
gens ad omnem Christianam laudem habilior
est. Quoniam pertenuis principio attributa dos
erat, diu Collegium collatitia stipel quam sanè
benignè populus suggererebat, vixit. Ad dote mox
scholæ, & adificia templi Collegiique, & vesti-
galia, quæ & Patrum eius tempestat in iuuanda
ciuitate industriam, & ciuitatis in muniendo
Collegio benignitatem ex æquo testantur.

55
Conuersio-
nes dua in-
signes Hi-
spali.

Hispani Societatis existimationem duorum
in primis vitæ mutatio insignis ad vulgus auxit.
Clericus erat alter nondum sacerdos; alter sa-
cerdos & honoratus: vterq; dedecus sacri Ordinis,
plebis fabula. Clericus graui correptus mor-
bo, atq; sopitus visus sibi videre est demonum
horrendum agmen in se facto impetu irruen-
tium. Quo in pauore propè exanimatus cum cir-
cumspexisset, si quæ vel auxilium, vel effugium se
offerret, vidit homines Societatis pro sese pu-
gnantes: quorum tandem operâ factum est, ne
opprimeretur. Inde intelligens, quo presidio vel-
let Deus vi ad eruendum se è faucibus tartari,
cepit itare ad Collegium, expiatisque prioris
vitæ noxis homine & Christiano, & Clerico di-
gnam instituit nouam. Sacerdos per æstatem in
Montium Marianorum oppidum ad instauran-
das rusticatione vires fecerant. Venit in id op-
pidum Ioannes Suarius Rector, qui per eos mō-
tes caelo venaturus siluestris turbæ animas vaga-
batur. Conciliatur, vti facillè peregrè fit, & de in-
dustria id agentē Rectore, consuetudo: sensim-
que vii saltem primæ hebdomadæ exercitiis o-
peram det, sacerdos adducitur. In Religioforum
cœnobium ambo secedunt. Hic principio ita
delicatè sacerdos, glorioseq; & impotenter age-
re, vt Religiosis hospitibus haud parū molestia-
rum crearet: nec totum vni illi capiendū cœno-
bium esset satis. At non multis post diebus diui-
na gratia in hominis cor illapsa prorsus alter vi-
den. Angusta contentus cellula non immani ias-
tatione molestus iam esse: sed lacrymis & sin-
gultibus intempesta nocte dormientium quie-
tem interpellare. Hispani tota mox reuersum pro
nouo homine mirabatur. Neque deerant rerum
ignari, qui tantam conuersionem vitio cerebri,
aut ægritudini vehemēti tribuerent, præsertim
cū viderent faceret donis se multis & pinguibus
exonerare molientem. Ille verò se tum demum
sapere cœpisse intelligens, constanter propo-
situm tenuit: & obliuientibus in ea vitæ noua for-
ma minimè perseveraturum, illud responsi da-
bat: Si minus quoad vitam, at vnum mensem, at
certè hunc diem abstinuero à peccatis: nec vsque

56
Exercitio-
rum spiri-
tualium vitæ.

magis luendarum pœnarum aceruū accumu-
lato. Montibus in iisdem Suarius quatuordecim
presbyteris persuasit, vt Hispani profecti, pa-
rum per exercendo spiritui, muneri que suo repu-
tando & cognoscendo sancti in otii quiete vaca-
rent. Quo enim præcipue solebat ille sequi; al-
terum, vt ante omnia in Pastoribus ac docibus
populi studium veræ pietatis infereret: alterum,
vt ad hosce, quales vellet, fingendos tanquam
unico & singulari presidio aliter anachoreti
vetetur. Animaduertebant hos fructus tum sa-
cti Quæitores, tum Vicarius Hispani, sum-
misque laudibus efferebant. Atque illi, vt sincera
Christi fides vnâ cum literis insillaretur iuuen-
tuti (postea quam præcipuum ex Ludimagistris,
quod in Lutheranorum laudem camina edidit-
set, aliaque ob indicia competeret insillantis),
vt quos notaueat & lectos, traderet sanctis mor-
ibus imbuedos, insillere, vt scholæ aperiren-
tur, quod factū est, auditoribus in quatuor clas-
ses distribuit. Et sanè vtrique, vbi poscebat vsus,
benignè adhibebant operam Sociorum. In iis,
quos ad fidem conuerteret Quæitores tradidere
Patribus catechismos docendos, fuit iuuenis an-
num circiter quinquaginta & vigesimum agens: in
quo memorabile perspectum est, nec prætermi-
tendum diuinæ prædestinationis indicium, &
quantum sit Dei donum patientes sortiri Chri-
stianos. Is tribus vnâ cum matre & fratre à pir-
atis è Corsica insula abreptus, Aligerum primò,
inde Constantinopolim ducitur. Matre actas
redemptis inter Mahometanos infans rerum
ignarus omnium secutus, in impia gentis reli-
gione adolefcit cultor etiam ipse Mahometi. Vbi
se roborauit ætas, aggregatur piratis: cum quibus
ad Ibericum mare prædaturus nauigans, præda
fuit. Quadriennium & eo amplius in Hispaniæ
portu captiuus seruauit. Quo tempore nullis ne-
que adhortationibus, neque blanditiis, neque
promissis adduci potuit, vt animæ suæ æternæ sa-
luti prospiceret, ac fieret Christianus: imò totus
in eo erat, vt quo quo posset modo, certè fuga ad
Turcas, & vt putabat, ad suos euaderet. Ad ex-
tremum quæ precibus, quæ industria ita egerat,
vt prompto redemptionis pretio iter pararet à
Calpe mox enauigaturus, cum incidit in mulie-
rem natu grandem. Ea vt hominem vidit, nescio
quid eius figuræ, quam paruuli filij in mente ser-
uabat, visa agnoscere, velut perculsa constitit.
Cumque hærens in obtutu, perstransq; oculis
totum, cuius esset rogasset: illeque se Turcam &
Constantinopolitanum esse respondisset, contrā
mulier plus plusque faciem filij noscens ac de-
prehendens, speque repentina & materno sensu
comnota: Non ita est, inquit, Christianus es, &
filius meus. Delirare visa est iuueni anus: sæpius-
que eadem affirmantem modò cum risu, modò
cum stomacho abigit. At illa constātia sanè, quæ
matrem probaret, ad Prætoem adit, rem aperit,
se non dubitare hunc esse filium suum. Ita olim
vnâ captos, ita se redemptam, ita eò loci venisse.
Consentire in iuvene lineamenta, & oris figu-
ram: consentire ætatem. Si hæc haud satis argu-
mento essent, nudarent: in certa parte corporis
geminos repertum iri nœuos. Haud negligē-
dum iudicium ratus Prætor, spoliari captiuum
iuberet.

17
Schola Hi-
spali ingre-
ssus.

3
Quatuor
sunt Dei do-
nam & pa-
rentibus
nati Cleri-
ci.

inber: & ecce navi, quos mulier dixerat, palam
cernuntur ab omnibus. Hic verò tanquam in
comico exitu fit gratulatio & plausus. Iuuenis
dumtaxat aliquandiu stupens & attonitus hæ-
sit: tandemque matre alia super alia congerente
signa, cum ipse quoque haud se pro filio habi-
tum vnquam recordaretur, neoparentes nomi-
nare posset, tandem se Christo adjudicauit &
matrī. Sociis autem Hispanis, inter quos
erudiendus versabatur, frequenti confessione
peccatorum, & cetera pietate, mira que diuini
panis fame placebat plurimum. Pari sedulitate
in aliis Hispania Collegiis animorum negotia, &
fermè vbique optabili cum euentu gerebantur.
Quam sedulitatem diu animaduertens magnus
ille vir Ioannes Auila non poterat cōtineri, quin
etiam deprædicaret. Montellæ, cum eius rei
mentionem intulisset, felicem planè Montellam
dixit, cui Collegium habere Societatis contigis-
set. Publicos seruos esse homines Societatis: at-
que adeò apud se ita quemque statuere debere,
totidem se raræ fidei solertiaque mancipia vide-
re sua, quot ex ea viros videret.

Hoc statu rerū in Hispania non omnino tran-
quilla fuit Italia: quanquam Romæ maiora in
dies incrementa Societas capiebat. Ibi iam nu-
merus Sociorū ducenti sexaginta: quorum cen-
tum se nonaginta in Romano Collegio: quod
& virtutis & litterarum studiis, vt cum maximè
florēbat: ne paruum extremo anno subsidium
ab illis, quos Natalis ex Hispania miserat, acceperit.
Vbi Petrus Perpinianus auditis est, agnoscen-
tibus maiorum suorum ornamenta Romanis, eaq;
ad se à peregrino referri homine gaudentibus,
approbationem ac plausum peperit sibi, laudem
& gloriam Deo, existimationem familiæ. Ingen-
tius quoque fama Benedictus Pereria, quam con-
cionibus aliquot in templo Professorum cum
excellētis facultatis significatione habitis haud
modicè auxerat, factus paulò antè sacerdos ite-
tum docere Philosophiam aggressus est, quin-
que & triginta de Societate, octoginta externis
auditoribus. Vniuersa discipulorum summa circi-
ter octingenti iam censebantur. Cupidè viri
principes Cardinalesque tum gymnasium, tum
interiores Collegij visebant aedes. In gymnasio
viam rationemque docendi, Magistrorum ac di-
scipulorum multitudinem & varietatem, dispu-
tationum frequentiam & ardorem, ad hæc con-
iuncta cum humana scientia celestis sapientiæ
studia mirabantur. Interius verò in Collegij se-
ptis sancta in paupertate Christiana munditia,
tam arcto loco multitudo tanta; in multitudine
nationum varietas: in varietate adeò numerosa
tantus animorum morumque consensus: præ-
terea silentium & quies admirabilis erat. Præci-
pui tamen è Societate viri bonam valerudinem
ac vires integras in tot angustis, tantaque liti-
rarum ac pietatis contentione pro diuino bene-
ficio numerabant. Sed illud ante omnia videba-
tur quasi perenne miraculum, nullo vectigali
certo non ali modo tot capita, sed suppetere et-
iam vnde in tanta tecta, concinnandaque subin-
de nouas & extruendas aedes sumptus haud exi-
gui fierent. Marchio quoque Valentis à Pontifi-
ce potestate facta intra Collegij adyta penetran-

di, quæque donarat, tecta olim sua reuolendi: ea
vix agnouit, vixq; oculis credebat in eam, quam
cernebat, formam tam opportunè pro loco, nec
incommodè, nec sanè ineleganter redigipotu-
isse. Præter numerum, vt appellabatur, filiorum, ex
quibus, vt quisque proximus occurrisset, incun-
dè nationem sciscitabatur, grata aliquid ferè
longinquum ac peregrinum responsum iri: ad-
mirata est officinas, quas ad omnes propè huma-
ni vltus necessitates veluti iusto in oppido insti-
tutas vidit. Sed nulla re commota perinde est,
quàm cum Rector Sebastianus Romanus sche-
dulas ostendit: in quibus opera descripta erant
humilia & aspera, quæ sibi proximè iniungi cer-
tatim flagitarent. Ad earum auditionem conspe-
ctumq; rerum, quasi quæ de antiquis Monachis
fando acceperat, in conspectu haberet, optima
femina præfensus dulcedine illactymauit. Plus
octoginta hoc anno Romæ in Societatem ad-
missi, nec multò pauciores in varias dimissi pro-
uincias. Plerique antequam domum admitter-
rentur, in publico incurabilium valetudinario
specimen dabant sui, adeò vt, cum aliis alijs suc-
cederent, perpetuò ibi septenī octonius dege-
rent, exemplo & operâ cum ægris, tum nosocomi-
j administris & curatoribus opportuni. Men-
strua ferè cuiusque erat commoratio. Qui id
spatij obissent, domum inter Tirones recepti,
locum in valetudinario veterum petitorum ce-
debant. E Tironibus fuit vnus nobili genere, qui
cum multis precibus Societatem impetrasset, vix
duabus horis, postquam fuerat domum admis-
sus, adeò morere angig; cepit, & à diabolo con-
cūti, vt prorsus eodem die fuisset remittendus ad
suos: at vbi domum venit, repente terra ea ni-
bes, quam demon offuderat, ex oculis, tanquam
obiectum velum amotum manu esset, euauit.
Iamque quàm sibi turpiter esset illudum, quan-
tum boni habuisset in manibus, quantam per so-
cordiam eripi esset passus, dolenter insipienti
accessit ad interiorem vocem, exterior quoque
elementissimi Numinis admonitio. Febri corri-
pitur, quæ aliquot dies vexatus, tantum luce viq;
diuina profecit, vt vouerit se, vbi conualuisset,
ad deserta turpiter castra rediturum. Nec mo-
ram fecit febris. Tanquam munere, ad quod im-
missa erat, perfuncta, die eodem abcessit: nec
ille voti distulit fidem.

Haud minus feliciter actum est cum Egidio
Montano natione Belga. Is cum in monte Poli-
tiano doceret, nemine Moderatorum conscio,
nec sine ciuium offensione repentino quodam
impetu Perusiam discessit. Romam inde euoca-
tus, cum pœna commissi obediēter suscepta in
erudiendis in tertia Grammaticæ classe pueris
exerceretur, in grauem incidit morbum; vnde
etiam sublatu est. Post eius mortem Emmanuel
Sà in publica adhortatione hæc Sociis narrauit.
Nocte intempesta dum vigilat ille, videtque, cu-
biculum, in quo iacebat, totum magno lucun-
doque completum lumine; dein visum ipsum si-
bi Egidium cubiculi tecto patefacto, ita vt ce-
lum pateret, sustollit in altum, & quasi plumbea
circumdatur veste, quæ, tanquam colliquefecit
sensim & collabente plumbo, quo ipse altius
atrollebatu, hoc fiebat leuior. Cumque euectus

59
Ioannis A-
uila de So-
cietate in-
dicium.

60
Perpiniani
Romæ ex-
stimatio.

61
Benedi-
cti Pereria.

62
Romani
Collegij
laus.

63

64
Tiro ad So-
cietatem
diuina mo-
niti reuo-
catus.

65
Egidij
Montani
mors & ob-
latum ei
visum.

randem usque ad solium augustissimum Dei esset, nec auderet oculos ad eius conspectum erigere, conscientia cuiusdam peccati (quod fuisse credidit illam ex Monte Politiano fugam) iussu a Deo bono animo esse; sed; intueri iam condonaram nixam, cuius pueret. Cum igitur animo ex iis verbis sumpto, fixisset in Deum oculos, eoque spectaculo fructus aliquandiu esset, cognouisse die Annunciationis Deiparae hora diei suprema sibi moriendum, & annuo circiter spatio duos insignes Collegij homines creptum ita. Hæc ab Agidio, antequam moreretur, sibi aliisque Patribus narrata Emmanuel publicè affirmavit, nec dubitare vera, quandoquidem dicta omnino die horaque expirasset. His perurgatis haud paucos Patrum cura incessit, & ipsum met, ut prohiberetur, Emmanuelem. Nam, tametsi haud facile quisquam supra ceteros eminere ducebat sese; tamen interpretatio multos faciebat insignes. Cunctisque ad emigrandum, si Deo placeret, se comparantibus, tandem, uti proximo anno referam, Hieronymus Bassus, & Leo Lilius vili prædictionem implere.

66 Ex iis, qui ad varias sunt missi provincias ver-
Precedenti
vis.
no tempore, cum satis magnum examen Laure-
to haberet iter, incidere in Episcopum, qui stipe
vltro porrecta, eos rogavit, pro Cardinali, qui
Romam petens, periculosè æger in via substitue-
rat, preces ad Deum funderet. Illi positis eodem
loco genibus aliquantum orant: eodemque
propè momento, ut Episcopus postea Romæ
narravit, leuatus morbo est Cardinalis. Singula-
re Dei & hominum patrocinium alij in periculis
experti sunt. Franciscus Granata, qui Neapolim

67 Insigne ca-
ritatis ex-
emplum er-
ganostros
peregrinos.
cum quatuor Sociis mittebatur ad eius provin-
cia Siculaeque subsidium, Velitris incidit in Hi-
spanum hominem (dignus est cuius nomen non
ignoretur: Franciscus Carrilius vocabatur) totius
nostre nationis, ac nominatim Salmeronis
perstudiosum. Is ubi cognovit homines de So-
cietate esse, dimisso eorum, cum quibus ibat, comi-
tatu, peditem se peditibus Dei famulis comi-
tem adiunxit, velut indulgentissimus ac prouidus
pater commoditates eorum omnes ubique pro-
curans. Et quia Granatam via labor morbo im-
plicarat, si fortè equum nancisceretur, pergens
ipse pedibus, inscendere eum cogebat. Sed vlti-
mum mox caritatis ostendit. Consilium fuerat
ab Caieta nauigare: sed vento prohibiti, dum
pedibus pergunt, quadam in silua in latrones in-
cidere. Quos procul conspicatus Carrilius, con-
uersus ad comites, ita fatuit: Patres, en latrones:
sed bono estote animo. ego monebo, ut ne vos
atingant: in me, quidquid libet, crudelitatis ex-
promant. Quod si lædere vos voluerint, certum
est mihi vel capite meo prohibere: felicemque
putabo me, si pro tuendis vobis moriar. Quod si
postquam occiderint me, vexare vos velint, dici-
te id, quod est, nihil vobis esse, quod rapiant: sed
ut spoliem me in sinu haud auri parum inuentu-
ros: eo saturati forsitan vobis parcent. Hæc locu-
tus cogi voluit in globum Socios: interque eos
& latrones manu ferro admota medium obiecit
se. Facile est cogitare ut affecti animo sint Reli-
giosi viatores, ubi ignotum sibi antea virum, post
tot beneficia, viderunt etiam mori pro se ita pa-

ratum. Procedebant pari sollicitudine, ille ferro
Religiosos, hi precibus ad Deum, & ad homi-
nes suis propugnatores suum defensori: inui-
cemque solliciti, neutri periculum vel sentiebant
vel curabant suum. Quam caritatem Deus acce-
ptam habuit: latronesque siue terrore, siue reli-
gione, siue qua alia iniecta mente, ita continuit,
ut nec propius accesserint, nec quidquam cui-
quam afferre noxæ conati sint. Secus euenit Vi-
cecomiti Cicada, atque Ludouico Olorio in Hi-
spaniam transmissuris. Hi promiserant è Sicilia,
vnde soluebant, quatuor è Societate, qui ad In-
diam mittebantur, secum traiekturos: verum ubi
consensio facta est, nullæ valere preces, nullæ
allegationes, ut reciperent eos, cum ramen affa-
tim aliorum, etiam feminarum admitterent. Quid
futurum fuerit, si illud secum famulorum Dei
praesidium haberent, ut incomptum mortali-
bus est, ita, si quod euenit, euenturum erat, ap-
paruit modico illi Indiarum supplemento pe-
perisse Deum. Vix enim cum tritæ acceloce
altum ingresses cepere & abduxere pirate Tur-
cæ, magno Christianorum incommodo, ex ea
quoque parte, quod tum captus est puer Scipio
Cicada: qui dein nulla mercede liberari cum
potuisset, Constantinopoli in paedagogium Ot-
tomannicum inclusus, Christo impie deserto, in
Baxam prænobilem, grauemque Christianis re-
bus hostem euasit. Multique animaduertuntur
superiore anno malè munitam nauem, quæ So-
cios & ægros sibi commissos reportabat milites,
ab viginti septem tritæ oppugnatione eu-
asisse saluam: & nunc, quæ illos reiecerant,
quamuis optimè viris & armis instructas miser-
timè periisse.

In iuuandis Romæ mortalibus egregie fru-
ctuoseque tum à Collegij, tum à domus Profes-
se incolas laborum. Collegij alumni non mo-
do multos populos per consuetas litterarum va-
cationes egressi Vrbe, sed haud pauciores ipsi in
Vrbe diebus feriatis excolere. In plateas & fre-
quentiora congesti compita rusticanos homines,
ubi capita fidei ad salutem necessaria edoce-
rant, quam quisque posset plurimos, pellicere ad
expiandos confessione animos nitebatur. Quos
cum rei necessitate grauitate inque, tum incer-
tos vitæ casus memorantes, petrarum opportu-
nitatem, diuinæ gratiæ amicitiaque ad omnia
utilitatem explicando permouissent, suo quis-
que cum agmine ad Collegium, mirantibus per
viam, & Deum laudantibus spectantibus, redi-
bant. Hic vnum in locum, qui ferme vna erat ex
musæi capaciorebus exedris, congregatos viam
rectè confiteudi paucis edocebant: tum spatio
aliquanto ad repetenda memoria peccata, & ex-
cutiendam conscientiam præscripto, multis ad-
uocatis sacerdotibus, ut ad sua quoque negotia
piæ turbæ superesset dies; celeriter audiendos
curabant, nec raro egentioribus aliquid simul ad
vitam subsidij vel è domestica tenuitate, vel è
priorum benignitate, itemque non habentibus
rosaria, & (si qui nosset legere) pios libellos tri-
buebant. Ad Professorum domum cum ceteri
suo quisque in munere, tum præcipue Franciscus
Strada ante, & Lainius post meridiem è suggesta
cum approbatione & fructu conuertendis ad
Deum,

68
Socij quid
morerentur
in irremedi-
prædicatione
sic morantur
euanescant.

69
Collegij Ro-
mani in do-
mibus in sa-
nuis præ-
sunt.

70
Lainij an-
Sermon.

Deum, ac perficiendis ciuium animis salutaris
uocibus institere. Lainij auctoritas indies am-
plior. Super conceptis orandi formulis (Colle-
ctas vocant) quibus Ecclesia pro variis anni tem-
poribus in sacrificio vitur, diserebat, sæpe de-
cem, eoque plurium Cardinalium in consessu,
cæterorumq; Romanæ curiæ Principum ac Præ-
sulum supra quàm credi facile queat, corona.
Quos in angustiis templi miri erat tam patien-
ter ferre calefactum grauemque halitum, tum
premi se virgerique: præterquam quod perangu-
stis sedendum, interdum etiam standum erat, &
alia subeunda, quæ fert in angusto conferta mul-
tudo. Cum sacro lustrandus fonte in diui Petri
basilica Iudæus esset ab Duce Vrbinate missus,
delectus à Carolo Borromæo Cardinali Lainius
est, qui in ea celebritate verba faceret. Interfuit
quindecim sacra purpura insignes Patres, & præ-
ter innumeram Præsulum, atque Christiani populi
multitudinem, propè cuncti Hebræi: quos
proposita pœna adesse Cardinalis Sabellus ius-
serat. Duas horas concio tenuit cum admiratione
ac plausu etiam perfidæ turbæ: nec paucis
mollescere ac nutare dura & obstinata mens
cœpit. Ipsimet prædicabant inde vsque ab multo
tempore parem concionatorem auditum non esse.
Nec solum publicis adhortationibus tantum
apud omnes, sed plurimum consilio ac pruden-
tia apud omnes Lainius valebat, penes quos sum-
ma rerum & sanctæ Ecclesiæ gubernacula erant.
Eius sententia in perplexis & ancipitibus Chri-
stianæ reipublicæ rebus habebatur quàm tutissi-
ma: eamque Principes, quam scripto dari vole-
bant, nunquam ferè non sequebantur. Vidiego
(vt id documento sit) sententiam, qua ad extre-
mum superiorem annum, cum Concilium Pon-
tifex, quod petebatur, nouum cogitaret edicere,
grauissimis rationibus dissuasit, ne iniuria Tri-
dentino iam cœpto fieret: vnde effectum est, vt
nouum nequaquam ediceretur. Deinde cum
iussus esset in formulam, qua ad edicendū Con-
cilium diploma cœpicebatur, censuram scribere;
ipsam diploma omnino ad ea, quæ ipse haud
pauca notauit, accommodatum animaduerti. At
domestici tanti ducis modestiam, ardentemque
imitati caritatem, consueta professionis ministè-
ria nouo semper ardore tractabant, & optato
successu, Deo iuuante suorum famulorum co-
natus: quod plus in eius fauore, quàm in opera
reponerant sua. Id adeo in reconcilianda cum
viro coniuge perspectum est. Quæ grauitè agro
corpore, sed periculotius laborans ab animo ob-
firmata nunquam viro, qua se credebatur læsam,
condonare iniuriam, nostri sacerdotis, qui ad-
uocatus erat, cum hortamenta omnia respuisset;
vbi is ante Domini Iesu in eo cubiculo è cruce
pendentis effigiem procubuit in genua, diuque
orando persistit, rursus interrogata, quid consi-
lij caperet, eius nutui sese obedienter permisit.

72
Lainij Car-
istia o. a.

Secundissimè etiam cessit res in Pauli Quarti
Pontificis cognatis ad vltimum supplicium be-
ne ferendum iuandis. Celebrauerunt rem
longè lateque sermones hominum, literæque,
omnibus consentientibus eos melius res aduer-
sas tulisse, quàm prosperas. Nocte, quæ Martias
Nonas præcessit, supremo affecti supplicio Ca-

rolus Caraffa Cardinalis, Ioannes Caraffa Mon-
torij Comes, dein Palliani Dux, huiusque foro-
tis vir Comes Allifanus, & consobrinus Leo-
nardus Cardines: dieque insequentis postre-
mi ad Pontem Ælium spectaculo proposti in-
signe præbuerunt documentum inconstantie
humanarum rerum, cum tota Vrbs, quos paulò
antè rerum dominos intuita erat, in summum
infortunium deiectos spectaret attonita: iamq;
non solum restinctis tali exemplo odiis, sed fa-
ma etiam constantiæ & magni animi, quo vlti-
mum illud miseriarum tulerant, amore concilia-
to passim miseraretur. Et quidè Ioanni Caraffæ
putatur Deus tam sanctum vitæ finem largitus,
quod semper bonorum amans viro, ac beni-
gnus in egenos fuisset: olimque Neapoli in So-
dalitatem, quam Candidorum vocabant, talia
curantem adscriptus, libenter consueuisset præ-
stò esse morte multandis. Is desperatum propè
de vita cum intellexit, cura omni ad ornandam
mortem, & casum quemlibet, quo animo gene-
rositatem suam & Christianam decebat, perfe-
rendum conuersa; Lainium rogauit, vt Patrum
aliquem ad se mitteret, qui animam suam tem-
pore illo supremo regeret. Missus est Ioannes
Baptista Perusinus Romanus, vir prudentia exi-
mia, & omni genere virtutis excellens. Cum eo
Ioannes de patria cælesti sermones, de vanitate
mortalium rerum, de beneficiis diuinis, deque
admirabilibus viis, quibus ad æternam salutem
cælestis Pater, quos elegit, perducit, frequentes
prolixèque habens, dicere erat solitus, pluris se
facere calamitatem illam carceris, quàm præter-
itam felicitatem, maioreque in Dei beneficio
ponere. Nimirum quod felicitas, vt solet, penè
abstulisset, calamitas dedisset mentem. Vndecim
diebus, qui finè præcellere, hebdomadæ primæ
exercitiis, semel quotidie ad eum in arcè Adria-
næ molis Perusco adeunte, operam dedit. Tercio
tempore meditationem instituit mortis, ita ani-
mum componens, ac si iamiam abiturus esset.
Peracta generali confessione, inde vsque ex quo
sapere cœpit exortus, quater Christi Domini san-
ctissimum corpus suscepit, Sacrum quotidie au-
diens: cui ministrare cupiebat, si sacerdos permi-
sisset. Erant quadragenarij ieiunij dies: quod sa-
lutare institutum cum semper Dux etiam in se-
cundo rerum cursu inuolatum seruasset, nunc
dum ad panem & aquam sæpè nihil adhibebat;
& crebrò subibat flagellum, sedulo inter cætera
curans, vt si quid cui aris alieni deberet, exsol-
ueretur. Si qui de spe vitæ sermonem inferret,
alia iubeat loqui: deque ea re suborientes sibi
cogitationes, quasi tentamenta dæmonis abige-
bat. Quod si fortè absolueretur, statuerat seridò
proculcare caducas res: cruceque Domini susce-
pta, intra Religiosa septa abdere sese. Quod se
iam pridem ludibrijs sæculi deprehensis agitas-
se animo confirmabat: & nunc tandem ita apud se
deliberatum atque constitutum habere; si fortè
libertas daretur, nihil facturum prius, quàm vt
Lainio conuento, ei sese penitus traderet: quem
hanc fortè ob causam, quasi iam vnus Sociorum
haud aliter, quàm Nostrium Patrem in sermoni-
bus appellabat. Citatus ad audiendam capitis
sententiam, cum in Beatæ Virginis laudem so-
lennes

liorum me-
morabilis
in morte
subeunda
pietas.

73

lennes Officij preces recitaret, tantisper inter-
quieuit, dum quod viator significabat, audiret.
Vbi ille dixit, eodem vultu, nullo addito gestu
verboque, luminibus in libellum restitutis, quod
inchoarat, repetiit, & ad extremum est persecu-
tus. Deinde cum Perusco, qui interuenit, perin-
de ac si nihil accidisset noui, disserere de rebus
diuinis cepit. Intererat item Peruscius cum Cau-
sidicus præ dolore vix verba extricans prolatam
contra eum sententiam capitis nūciauit. At Dux
ad eum nūcium nil, nisi ante sacrā effigiem pro-
uoluitur in genua, Christoq; Domino ac B. Vir-
gini gratias agens solum deosculatur: tum in ser-
mone instituto eadem, qua prius cōstantia, per-
rexit, nil turbante voce, nihilo turbidior vultu,
nulla pauoris aut perturbati animi apparente
nota. Qua obtruncatus nocte est, vbi adfuere li-
ctores ab arce S. Angeli ad turrem Noniam, qui
destinatus erat supplicio locus, eum ducturi, pri-
mum B. Virgini, genibus ante eius imaginem hu-
mi fixis sese cōmendauit: tum paruula argentea
cruce cum affixo Domino suscepit; Quamdiu
hic mecum erit, inquit, nihil timebo: illudq; sa-
lutis signum læua sustinens, dextera epistolam,
quam optimis refertam præceptis (ea vulgò edi-
ta circumfertur, luce sanè dignissima) scribere ad
filium instituerat, absoluit. Dein inter lictores
alto iter ingressus animo, quotquot obuios ha-
buit arcis milites, ad rectè viuendum alacriter
adhortans, suam gestans crucem propè securus
incessit. Iam Sodales Misericordiae, qui supplicio
ultimo damnatis adesse solent, ad carcerem op-
periebantur. Ad hos pauca fatus est magni apud
eos viros exempli & motus, offerens se paratum
quamuis poenam & quamuis acerbā subire ne-
cem. Vna ei dumtaxat molesta res erat, quòd Pe-
ruscius confessorius suus abesset. Quare præfectū
carceri enixè rogat, vt properè accersendum cu-
ret. quod factum est illico. Et Peruscius rei antè
ignarus cum altero sacerdote festinus aduolauit.
Dux interim haud sciens, num tempori aduētu-
rus ille esset, apud sacerdotem, quem ducebant
Sodales Misericordiae, cui Summus Pōtifex ple-
nam ei peccatorum ac poenarum indulgentiam
impertiendi potestatem fecerat, confitetur. Moxq;
conspēcto Perusco mirè lætus, nunc verò sentire
se ait, omnia sibi feliciter, atque ē sententia eue-
nire. Nimirum esse Deo curā salutem animæ suę,
quandoquidem votis adeo suis obsecundet. Se-
uocat itaque Patrem, eiq; aureum in signo Equi-
tum S. Michaëlis, quod ab Henrico Rege Gallię
acceptum suspensum ē collo gestabat, tradit.
Schedulam (adeo erat sui potens) in qua descri-
pta erat meditatio, quam vltimam Exercitiorum
habuerat, ac piarum meditationum libellū red-
dit. Quas res secum de industria ex arce detule-
rat, addens valde curę sibi fuisse, ne perirent. Ei-
dem suum rosarium donat, vt sit pro se Deum
precandi monumentum. Rosarium item piacu-
lare, quod commodatum acceperat, socio Peru-
sci reddit, quædam apud se piacularia grana re-
tinens, quibus extremo in spiritu Indulgentiam
consequeretur. Dein deductus in partem infe-
riorem carceris, cum Allifanum Comitem, &
Leonardum Cardinem reperisset, ad eorum pro-
uoluitur pedes: seque tanquam auctorem cala-

mitatis eorum accusans, veniam supplicat. Nihil
fecit illi prostrati veniam ab Duce pre-
cantur. Videre erat humi abiectos nobilissimos
viros tam forti animo, tanquam nulla instaret
mors, ab se inuicem veniam precantes, & quem-
que auctore se mali, supraque alios reum esse cer-
tatim profitentem. Ad hoc spectaculum præcla-
ros viros ē Sodalitate Misericordiae admiratio,
terror, miseratio, multi variique miscebant mo-
tus. Illi venia inuicem multum rogata, inter seq;
arctissime cōplexi, & suauissimè osculati, ad So-
dales conuertuntur. Eos item, si quare offendis-
sent, vt condonare velint, per Christi Iesu cari-
tatem obtestantur: eorumq; in amplexus ruunt.
Rursus postea segregantur, & alter nostrorum
Patrum cum Leonardo & Comite secessit apud
Ducem Peruscius manuit. Iussit Dux recitari cru-
ciarum Christi Domini historiam à S. Ioanne
perscriptam, aperto audiens capite, & cum ma-
gna veneratione id flecens, quoties sanctissimū
Iesu nomen appellaretur. Post eam rogauit om-
nes, vt genua flecterent, secumque Litaniis pro-
nunciarent: quod factum est Perusco præeunte,
Duce pro se, ceteris pro eo precantibus. His va-
rias ipsemet preces ad Sanctos, quos habe-
bat patronos, ac præ ceteris orationem S. Vin-
centij, qua testabatur nolle cuiquam diabolicę
persuasioni præbere aurem, sed in sanctę Eccle-
się gremio mori, variosque subiecit Psalmos; il-
lud, quantum apparebat, curans, vt mens occu-
pata pijs actionibus, nullam imbecillitati na-
turę aut cogitationi noxię locum daret. Sz-
peque ad Peruscum conuersus: Eia, Pater, agebat,
aliquid boni appropereamus: tempus breue est,
& auolat. Mox ducendus ad necem, Hanc, in-
quit, Christi Domini effigiem ad nostrū Patrem
Generalem, vbi mortuus fuero, defer: rogaque
vt memor sit mei; & hos trade libellos (secum
habebat pios quosdam libellos, & argenteam
illam significabat Christi effigiem, quam nun-
quam posuerat.) Vix ea dixerat, cum lictor adest,
& ad supplicium vocat. Ad quam vocem demis-
sus in genua quasi peritus orator ad Christū Do-
minum versus, Video, inquit, bone Iesu, magna
te mecum vti misericordia, quòd hanc viam, tan-
quam omnium mihi aptissimam ad me saluan-
dum elegeris. Agnosco atque profiteor Domine
meis sceleribus poenas deberi aternas: tamen
certa mihi fiducia est, non in me, sed in te, in vi-
sceribus misericordię tuę, in pretioso sanguine
tuo, quem fundere voluisti pro me; in sanctis
vulneribus tuis: intra quę penetrare cupio, &
ibi conquiescere, vt in foraminibus petre, in ca-
uerna macerę. Dicebat etiam, Laus sit, Domine,
sempiternę iusticię tuę, quę fecit, vt Vicario tuo
hanc mentem iniiceret, vt me mea ob scelera
morti adiudicaret. Optimè enim noras tu, sa-
pientissime & indulgentissime Pater, aliam mi-
hi viam salutis non esse. His dictis obtruncan-
dus ibat hymnum, Te Deum laudamus percurrens,
& identidem adstantes, si cui molestus aut iniu-
riosus fuisset, sibi vt ignoscerent, pro seque vt o-
rationem Dominicam & salutationem Angeli-
cam semel promerent, rogans. Ad supplicij vt
ventum est lo cum, lictor vincturus eum, veniam
de more precans, accedit. Ad quem Dux, Quid
est

est quod rogas? Age, frater, age fidenter, quod muneris est tui. Atque hæc dicens dulci hominem stringit amplexu & osculatur: tum submissis rursus poplitibus paucisque; Christum denud allocutus, solennia verba confessionis generalis pronunciat, & absolutionis formulam proferre Peruscu iubet: qua prolata subiecit ipse Symbolum Apostolorum; eoque finito, collum securi subdidit: quod repente inter pronunciamdam diuinissimum Saluatoris nomen abscissum est. Consimili constantia reliqui duo supremum casum tulere, & Leonardi capite ab euerice reuulso clarè auditum est sanctissimum Iesu nomen. Comes Allifanus maioris submissionis gratia nudis pedibus ad supplicium volebat ire: sed permissus non est: & cognito quam pie Dux mortem oppetisset, vitro *Te Deum laudamus* & ipse promens vadere coepit. Quod eo minus in eo viro nouum videbatur, quod is sententia necdum lata necis causaque pendente, hunc in modum solutus erat Leonardum affuit: Nonne nos promissimus Deo, Leonarde, si vita concedatur, eius obsequio omnem mancipaturos? Quanto igitur maius beneficium sit, si, dum certa hæc viget voluntas, nos ad se vocet: compendiumque viæ faciens ac laborum ad idem in præsentia euchar præmium; ad quod multo post tempore euocaturus esset? Hæc ego ex litteris excerpti, quas, quo gesta sunt tempore, Polancus ad vniuersam Societatem dedit. Haud nescius sum adici ab aliis multa, & piam quoque atque accommodatam meditationem referri, quam Dux super septem verbis à Domino in cruce prolatis habuerit: quod fortassis, antequam Peruscu aduocaretur, accidit: ideoque nulla eius apud Polancum memoria est. Nec verò videri potui aliena persequi, ubi Peruscu alterque sacerdos tanta pars fuisse. Præterquam quod illa mihi voluntas optima Ducis, qua nostrum Ordinem semper antè complexus, supremo tempore etiam cupiebat de Societate esse, & veluti vnum ex ea ferebat, repudianda nequaquam fuit.

76
Hæc Romæ dum sunt, haud pauci, & in Vrbi vicina, & in remotiora etiam Italia excurrere loca, Christianæ vbiq; sanctimonie ardore ingenti ac labore stantes signa, & pulcherrimam orientis Ecclesiæ speciem reuocantes. Castella inuenta, in quibus ante quintum ac vigesimum ætatis annum nemini mos esset ad mentiam diuinam accumbere: & ubi virgines nobiles, quamquam quocunque alio seu voluntas, seu vius ferret, vagarentur, templum tamen ingredi, & Sacro interesse, opinione peruersissima, procul decoro haberetur. Imò & rusticanus homo inuentus, planeque rusticanus, qui cum puer salutationem modò Angelicam & precationem Dominicam, idque prauè didicisset, assidue deinde in agro versatus & inter belluas, solem venerabatur, nihil se vidisse vilius aut formosius dicens. Ei se nascenti cadentique septies dicere *Pater noster* & *Aue Maria*. Adeo hominum ingenia absque cultura siluescunt, & indita humanis mentibus in superstitionem paulatim degenerant semina pietatis. His omnibus aliisque zi-

77
zaniis euellendis feliciter infudatum. Ad infamem impietatem vocum consuetudinem extirpandam, optimè adolescenti, qui sub extrema Paschalis ieiunij comes iuerat eius, quem modò nominavi, Peruscu, simplex inuentum cessit. Dominico die Palmarum diu grauerque in tartareum illud innectus crimen, singulis auditorum ramulum sacre oleæ diuisit, iubens eum sibi de collo suspendere: & quoties demon execrandi impetum inuiceret, aspicere eum, ac meminisse oleam signum esse pacis: sibi que monumento datam, ne impiè cum Deo pugnarent. Tam alre hæc vox simplicibus populi infedit animis, vt deinde veluti proverbio, si quando vel iratos viderent, vel audirent prauum quid effundentes, alij alios admonerent: oleam inspicere, oleam meminissent. Eadem Quadragesima Lauellum (est vrbis ea permodica Appulia Dauniorum sexto à Venusia milliatio prope Lucanos, in quibus etiam hodie numeratur) postulat Antonij Florenti eius Episcopi, qui Summo Pontifici à secretis erat, cuique planè multum Societas nostra debet, profectus est concionaturus Emerius de Bonis facultatis vir non vulgaris, ceterum virtutis eximie. Cuius animos ad alium concionatorem doctrinæ fama insignem, sed apud Antistitem suspecta, conuersos repetit. Qua de causa non libenter ab Episcopo missum excipientes, volebant eum specimen suæ facultatis præbere, vt ita exciperent, si placuisset. Negauit Emerius suggestum illud ab se ambi: nec quidquam mercedis pro iis, quæ obiret, muneribus sibi fuisse recipi, nedum mercedis spes eò duxerit. Quam facile venerit, tam non difficile abiturum. Flexit nonnihil eos hæc æquitas animi, sed multo magis ubi eius interfuisse Missæ, commoti sunt. Sacrarum dignitate cerimoniarum, pronuntiatione religiosa & graui, totius pietate maturitateque actionis (tanti interest in sacro præcone cuncta esse ad exemplum composita) qui primi sacrificantem videre delectati, cum fausta omnes admurmuratione discesserunt, inuitaruntque alios, vt postero die quasi non ac pulchre diuinis operandi formæ interesse velent. Cumque postero die plures adfuissent, etiam hi deinceps alios adducebant, vt templum spectatoribus impleteretur. In summa, cura abstinerere experiundi facultatē dicēdi, satis idoneum rati concionatorem, qui tam probatus erat sacerdos. Hoc antè præiudicio imbuti, ac cetera etiam vitæ pietatē cōciliari, ubi in suggestum processit, tum verò, nequaquam velut missum ab Vrbe, sed tanquam demissum de cælo audire hominem ceperunt, cateruatim ex oppidis propinquis remotisque promiscua omnium ordinum multitudine confluentē. Nimirum eo minus negotij Emerio fuit ad pietatem totius vrbis faciem renouare. Sanctissimum Christi Domini Corpus indecorè asseruabatur, vt honorifica cellula pareretur, curauit. Idem ad decumbentes sine vlllo honore deferabatur: paulò post magno comitatu, & cum facibus ferè quinquagenis deducebant. Moriebantur ægri in viis ope omni destituti: nosocomium olum ceptum vt perficeretur operam dedit. Vsurpanda sacra mysteria nulla præterquam in Paschate, tumque perfrigidamēto

77
Solertia aduersus impietatem vocum.

78
Emerius de Bonis rethor præclarè gerit Lauellum.

79

mentio erat. Sodalitatem instituit, iisque ob-
strinxit legibus, ut singulis mensibus homolo-
gest animos expiant, ac celesti pane refice-
rent: idemque stipem corrogarent, quam
in egenos præ pudore latentes distribuere.
Quarum rerum cum primum perspecta sunt
exempla, cum viri inter eos nobiles ad subsel-
lia sacerdotum, & ad mensam diuinam ac-
cedere, vel pro foribus templi conspecti sunt
mendicantes, miraculo propè fuerit. Quo die
eiectionum de templo negotiatorum sacra histo-
ria tractatur, valde Clerum permouit, ut mul-
to deinceps accuratius communis psalmodia
cursum exequeretur: permouit autem ea maxi-
mè re, quod qui parum distinctè decoreque
canerent, eos dixit videri in templis non bo-
ues, sed bouum mugitus vendere. Vigebat ibi
quoque infamis mos impia in Deum ac Di-
uos dicta iaciendi. Hoc ita crimen seuerè pro
concione detestatus est, ut Marchio, qui ad-
fuit, protinus edicto grauem proposuerit pœ-
nam, qui in posterum tale scelus auderet: &
vnius linguam, qui paulò post deprehensus in
scelere est, fuerit transfixurus, nisi conciona-
tor intercessisset. Valuit tamen ille terror, &
facti præconis inculcatio vehemens, ut magna
ex parte tartarea illa linguæ intemperantia
coerceretur. Hæc populus commoda ani-
maduertens, Emetum, quem principio ab-
nucebat excipere, haud postea adduci pote-
rat, ut perfunctam munere abire sineret. Ve-
rum tamen quoniam Societati non licebat
per paucitatem operatorum ibi sedem fige-
re, cum adhortatus Marchionem esset, ut de
Franciscanorum Moderatoribus, quorum La-
uelli cœnobium est, impetraret viros, qui
bene instituta conseruarent, quamuis inuitis
omnibus, tandem abscessit. Romam primum
reuersus, deinde Perusiam missus est: id Patri-
bus curantibus, ut ad eas vrbes, in quibus fixa
domicilia Societas habebat, subsidia inprimis
idonea mitterent.

81
Hæretici in
Calabria
restorati ad
sanam me-
tem.

Sub idem tempus Lucius Crucius & Ioan-
nes Xauerius Calabria salutarem opem tuler-
unt. Extiterat repente circa Consentiam &
Montem Altum ingens hæreticorum vis, adeo
ut fieri numero impij metuque percussi, ne
singuli comprehenti pœnas darent, exire fa-
cto agmine oppidis, attrectare arma, & ad er-
rorum stultitiam latrocinij furorem adiunge-
re auderent. Capti circiter mille sexcenti: re-
liquorum pars magna ostentata venia spe re-
suscitentibus, in oppida rediit. Ad hos ab
errore deducendos, & confirmandos in veri-
tate orthodoxos, Proregis & Cardinalis Gaddij
Archiepiscopi Consentini postulati sacerdotes
duo, quos dixi, profecti sunt. In Monte Alto
primum expurgando prosperè laborarunt. Ex
multis, de quibus sumptum capite supplicium
est, vno die octoginta octo in frustra concisi:
ad quos Xauerius communiter post confessio-
nem acrem adhibuit adhortationem. omnes-
que rectè animati, rectèque sentientes de-
ducuntibus singulos ad supplicium Patribus,
subire necem: nec quidquam miseri dolebant,
nec querebantur aliud, quam serò tales Magi-

stros venisse: si duos citius menses aduenissent,
haudquaquam se in eam insaniam tantamque
calamitatem fuisse lapsuros. Duo dumtaxat
tanta numerosa in turba pertinaces fuere: quo-
rum alter inter hæreticos magno erat in pre-
tium, & Prædicator appellabatur, homo agre-
stis, Latine ignarus, nec quidquam sciens, nisi
impium errorum carmen: quod isdem semper
verbis frequentissimè iteratum, quamuis bru-
tæ menti inhaererat, non modò firmamentum,
quod vllam imaginem haberet veri, sed nihil
omnino argumentum errorum, quos canebat, po-
tens asserre: & tamen humana peruersitas, &
diabolica fraus tali trunco ac stipiti audien-
tiam faciebat. Expurgato Monte Alto ibidem
Lucio subsistente, qui & concionabatur diebus
festis, & aliquoties in hebdomada Clericis ac
Religiosis non paucis Conscientiæ explica-
bat casus, valitudine peregrinari prohibitus;
Xauerius in vicinos pagos summa commotus
necessitate populorum excurrit. Loca erant ab
exulibus & grassatoribus infesta: perpetuum-
que periculum iter sine valido præsidio tentan-
tibus imminerebat; tamen securum aiebat se ire
Xauerius, quod, si spoliaretur, Domino ita lo-
cupletis seniret, ut iterum ab eo vestiri non diffi-
cile posset: si occideretur, in beneficio esset
magno repositurus id sibi in Italia offerri, quod
alij consecretantes immensa trancunt maria, ad In-
dosque & nouum penetrent orbem terrarum.
Deo tamen milites protegente suos, multis per-
functi laboribus ac periculis, & in adiacen-
ti agro, & Consentia strenuè exerciti, cum
morbo etiam Lucius diuturno vexatus esset,
multis animarum millibus demoni ereptis,
eaque pretiosa onusti præda incolumes re-
dierunt.

82
Patri-
d. la-
ni Xau-
erij
consentiam.

Maceratam vere extremo Collegium mis-
sum est. Decimoseptimo Kalendas Iunias tre-
decim eò Socij peruenere, exceptique sunt con-
ducta in domo ab ciuium primis: qui non mo-
dò intruxerant domum, & hospitalem paraue-
rant cœnam, verum etiam prohiberi non po-
tuerat, quo minus ipsimet sacris hospitibus de
via fessis, dum cibo vires instant, humani-
tate summa & alacritate ministrarent. Iam diu
experierant id Collegium Maceratenes, cum se-
cunda Lauretanorum Patrum per totum agrum
Picenum, extraque eum manante fama, tum
fructu illecei, quem ex breui aliquo eorumdem
excursu identidem sua ipsi in vrbe degusta-
rant. Cæsar Brancatius, qui sub Paulo Quarto
provinciam Picenam administravit, & docu-
menta non pauca sapientis Prætoris reliquit,
nihil non mouerat, ut res primo quoque tem-
pore perficeretur, missis etiam Lauretum ad Re-
ctorem eius Collegij Olinerium, quatuor le-
ctis viris, & ad Lainium Romam procurato-
re cum mandatis ac litteris tum suis, tum ciui-
tatis. Aiebat cum provincie caput Macerata
sit, provincie totius causam agi, quam sancta
Societas & apud Deum & apud homines fa-
ctura illustriore esset. Atque Olinerius qui-
dem ita suscepit causam, ut Lainio confirma-
ret, cum alij populi complures suam ad impe-
trandum Collegium operam requisissent; ta-
men

83
Maceratæ
Collegium
inchoant.

men pro vnīs Maceratenſibus laborare ſe, quod nuſquam amantiorē & paratiorē ad profectum ciuitatem vidiffet. Verū de- ceſſione Brancatij refrigerata cauſa, minime paucos honeſtiſſimæ fortis ille iam vanus oc- cupauerat metus, ne filij abducerentur. Cæca futuri pectora id metuebant, quo nihil ha- berent optatius, ſi ſuſpicari poſſent, fore haud longè poſt tempus, cū Maceratenſis ciuis (Mat- theum Riccium loquor) per hunc, quem anxie verebantur modum abductus, ideſt in hanc con- ſcriptus militiam, ab eaque excuſtus, euectus & amandatus in Indiam, euſdem opere regna Sina- rum ampliſſima, non religioni modò Chriſtiane, quod ſummum eſt, aperiret, verū etiam in Eu- ropæarum gentium, quarum ſic apud Sinas iace- bat opinio, vt pro Barbaris vulgò deſpicerentur, admirationem adduceret, ſumma cū Chriſtia- ni nominis ampliſſicatione, magna cū Occidē- tis torius, quem iam magnū Sinæ cognominat, & ſcilicet præcipua Maceratæ gloria. Taliū igitur ignaros tum ciues ita præpoſterus ille retar- dabat metus, vt, cū tandem ciuitatis Concilio publico, in quo vndeſeptuaginta interſuere, quinque & ſexaginta ſuffragari Collegio ſunt; mutatio dextere Excelli viſa ſit: nec tant repen- tinus, præterque opinionem conſenſus niſi ſan- cto Spiritui tribueretur. Quod præter ceteros gravis prudensque vir Cæſar Gambara, qui vices legati gerebat, probeque norat quid paulò antè ciuium multis animi eſſet, prædicare non ceſſa- bat quaſi diuinum opus. Iuuit tamen quamplu- rimum ex ordine Seruitarum magnæ auctoritatis iuxta ac ſanctitatis ſacer orator Euſebius, & in ſermonibus priuatis, & in concionibus publicis commendans vrgensque negotium. Iuvere de ciuiibus quoque multi: ſed nemo omnium ſtu- dio, pecunia, labore actius contendit, quàm Io- annes Iacobus Gaburius: cui tamen rerum Deus omnium ſapientiſſimus diſpenſator impetrati Collegij lætitiā conceſſit, fructum negauit, vel commutauit potiùs, pro breui modicoque æternū & immenſum largitus. Quo die Macer- atam Socij inire, eo Ioannes Iacobus ad ſepul- crum elatus eſt, quingentis Collegio aureis te- ſtamento legatis. In aſſignandis reditibus difficul- tatis aliquid interuenit. Volebat ciuitas certi ni- hil attribui, ſed tranſlato dumtaxat in Collegium ſtipendio, quod Grammaticæ præceptorī com- muni antea penderetur, quidquid præterea de- ſideraretur, ſuppeditandi curam Quatuoruitis delegari. Sed earum rerum neutram Pater Gene- ralis ſubeundam putauit, edoctus iam ſatis experi- mento, & Foroluienſis, & Amerini, & Montis Politiani Collegiorum, nil ſtabile ac permanens eſſe poſſe, vbi res pendeat ab euſmodi Magi- ſtratibus, qui tam læpè mutantur, tamque lætè per genus propè omne ciuium vagantur; vt vbi vni alteriue quacunque ex cauſa offenſionis quidquam oboriatur, rerum ſumma periclitetur. Aliquid tandem certi à Chriſtophoro Madrutio Cardinali Legato aſſignatum eſt. Is, cū ab Oli- uerio, & Collegij Rectore inuiſeretur, magna voce (& aderant pluriſimi) velut concionabun- dus extollere miris laudibus Societatem aggreſ- ſus, præter cetera, gratias dixit ab omnibus Deo

Hiſt. Societ. Ieſu Tom. 2.

agendas, quod tali tempore talem orbi terrarum hominum cœtum dediffet: ac bonam deinde de pecunia ſua ſtipem ad Collegium miſit ſuum mittentis nomen, quanquam fruſtra, cupiens ignorari. Rector Collegij primus fuit Angelus Douitius, qui cū à ſecretis Florentino Duci Coſmo eſſet, paulò ante biennium tranſgreſſus ad Chriſti aulam, moribus planè Angelus vide- batur. Principio ſacra quoque ades decrat: de- inde attributum eſt templum ſancti Ioannis, quod erat Archidiaconi Maceratenſis. Libenter ceſſere Firmanus Firmanius Archidiaconus, euſ- que frater Ioannes Franciscus rituum ſacrorum apud Pontificem Summum Magiſter, cui regreſ- ſus ad Archidiaconatum parebat. Ceterum non- dum adibus ad incolendum prope templum pa- ratis, procul aliquanto tempore magno cū in- conmodo, magna que patientia habitauerunt. Ni- mirum ſua rebus omnibus quædam ætas eſt, per quam adoleſcant, & ad iuſtum modum pergra- dus proficiant. Quas æquo animo tempeſtuita- tes opperiri, neque earum paria vbi que poſtula- re interualla non Euangelicæ modò conſtantie, ſed humanæ quoque prudentiæ eſt. Exordium docendi facturi, in templo ſancti Franciſci Lati- nam orationem Ioannes Dominicus Romanus doctus & eloquens iuuenis, Græcam Ioannes Catalanus habuere cū approbatione ſumma florentis ac doctæ coronæ: adeo vt designati à ciuitate Collegij curatores ſtatim Lainio grates per litteras egerint ciuitatis nomine, rogantque vt in publico Gymnaſio ſemel in hebdomada docere eos vellent, quod impetratum eſt. Dieque Saturni nouis Magiſtris ad docendū dicto, con- fluebat auditorum ingens ac varia multitudo: qui quantopere doctrina placeret attentione, modelſia, ſilentio haud alijs in auditorijs con- ſueto teſtabantur. In domeſticis autem ſcholis ampliùs centum & quadraginta numerabantur diſcentes. Nequaquam par initio ad templum, & myſteria diuina concurſus. Multis diebus ne- mo vitiorum, niſi vnus quidam adoleſcens quàm occultiffimè dubia luce ad celeſte conuiuium acceſſit. Feminas abſterrebat metus, ne Theatri- na vocarentur. Sed paulò poſt malum pudorem, & diabolum qui eum offundebat, vicit ſubegit- que gratia Chriſti, templumque ac diuinam meniam viris feminis que compleuit. Dumque liberalitas ciuium cum Patrum ſedulitate certat, breui ades attributa ſunt templo contigua, & Sociorum numerus ampliſſicatus, vt extremo anno viginti iam eſſent, & Sodalitas ſanctæ Ma- riæ, quam Virginum vocant, vt magnificam, que extra urbem condebat, ædem ijdem acciperet, omni ope annirebatur.

Eodem menſe Maio primum in ditione Sa- baudi Ducis Collegium poſitum eſt. Agebant a- pud eum Antonius Poſſeuinus, & Ludouicus Codreſtus, impigreque alpinis in vallibus religi- onis reſtitutione vgebant. Verū Anglonien- ſes, quos ſuprà demonſtratum eſt malo ſubactos (vt inſidiis eſt cultos officiij metus) mortuo Gal- liæ Rege Franciſco, audacia ſumpta, cumque fi- nitimis Delphinatus coniuncti hæretici aduer- ſus Ducem rebellant. Id metuens Poſſeuinus cenſuerat principes eos, qui Vercellis hæreſim

Q

ciu-

ciurarent, haud sinendos domum redire, sed per
vrbes spargendos & oppida; & cœnobijs assi-
gnandos, ut per otium plenius docerentur, & pa-
riter ad constantiam bonorum vsu confirmaren-
tur. Sed cum quidam Gallorum religione & ipsi
parum sincera minime malos homines perman-
suros in fide affirmaret, redeundi venia facta est.
Ergo mouenda Duci de integro fuerant arma,
remisso cum pisco munere Possuino: & multū
negotij fuit, quoad propugnaculo in faucibus
duarum vallium excitato, ne qua erumpere in
subalpinam planitiem hæretici possent, & qui-
busdam conditionibus in officio contenti. Tum
ad expurgandam rotam circa regionem subal-
pinam, quam inter diuturna arma errores ita in-
fecerant, ut Vigoni, quod inter Valles, & Augu-
stam Taurinorum medium est oppidum, sena
hominum millia ad Caluinianam cœnam con-
uenirent, duo maximi vsus Possuinus excogi-
tauit. Primum ex Ligurum & Mediolanensium
cœnobijs lectos quadraginta concionatores uo-
cauit: perque certa loca cum suo quemque co-
mite disposuit, auctoritate Ducis, & Aposto-
lici Nunciij, qui etiam ex vigesima, quam Pon-
tificis assensu subalpinis sacerdotibus imposue-
rat, impendia in eorum alimenta contulit. De-
inde Vercellis, Genue, Venerijs vin immen-
sam Catechismorum Canisij, & magnorum fo-
liorum, in quibus descripta erant opportuna mo-
nita ad cauendas hæreses, impensâ Ducis eden-
dam typis curauit. Ex quo sacro instrumento
copiam ingens ad concionatores distribuenda mis-
sa Ludimagistris, & singulis discentium donati
Catechismi. In templis, xenodochijs, diuerso-
rijs, & publicis alijs locis propositæ tabulæ ag-
glutinatis folijs: eaque solertia cū pestiferi, quos
Geneuenses seuerant, exculli de manibus, obli-
teratque libelli: tum salubris per omnes ordines
atque propagata doctrina. Haud laboriose
minis ac fortiter ubi diuini mouebat arma Lu-
dovicus Codrettus. In duabus præcipue valli-
bus re administrat Sturæ, & Barcellonæ. Illa cis
montes in Italiam, hæc ultra in Galliam versa est.
Quare & apud Sturanos populos, quod Gallicè
parū intelligerent, concionabatur Italica lingua;
apud Barcellonenses Gallica, quod fermè Italicè
ignoraret. Vtrobique mores, utrobique corrupta re-
ligio: sed sædius apud Barcellonenses. Infertia an-
te omnia rudes mortales aduenarum fraudibus
opportunos reddebat. Verū confidentiæ tantum
atque superbiæ vnâ cum hæresi deprauatis imbi-
bebant mentibus, ut femina, quæ egre posset suum
litterarū apicibus sonum reddere, non erubuerit
sacrum Testamēti noui codicē vernaculo sermo-
ne versum manu tenens, Ludovicū in frequenti
corona ad disputandū laceßere. Quā Pater graui
superstilio meritaq; castigatione reiecit, cum ab-
unde hæreticos spiritus redargueret temeraria il-
la procacitas, per quā assumere sibi grauissimi ma-
gisterij partes imperitissima, & femina auderet.
Ebredunensis Archiepiscopus Guilielmus Auan-
sonius, cuius diocesi Barcellonæ vallis est cōtri-
buita, cognitis in ea rebus a Ludouico gestis ma-
gnopere lætatus, Ebredunū accersit, productū-
que sæpius ad populi concionem, Glanum (Gap
hodie vocant) exiguus septem ab Ebreduno leu-

cis, misit, tentaturum, si quid miserè perdit in ci-
uitate posset. At simul primum Glani Catholi-
cum adesse concionatorē emanauit, hæreticorū
quidam accurrunt, ferociterq; testantur, ab ince-
pto ni desistat, antequam in suggestum euadat,
iugulatu: nec viuum fuisse portas intraturum,
si quamobrem veniret, olfacere ipsi potuissent.
His digressis armatorum globus superuenit: &
solum in diuersorio circumfiliunt. Actum de se
Pater opinabatur: & propitium sibi Deum im-
plorans, ad cadendum fortiter animum compo-
nebat. Verū ne illi quidem ultra conuicia ac-
minas, si affari populum auderet, progressi. Non
latuit Catholicos insultantium hæreticorū pro-
teruitas. Arma inuentus sumit, & suum orato-
rem ad concionandum instigat. Ille verò, quan-
quam indignum censebat orthodoxi præconis
constantiam ad Hugonottorum furias trepidasse;
tamen, cum pars vtrique iam esset in armis,
maluit in propinquum pagum transire concio-
nem, quam videri fundendi sanguinis causam
dedisse. Hunc in locum redacta Glani religio ea
tempestate erat: perque tot discrimina, ne fun-
ditus tota ea regione rueret, succurrendum erat.
Hoc magis Dux Emmanuel, & Apostolicus Nun-
cius festinabant ut Collegium primo quoque
tempore alicubi in subalpinis tamquam arx, vn-
de circumquaque excurreret, & ad quam tenerior
ætas recte institutionis gratia vndique conuo-
cari posset, statueretur. De sede ambigebatur:
dumque alia alij præferunt loca, ciues Montis
Regalis admonitu sui iuuenis, quem Ludovicus
Codrettus Auenione meditationibus exercue-
rat, ab Duce insistere, ut apud se poneretur. Non-
dum Augusta Taurinorum, Cherium, Pincro-
lium, Sauiianum, Villanona in Ducis redierant
potestatem, quæ sibi Rex Gallie Henricus ex pa-
cis conditionibus referuarat, dum ex Emmanue-
le Duce, & Margareta coniuge Henrici eiusdem
sorore proles virilis susciperetur. Ergo ex reli-
qua ditione opportunissima sedes visa est Mons
Regalis (Mons vici, seu Mondeniam vulgò est)
tum propter ceteras commoditates, tum quod
ciues, ut dictum est, id valde peterent: & Aca-
demia tum loco eodem conderetur. Collegæ
partim Roma, partim Nouocomo duodecim
milli: quorum plerique eodem profus die in
Montem Regalem, quo Ludovicus Codrettus
Rector futurus, occurrerunt. Verū cum parati
nihil esset, Fossanum ad se Possuinus transtulit,
& hospitaliter habuit magno oppidanorum &
accolarum bono: ad quos conciones & catechi-
smum ardore eo animi detulere, ut primus ille
Collegij quasi hosculus velut index eius feraci-
tatis ingentileticia & spe latè prouinciam omnē
complerit. Conducta domo in Monte Regali,
rebusq; ceteris (ut copia fuit) paratis, sacelloque
in aula adornato, nulla re quā paupertate ma-
gis spectando (diu enim, ut id specimen sit, pro
candelabro vitreus cyathi fracti pes fuit) ini-
tium tandem docendi factum ab tribus Magistris,
quorū præcipuo etiam schola Rhetoricæ, & Gre-
ci sermonis ex Academia attributa. Continuo
affluxere è subalpinis oppidis pagisq; adolescen-
tes: & quæ sperabatur, apparere cœperunt fruges.
Pleraq; Dux ad impensas suppeditauit: cuius etiā
studio,

90
Collegium
Montis Re-
galis in sub-
alpinis.

studio, & Nuncij Apostolici, itemque Cardinalis Alexandrini biennio post proprium Collegio re-
ctum est attributum a Summo Pontifice mona-
sterium virginum S. Clare, sanctimonialibus, que
duæ dumtaxat reliquæ erant, aliò translatis.

91
Noucomen-
si Collegij
institutum

Noucomenses iam pridem Societatis haud
dum nisi fama, ex litteris præsertim & commen-
datione ciuium suorum, qui Romæ degebant, cog-
niti, amor & cupiditas ceperat. Mouebat ante om-
nia liberorum caritas, quorum erudiendis formâ-
disque ætatibus expertam multis locis, vulgoque
celebratâ nostrorum Magistrorum industriam ex-
optabant. Est præclara quædam Noucomi pro-
curatio ad animarum instituta & corporum le-
uandis calamitates. Opus Misericordiæ ex rei
nomen. Præfunt lecti ciuii. Id operis quicquid
tempore procurabant, Collegij aduocandi nego-
tium fecere suum, quod persuasum sibi esse dice-
rent, nullam ab se erga patriam suam accidere
posse misericordiam potiorē. Itaque post alle-
gatos Romæ homines, qui coram rem agerent,
& alios Mediolanum missos, quod quempiam Pa-
trū peruenisse audierat, anno ineunte M. D. LVIII.
ipsimet primò ad Vicarium Lainium, deinde ad
Generalem Præpositum, & coactos in conuentu
Patres sæpius scribere, quatuor Sociorum studio-
sissimè postulantes. Nam quod ciuitatē nec per-
opulentam, adhuc attenuatam bellis, atque ex-
haustam impendijs aiebant esse, negabant posse
eam statim in Collegij iusti impensam sufficere.
Aliquid tamen domicilij, & S. Pauli sacellum, &
omnem caritatem, suaque opes omnes largiter
deferabant. In eamdem sententiam ad suos siue
ciues, siue potentes amicos atque patronos Epi-
scopos & Cardinales Romam litterarum pluri-
mum addidere. Remorabatur Patres primò So-
ciorum penuria; deinde, quod Collegiorum ea
fragmenta parum disciplinæ, parum diuturnitati
apta censebant. Instabant tamen Comenses, at-
que ex vfu Bobadillæ & Wollii, dum in Vallem
Tellinam transgrediuntur, vel inde reuertuntur;
itemque ex fama Collegij, quod ipsi Volturrenæ
concedebatur, nouus ardor accesserat; cum ad
superandas difficultates attentè cuncta circum-
spectantibus consilium planè bonum ac felix in-
cidit. Leo Carpanus ex Merone pago in agro
Plebincini (quod Licini) forum sunt qui putent
fuisse) vir pius ac nobilis sub annum extremum
 sæculi eantis duodequingagesimū perfectio-
nis studio facultates suas abdicauit; eoque con-
tulit, ut per eas ob inopiam destitutis pueris tum
Comensibus, tum Plebinciniensibus necessaria
vitæ, pariterque litterarū & morum doctrina pro-
uideretur ex sententia venerabilium Presbytero-
rum à Somasca, ad quos ipse Leo sese recepit. Ei
negotio curatores præposuit tres, Mediolanensis
diæceseos vnum ex oppido Herba clarū virtute
Primum Comitē nomine; Comenses duos, &
ipsos genere præstantes & moribus, Bernardum
Odecalcum, & Iacobū Baiacum. Deinde cum
Leonis propinqui ab alienatarum dolore posses-
sionum (qui plerisque mortalium morbus est) in
eas frequenter inuaderent, & fructus infestos
incertoque facerent, & cæpta institutio in de-
stinato à Leone loco parum ad vota succederet;
Presbyteri de Somasca omni se cura illa exime-

Hist. Societ. Iesū Tom. 2.

runt, & curatores à Iulio III. Pontifice impetra-
runt, vendere ut eas possessiones, & redactam in-
de pecuniam in alia pietatis conferre munera, fas
esset. Hæc igitur cum in promptu pecunia esset,
visâ est ad Collegij iusti firmamenta diuinitus
reuerata. Utque sententia hæc sedir, atque con-
sultis Comensium ciuium primis, tum qui in pa-
tria, tum qui Romæ incolebant, in Societatis Col-
legium consensu collata est; incredibile dictu
est, quantum omnes Comensium ordines vniuer-
sè ac priuatim eo lætati consilio sint. Præcipuus
auctor transactore; consilij Bernardus Odecalc-
kus fuit. Cui viro, præstantibusque eius filiis, cum
reliquis, tum Paulo Atriæ Pennæque Episcopo, &
Francisco Cameræ Apostolicæ Præfidi, per quem
illa Romæ pecunia occupata est fructuosè, pluri-
mum sanè debetur. Præiit gregi Pastor Ioannes
Antonius Vulpus multiplici sapientiâ clarus An-
tistes; qui Collegij eam curam ita nunquam po-
nebat, ut etiam cum ad Heluetios Pontificius
Nuncius abesset, per crebras grauissimæq; litteras ex-
timulare Lainium non cessaret. Nec minore in-
terim studio Benedictus Canonicus, idemque
frater ac Vicarius Episcopi cõtendebat. Porro hi
omnes, ubi illa Collegij perficiendi via reperta
est, litteris separatim suis, itemque suis ciuitas &
Collegium Misericordiæ modis omnibus insti-
tere, ut primo quoque tempore scholarum copia
fieret. Commemorabāt incommoda publica ex
ætatis infirmæ neglectu, pericula ex hæreticorū
propinquitate, postremò opportunitatem ipsos
hæreticos inter propinquas Valles curandi. Quæ
voluntas & opportunitas cum Patribus nequa-
quam reicienda videretur; Comenses de assi-
gnanda Collegio sede disceptarūt, eam maximè
ob causam, quod, cum urbem modicam ambitu
murorum incolant, sed in suburbia tria sanè fre-
quentia expatientur, intra mœnia, siue propter
angustias, siue quam aliam ob causam, cœnobio
nulla virorum habent; neque vlla inferri, si quis
foris decesserit, eadæm patiuntur. Quorum, &
huiusmodi veterum morum oppidò retinentes
sunt. Quamobrem erant qui censerent, nequid
contra patriæ instituta committeretur, ne Socie-
tatem quidem penitus in sinum recipiendam. Ve-
rū Hieronymus Magnocaballus illa prudentiæ
magnæ indole, qua postea domi forisque in am-
plis muneribus, & legationibus, & Senator Me-
diolanensis, & Cremonensis Prætor clauit; qui-
que perpetuè in nos voluntatis suæ non modò
liberos heredes reliquit, sed vnum etiam nobis
& Indiæ dedit: aliam Religionum aliarum, ac
nostræ rationem esse disputauit. Nam quod So-
cietati dedissent, id eos profectò liberis suis da-
re, quos ad disciplinam quotidie extra mœnia
relegari non oporteret. Quæ sententia non mo-
dò placuit, sed in tantam omnes expectationem
erecti sunt, ut Palmius anno sexagesimo cum
propius spectatum res aduenisset, eam mitigan-
dam putarit. Quam enim audierant disciplina-
rum Romæ varietatem atque magnificentiam,
eam Como repræsentandam præceperant ani-
mis. At Palmius, qui censebat ubique præstanda
quæ ostendenda plura, Collegiorū patefacto dif-
fimine, Comensi docuit tres fore satis Magistros
primum Humanitatis atque Rhetoricæ, reliquos

Q 2

emen-

emendatè loquendi: extremoque eiusdem anni, ex quo anno natalis Collegij censetur, ad res ad-
ornandas, & concionum aliquid exhibendum
Ioannem Baptistam Velatum misit. Iamq; diffi-
cultatibus victis ceteris, vna restabat Sociorum
inopia, quæ gaudium continuè expleri non sine-
bat; cum hæc quoque repente tollitur, Grisonum
hæreticorum decreto, nihil minùs quàm com-
modare volentium. Qui eiecto ex Volturrena
Collegio, quam ipsi respuere benedictionem,
fruendam Comensibus tradidere. En quanta
inter se conferuntur arte consilia Dei. Ille nimi-
rum, uti parauerat exilibus suis in Comensium
humanitate perflugium, ita Comensibus destina-
rat ex hæreticorum inhumanitate præsidium.
95 Igitur ubi hoc anno Tarquinius Rainaldus cum
Socijs è Valle Tellina eiectis superuenit, quàm
ægrè ciues eorum exilio, tam sua læti occasione
pariter omnes, sacræque & humanæ potestates
instant, ut initium docendi fiat. In ædibus Mis-
ericordiæ vnus primò ludus, tum deinceps proxi-
mis annis alter ac tertius publicantur. Domum
ad inhabitandum commodauit primò, deinde
donauit Bernardus Odescalcus è regione scho-
larum sitam. In ea Collegium, quoad magnificæ,
in quibus nunc degit, comparatè sunt ædes, man-
sif. Puerorum & adolescentium materia bona,
& ad omnem laudem facta. Nihil docilius ijs, ni-
hil tractabilius, modestius, obseruantius. Excita-
to in classium vna & ornato altari, eò conuenie-
bant diebus sacris ad vesperinas Deiparæ exe-
quendas preces. Quibus verò diebus intermite-
bantur scholæ, ducebantur communiter à Magi-
stris singulari modestia ad exercendum, auram-
que captandam in agros. Eo spectaculo gestire
ciuitas, & omnem benignitatem in Collegium
explicare: quam postea nunquam intermisit. Ne-
que Patres non sedulò alias expetiti vias, quibus
publicè Collegia solent prodesse. Quanquam
non modicè retardauit aliquot annis domicilij
templique inopia, dum propter commemoratas
vbis angustias locus haud facillè idoneus & pa-
rabilis inuenitur. Sed omnia tandem hinc perse-
uerantia nauorum Religioforum, inde constan-
tia beneuolæ ciuitatis vicere. Maturatum Colle-
gium est, ut solatio atque subsidio Tellinensi
quoque iuuentuti esset: & Tarquinius Rainal-
dus Rector impositus, quod percarus erat ijs po-
pulis, eosque vicissim plurimum diligebat. Haud
facillè quidquam vnquam Pontanis, totiusque
Vallis Tellinæ Catholicis indignius ac luctuo-
sius eo Patrum exilio accidit. Tamen si minore illo
conuentu, quem pirachium vocant, ut anno pro-
ximo demonstratum est, homines Societatis fa-
cessere iussi erant è valle Tellina, eamque ob rem
Edelium vicinū in pagum Venetæ ditionis seces-
serant: tamen ingressi erant Pontani haud du-
bitam spem in iustis comitijs quod postularent,
exoratorios. Nihil enim se petere quod contra
Rempublicam faceret, sed quod in commune
maximum caderet bonum: nempe, ut liceret si-
bi quos genuissent, rectè instituere, doctosq; ac
probos Reipublicæ educare ciues. Equitis Qua-
drij, qui homo esset apud suos honestissimus, &
apud Germaniæ Principes, ipsumque Cæsarem
clarus, & gratia pollens, verecundiam habituros.

Collegij
Vallis Tellina
exitus.

96
Studia Pon-
tanorum
in retinendo
Collegio.

Valituras commendationes omnium ferè Prin-
cipum Christianorum, valituram consensionem
contentionemque omnium Vallis Tellinæ po-
pulorū. Pecuniæ certè nihil inexpugnabile esse.
Equitis cognatos spe magnæ partis hereditatis
placari posse. Denique ipsum vallis Prætozem
Ferdinandum Beccarium, quippe Catholicum,
suscepturum negotium, & ad eum, quem vellet,
exitum perducturum. Hac adeo probabili vera-
que freti spe Pontani sedulò omnia procurant.
Litteras à Principibus, ab Rege Gallia, ab Impe-
ratore, ab Marchione Piscariæ Gubernatore Me-
diolanensi, ab Duce Bauaro, ab Republica Ca-
tholicorum Heluetiorum, ab alijs impetrant.
Deligunt præcipuos è ciuibz suis acres ac stre-
nuos viros legatos, Prosperum Quadrium, &
Ioannem Mariam Guizzardum. Hi statim, ut oc-
cupent gratiam, cum cura & studio circumeunt
vicinos populos, rogantque & obtestantur Ca-
tholicos, ut communi causæ faueant: ceteros
implent promissis. Marcus Antonius Quadrius
Pontanorum Curio nulli parcat impensæ. Quid-
quid habet rerum, vel inuenta corporis sui,
vel vitæ alimenta paratus impendere, & Aposto-
lica caritate superimpendere seipsum. Allegatio-
nes ad Ferdinandum Beccarium, & dona missa,
ac fûlas preces arduum sit memorare. Omnia in
illo esse: immortali hoc beneficio posse & qui
nunt sunt, Vallis Tellinæ incolæ accolasque,
& liberos eorum, & posteritatem obligare om-
nem. Religioni, sanctitati, Deo daret. Ille pro-
lixè omnia polliceri. Diestandem comitorum
adfuit, quæ in oppido Curia Rhetica ditionis
præcipuo habita sunt. Multæ ab Societatis ho-
minibus æstimantibus, quanti momenti esset in
Italia illo confinio præsidium id religionis statui,
pro ea re preces ad Deum fundebantur, & ab a-
lijs, & ijs præcipuè, qui Edelij diuersabantur:
multæ priuatim ac publicè à Curione populoq;
Pontano. Prosper ac Ioannes Maria legati fide-
liter enixeque gerunt rem. Nihilò segnius hæ-
retici, & è Saxonia, & Geneua, & Zurichio Hel-
uetiorum (Tigurinus is olim pagus) præter eos,
qui in Vallibus, & inter ipsos Grilones erant, tan-
quam summa rerum suarum ageretur, machinâ
nullam non admouere. Bis legatos, quos iureiu-
rando ad egerat quantū plurimum possent, alla-
boratos, ad populorum occupanda studia cir-
cummisere: postremò nulli satis credentes, pluri-
mi eorū ad comitia dictis promissisque, & ampla
pecunia corâ turbaturi omnia perrexere: quod-
que antè denunciare soliti erant, id tū maximè
vociferabatur, nullâ esse Euangelio suo capitali-
orem pestem, quàm Iesuitas. Hos & sophismati-
bus adulos iretite, & pueros illecebris circum-
uenire, ac demum omnes sub Papæ dominatum
trahere. Vbi illi sunt, stare Lutheri disciplinâ, Eu-
angelium stare non posse. Animis hoc certamine
accensis legati Pontanorum accuratè præparata
oratione in hanc sententiam verba in conuentu
faciunt: Antonius Quadrius, Domini, Eques ho-
nestissimus, idemque prudentissimus ciuis no-
ster, cum liberos non haberet, ex facultatibus,
quas labore solertiaque sua quasiuit, in eum
vsum partem donauit, ut Ponte apud nos, quæ
ipsum est patria, ludimagistri perpetui alerentur.
Id,

97

98

Perf. 11
tanorum
in ciuitatibus
in Grisi-
nam pro
Collegio.

Id, si contra vlla vel priuata, vel publica iura fecit, æquum est sapientia vestra rescindi: sin autem saluis omnibus institutis ac legibus in summum cedit totius Vallis beneficium, liberorumque nostrorum, & posteritatis vniuersæ, rogamus vos supplices, obtestamurque per Deum, vrid nobis beneficii proprium velitis esse: nec à quopiam sinatis vi doloque interuerti. Ac principio quidem de prudentia ac bonitate Antonij Equitis non est necesse apud vos quidquam loqui. Nemo enim vestrum est, qui nesciat eum suam ob insignem industriam, probitatem, sapientiam cunctis Germaniæ Principibus, Ferdinandoque ipsi Cæsari carum imprimis esse. Id autem quod egit, si repentino aliquo abreptus fecisset impetum, posset quispiam reprehendere, quòd sic egisset. Verùm tamen factum ipsum, si nihil incommodi haberet, non esset cur mutaretur. Atqui ille tantæ prudentiæ vir, diu hanc rem meditatus est, multos annos in hac fixus hæsit cura, viamque peruestigauit assidue, qua optimum consilium ad effectum perduceret. Tandem Pragæ duobus ante annis solennibus legum vsquequaque seruatis, donationem fecit. Eandem proximo anno Ponte instaurauit, quò inde vsque ab Praga, vt possessionem ritè transferret, veniendum sibi grauis ætatis homo putauit. At quæ bona donauit? nempe ea, in quæ nullus omnino mortalium arrogare sibi ius potest: ipsemet quæ fuit: pretium laborum, fructus curarum eius sunt: nemini vilo modo obligata sunt: nec inuentus est quisquam aut alienus, aut propinquus, qui tale facinus non probet, non prædicet, & ad æternum Quadriæ gentis pertinere decus non arbitretur, præter vnum aut alterum ex gente eadem, qui orbitate Antonij læti iam diu ipsem & oculos in illam pecuniam coniectos habent. Quos æquum est considerare, quid fuisset futurum si Eques vel rem non fecisset, vel liberos suscepisset, tum certè sperandum ipsis nihil fuerat. At illi nescio quid etiam ex patris legibus iactant, tanquàm veritum sit alienos, nisi ex tertia parte heredes institui. Quod quàm nihil ad rem faciat, minimè est obscurum, cum de donatione inter viuos hic agatur, eaque ob causam & communem patriæ, ac patriæ; denique eiusmodi, per quam, si verè existimetur, ad ipsosmet proximos non immutata tertia parte hereditas, quam sperare summam per leges (quas obtinent) poterat, sed integra, & solido ex asse perueniat. Quippe simile vero est non ita rem sibi ipsos perire vt liberis suis interuersionem velint. Vehementissima enim eademque iustissima mortalibus diuitiarum cupiditas liberi sunt. Nunc ergo cum Antonius carus suis, cognatorum omnium liberos pro suis putarit, eisque non caducum, sed æternum, nec alendo corpori, sed formandis mentibus patrimonium compararit, quid vltra petunt? Num suæ ipsi posteritati inuidi iniuriolique volunt esse? Nequaquam enim possunt existimare minus de ipsis benemeritum, quòd non solum eorum liberis, sed simul etiam nostris omnibus, vnde bene viuerent, benignè prospexit. Non enim ideò minor ad eos pars peruenit, quòd communicatur cum multis. Potius gaudere debent, quòd & suis & alienis, ac patriæ vniuersæ prospectum est. Nam

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

in communi beneficio priuatum continetur, & in hoc genere priuatum multò esset minus, nisi & commune esset. Quid igitur vir sapientissimus, & suorum & patriæ amantissimus excogitare potuit, quo priuatum magis ac publicè omnes liberi ordines deuinciret? Quod vnum idemque & ab re bene constitutis opportunum, difficultate domestica impeditis necessariū, toti nostræ Valli equè salutare esset? Quod denique totius Quadriæ gentis immortale ad posteritatem earumque facere nomen posset? Etenim, si rectè animaduertimus, quæ res cuius bene instituto hominum ceteri maxime necessaria est, eos laboramus maxime, liberum institutione. Quippe non eas colimus terras, ad quas vel locorum amenitas, vel loci magnitudo, vel nominis & famæ cupido idoneos Magistros alliciat. Inde sobolem nostram hand propè aliter, quàm suos belluæ partus, educamus; cibum modò eis portionemque, per quæ inertia nutriantur corpora, subministrantes. Inde in domibus priuatum vitia, inopia, inhumanitas abandat: publicè in opidis nulla est sapientia, nullus splendor, humanitatis parua vestigia. Quæ peruidens mala vitæ altissimæ mentis, parique caritatis noster Eques, quoniam progeniem natura illi negat, viam excogitauit, per quam melius fieret pater, perpetuamque patriæ bonorum ciuium procrearet sobolem. Magistros accessit, & alimenta de suis facultatibus attribuit: vt dum sapientum copia Præceptorum domus est, opportunitate locupletes vtantur, tenuiores consulant necessitati: & Magistri, dum liberalitate eius affarim vnde se tueantur adepti, non lucra ex priuatis petunt, neminem reiciant pauperum, nemini diuorum indulgeant. Quæ si omnia Quadriæ erudendis dumtaxat liberis tradidisset, simul tamen Magistros conquirendi eisdem aduocandique, vel filios peregre ad disciplinam mittendi negotium reliquisset; quanto id beneficium minus foret? At ille, quò gratiam quàm cumulatissimam conferret, omni in perpetuum vacuos solutosque cura esse voluit. Magistros ipsemet studiosissimè conquisiuit, cunctis auctoritatis suæ opibus vt aduocaret, contendit; denique aduocauit, quorum nec dubia facultas, nec caduca, aut interitura vnquam disciplina esset. Etenim ex eo Ordine sunt, qui in dies vegetius sese propagans, facile poterit in Præceptorum senectutem & cadentium locum sine cura nostra sufficere nouos: iidemque sunt, qui Viennæ, qui Pragæ, qui Ingolstadtij, Monachij, Treuiris, Colonia: in Gallijs, in Italia, Sicilia, Hispania, Lusitania, denique in India cum opinione excellentis sapientiæ doceant. Hos vt liceat nobis retinere, vt Equitis iudicium honestissimi, & amantissimi patriæ viri comprobare suffragio vestro velitis, suppliciter, Domini, petimus. Ne permittite per Deum immortalem, vt pœniteat nos patres esse: vt natio nostra siluescat in dies atque efferetur magis, atque adeò extingatur. Vt quid enim, si instituire fas non est, suscipiamus liberos? pœcudum ne vt gregem pro familia educemus? Ne finite inopum misero apud nos gregi, omni alia destituto, hanc incidi spem, hoc patrimonium summi. Ne dolorem hunc ætati supremæ, ne labem

Q. 3

hanc

hanc clarissimo nomini Equitis vobis additissi-
mi, vestrique obseruantissimi inurite: vt qua in
re ab cæteris omnibus summam consecutus est
laudem, condemnentur à vobis. Omnes circa
nationes, Resque publicæ ac Principes ad hoc
iudicium intendere oculos, & exitum rei exspe-
ctant, ij maximè, qui & à nobis, & celebri fama
rem docti, plurimum spei in sua apud vos com-
mendatione iusserunt reponere: nec fore villo
modo timent, vt sua auctoritas vilis vobis sit, &
quasi iniqui patrocini notentur. Omnes hoc di-
cunt, nisi sint inter vos, qui ad infamiam vniuersi
conuentus partem eius hereditatis cum aduersa-
rijs pacti sunt, nihil esse nobis timendum. Videte
vtrum magis grauitatē vestram deceat tot maxi-
mos demereri Principes, Equitis existimationem
conseruare, nostrorum liberorum misereri; an,
quod patriæ nostræ, quod pupillis ac destitutis
ad salutem ac decus donatum est, cum summa
vestri nominis (quod nunquam Deus finat) igno-
minia, hominis vnus aut alterius iniquissimæ
cupiderati prodere. Agite igitur, præstantissimi
Domini, longè lateque celebratam constantiæ
vestræ & grauitatis famam cum salute dignitate-
que nostra conseruare. Id à vobis summo studio
Christianissimus Galliæ Rex contēdit (hæc cum
dicerent, commendatitias proferebant litteras)
id Ferdinandus Cæsar, id Maximilianus Boëmiae
Rex, id Albertus vtriusque Bauriæ Dux, id Hel-
uetiorum Respublica, id Prætor Mediolanen-
sis, id nostra omnis patria ad vestros abiecta pe-
des supplex rogat; id nostri liberi, atque adeo
nepotes nostri, & cuncta posteritas comprecat-
ur. Si licuisset huaccedere, ipsos hic pueros,
ipsas matres familias, vniuersos Vallis vestræ po-
pulos, & totam vicinitatem videretis ad vestra
genua pronolutos, vobis tendentes supplices ma-
nus. Experti enim sumus, benignissimi Domini,
quas habeat vires recta institutio; quæ sit horum
hominum doctrina & facultas. Paucis apud nos
fuere mensibus, & iam pueri nostri alij sunt, lon-
gè quàm antè modestiores, domi ac foris quie-
tiores, maiorum obseruantiores; suis longè ma-
gis obsequentes, longèq; magis cum laudis tum
litterarum amantes. Nos æquitatē causæ, Equitis
Quadrij sapiētia, eius facti gloria, adhuc iustitia
& benignitate vestra freti, quas hanc ob rem sub-
imus vel ærumnas, vel impensas, rectè arbitra-
mur politas; vt in tanto beneficio, & Quadrij,
quod primum contulerit; & vestrum omnium,
quod restitueritis, ex æquo apud nos, nostrosq;
posteris memoria immortalis viuat. Hæc legati
quanquam vehementer, nec sine lacrymis pere-
gerunt; tamē segniter auditi sunt. Et scilicet, quo
Societatem magis, doctrinæque eius vim com-
mendarant, hoc minùs causæ apud hæreticos
cōmodarant. Post eos Iuris cōsulti duo ex his, qui
cognitione proxima Equitē contingeant, com-
tradixerunt: Quadrij equitis fortunas, quod ipse
liberos non susceperit, per leges & instituta pa-
triæ ad se se pertinere. Iniquum esse sibi eas inter-
cipi, & ignotis hominibus nescio vnde eritis cō-
donari. Per speciem quippe & nomen Magistro-
rum irrepere alienigenas, & nouæ cuiusdam re-
ligionis homines; vt falsis interpretationibus,
fraudentisq; commentis instituta regionum

earum legesque corrumpant. Præsenio iam sui
potentem Equitem non esse: nihil ante id tem-
pus, cum sciret, tale cogitasse. Iam nunc demū
& delirare ipsum, & inductū fraude ac deceptū
esse, vt cognatos patriamq; spoliare velit, & Val-
lis Tellinæ bonis vagos & turbulentos Mona-
chos saginare. Hæc, & alia multa cum diceret, se-
cūda cum admurmuratione excepta declamatio
est, vt legatos Catholicorum non lenis cura ac
formido incesceret. Verumtamen in Ferdinan-
do Prætorē pro persona, quam sustinebat, & qua
valebat apud Grisonū Principes gratia, spei sum-
ma reposita erat. Hic autem planè fratrum hone-
stissimorum ac ceteræ suæ familiæ pietate, ac prorsus
Catholici nomine, quod prohibebatur, indi-
gnus, siue quod plus ab aduersarijs pecuniæ ac-
cepisset, siue quod captare Dominorum gratiam
vellet, siue quod re ipsa hæreticus esset, cuius rei
abunde argumento erat tum magistratus, quem
gerebat, delatus ab hæreticis, & in quo multa iu-
ris sacerdotalis munera atrestanda erant, tum
quod sacerdotes Catholicos vexabat, adhuc
quod ex æquo Catholicis & Hæreticis propo-
suerat pœnam, nisi illi ad Missam, hi ad suum Eu-
angelium audiendum adirent, & multa aliæ ge-
neris eiusdem. Hic igitur talis cum esset, intem-
perantiùs, quàm hæretici ipsi est locutus. Homi-
nuculos illos, qui in Valle Tellinæ se prostituer-
ent Magistros, criminibus omnibus coopertos ef-
se, ex multis prouincijs & vrbibus vel eiectos,
vel fuga elapsos, ne scelera capite luere: tenere
ætatis non institutores, sed corruptores esse. Ad
quæ verba qui boni intererant Catholicorum,
Prosperus in primis, & Ioannes Maria cohore-
rescere: ita indignationeque disrumpi: reclama-
re: proferre tot Principi commedatitias litteras,
& grauissima testimonia de Societatis institutis
& laudibus: hominum Deique fidem implorare.
Deniq; post longam concertationē decretum fit
quarto Idus Februarias, vti Iesuite ex vniuersa
Grisonum ditio, vt qui hostes Euangelij sint,
quàm primum pedem efferant. Donatio Equitis
nulla sit. Bona sua in posterum nec abalienare,
nec dare pignori, nec administrare villo modo ei
ius sit, sed eorum dumtaxat, dum viuunt, vsum ha-
beat: post eius mortē ad proximos sanguine per-
ueniant. Hæc vbi cognita per Vallem sunt; lu-
ctus & comploratio, velut vltimum exitum
miseris immineret, oborta est. Vbi verò legati
Pontem reuersi gesta rei seriem euulgarunt,
tum liberæ auditiæ voces duos Iuris cōsultos
Prætorēque incessentium, execrantium. Vix
manus & impetum abstinere. Præcipui Nobili-
um Equitem miserari, infelicem senem à con-
sanguineis, & publico conuentu tanquam pro-
digum & mente captum bonis suis spoliatum,
rebus addictum necessarijs. Hoc valuisse indu-
strio viro tot annorum labores, vt compararet si-
bi miseram & infamem senectutem, & propin-
quis ne expectato quidem funere præda esset.
Cum eximia semper prudentia valuisset, ac po-
strema ætate rem esset aggressus æterna memoria
dignam, caritatis singularis in patriā, in qua Gym-
nasium tam nobile collocaisset, quo tantum splē-
dor opeque Pontanorum, confluentibus vndi-
que vicinis ad disciplinam, auerentur; impia
duo-

102
Verba ad-
uersantium
Collegio.

103
Determinat
exilium
Patrius à
Valle Tell.
na.

104
Dolor iam
Pontani.

105

duorum auaritia, cæcæque perfidia opus disturbati, & qui id molitus sit, pro insano venditari. Si rei dulcedo traheret, cur non qua sedulitate Eques fecerat, ipsi facerent? cur aras ac templa spoliarent? & Christo donata eriperent? cur in consanguineos, atque senes tam bene de omnibus meritis latrocinium exercerent? Multas huiusmodi querelarum plenas literas & ad ipsum Equitem, & ad alios cum ceteri eius consanguinei, tum alij primores de decore quas ego legi tam grauitate, tantoque cum sensu doloris scriptas, vt commouere quemlibet possint. Aucti deinde sunt motus, vbi Socij, qui Edelij subfederat, vltimū vale dicturi discessuriq; adfuerunt. Viri, femineq; cuiusvis ætatis & ordinis auelli sibi sua viscera querebantur. Destitit velut in faucibus luporum oues. Porro adolescentes ac pueri tam vberem in fletum, tantisque cum singultibus erupere, vt viris ætate grandibus, & ipsi quoque nostris Patribus necesse fuerit collacrymare. Prosequebantur abeuntes falsis precationibus. Deduxere multum viæ præcipui oppidanorum, & commigrare simul velle se omnes aiebant. Marcus Antonius Quadrius Curio, qui cum in Societatem admitti cuperet, quod sit vtilis eius opera in eo, quo erat, loco videbatur, repudiatus, præsentia se & consuetudine, monitisque Sociorum consolabatur; vbi & Societate, & eo, quod vnum reliquum solatium erat, spoliatus est, tum planè se afflictum atque orbem lametans, abeuntibus comes ibat. Socij autem quamquam non grauius ferebant se pro Christi nomine extorres fieri, miserabantur tamen populum, quem tam ad pietatem propensum, tam erga se officiosum experti erant, & considerabant quo loco sanguine Christi emptas animas, quamque omni præsidio nudas relinquerent. Vix ab Ponte quinque millia passuum recesserant, cum tam graui motu illa omnis ora concussa est; vt vulgò timerent, ne dehiscente terra ob scelus eiectionum Patrum (sic interpretabantur) omnes Tartarus absorberet. Catholica autem multitudo in ista exacerbati sunt animi, vt nisi suum præcipui inter eos ostendissent fore, vt in æstiuis comitijs decretum abrogaretur, & Magistrum renouarentur, turbatum aliquod impenderet. Interim Lainium impensè rogant, vt iuberet Nouocomi Gymnasium institui, vt illud saltem haberent perflugium, quo filios rectè pieque erudiendos mitterent. Equitem Quadrium noluit Deus tam graue diu sentire vulnus. Vix nuncio decreti Viennam perlato est mortuus, cum testamento id omne, quod prius egerat, confirmasset, adieciissetque vt, si Ponte non liceret, Nouocomi Collegium pecunia eadem fieret. Cuius mortis fama necdum certa perlata Pontem, duo Iuris consulti illico, Prætoris iuuante, possessionem eius bonorum inuadunt: eodemque die ad inurendum bonis dolorem, & tanquam victis insultandum, in hortis, quos Collegio Quadrius attribuerat, iidem tres patres conuiuium ingens fecere, omnibus ingemiscensibus præ mortaliū inestimabili prauitate tam peruersos in humanis cerni rerum exitus, vt intemperantiæ materies fierent, quæ bonus Eques alendæ dicauerat sanctitati. Superuacaneum visum est apud Grifones quidquam post hæc de Collegio

restituendo tentare: quatuor Pontani sæpius omni ope institerint. sed cum Pater Tarquinius Equitis sine ac testamento cognito Pontem abijisset, vnum heredum religio subiit, nullo tamen effectu. Aliquot post annis cum ab diuinis velut pecuniæ sacræ depeculatores abstinerentur, & iram diuinam ex alijs in alias præcipitari calamitates, manifestè sentirent, pactionis aliquid agitarum est. Prætor apud Catholicos obnebat in famia, quam vt excuteret, præsertim à Pontifice sibi metuens, lepidam stropham inuenit. Negabat aduersus Collegium se iussisse: sed funditus desperatam cum eius videret causam, hæreticoque id agere, vt vestigalia illa ad lutheranissimi propagationem transferrent, id ne fieret cum perniciæ Catholicorum, in Iuris prudentium causam incubuisse. Marcus Antonius Curio vehementer exagitatus ab hæreticis, & aureis trecentis grandi, vt in suo tenui, multatus ære, quod Summo Pontifici cremandis hæreticorum libris obtemperasset, ad extremum tribus post annis, misso Communi ad Patres nuncio, se mori, vt vixerat, Societati coniunctissimum, pro sese orarent, nobilis confessor decessit.

In Monte quoque Politiano, & Venetijs aliquid hoc anno turbatum fuit. In Monte Politiano maxima populi pars optimè erant ad facta, & Societatem affecti, adeo vt dicerent ipsos templi Societatis parietes spirare & ingenerare in aduentum animis pietatem. Sed seminarium ad confessionem, & sanctam Eucharistiam crebro accedentium numerus & pietas erat insignis. Inde fiebat vt multæ virgines intra monasterij septa abderent sese Deoque deuouerent. Aliæ mulierum pudicitiam sanctissimè, fidemque coniugij colerent. Quibus rebus nonnullorum vel humana consilia, vel flagitiosa ac scædæ cupiditates cassæ euadebant. Inde ijs, quibus affinitatum spes, & familiæ conseruandæ prouehendæque opportunitas interpellabatur, indignatio nonnulla; cæteris, qui ab destinatis flagitijs deiiciebantur, dolor ac furor. Hi præcipuè ad mouendas omnes machinas statuunt, vt Societatem à Politiano præcipitem exturbent, & cum infamia. Igitur ea rem aggrediuntur, qua nequam ac scædi homines in omni ætate conati sunt pudicos & sanctos deformare; sua in illos probra coniicientes, idque eos insimulantes, quod prohiberi essent ipsi per eos. Spargitur in vulgus rumor, Iesuitarum quemdam vim afferre feminæ voluisse, eamque fugientem insectatum. Non Iesuitæ nomē, non feminæ, nec vbi, aut quando id accidisset, memorabatur. Quare Deo sic volente facile fuit intelligere figmentum id esse; & comprehensus rumoris auctor, nisi Patres nostri deprecatores intercessissent, meritis probri afflicti dedisset pœnas. At pudicitia hostes vbi simulata dedecora non succedunt, tartareo planè furore verū crimē conantur inducere. Callidissima meretriculæ magna præmia pollicentur, si quem Patrum ad flagitium pellat. Horret animus cogitare, nedum referre id Christianos homines aulos. Sed pericundum, & verò grati est animi retractare quantum semper pusillum hunc Pastor bonus suum gregem protexerit. Boni illi ac simplices agni Dei securi agebant, ignari politas non corporibus sed animis

107

In Monte
Politiano
res turbu-
lante.

106

Tartarus
in Patrum
decessu.

108

Multipli-
infamia Pa-
trum venan-
tur.

mis suis ab lupis insidias: ignari ab his, qui se Christianos præferrent vocabulo, animas, quas vita & sanguine sibi emit Christus, meretriculis ac diabolo vendi; cum extemplo re cognita expauere, & ad periculum, in quo fuerant, oculis coniectis non sine horrore gratias Christo Iesu, eiusque matri Virgini ac pudicitiae præfidi infinitas egerunt. Et quamuis nonnullum auctor de testandæ fraudis rumorem dissipasset, velut nefarium ceptum successu non caruisset; diuina tamen bonitas in pessimum insidiatorem hic quoque retorsit infamiam. Sub idem tempus Simon à Valle Tellina vnus è quatuordecim, quos inde Bobadilla miserat, laicus Adiutor, prope Politianum, quò Perusia veniebat interrogatus à muliere, quò eat, cum respondisset, se ire Politianum; ipse vicissim homo incautus, & nimis simplicitatis feminam, quò eat interrogat, nec expectato responso iter ceptum persequitur. Inde noua fabula creditur enata; quemdam è Iesuitis voluisse mulierem secum abducere. Sed infamia nulla magis inualuit, quàm quæ tempore eodem vulgata est, vnum è Collegio noctu conspectum, dum furtim ad meretricem ingrederetur; quod (vtili loco referam) ab scelerato viro factum est, qui nostrum habitum ad constandam criminationi auctoritatem ementitus erat. His sermonibus illud fiebat, cum præsertim tam multi alij super alios in dies peruulgarentur, vt, quamuis verum crimen (quod Dei gratia aberat) nullum deprehenderetur, tamen iam simplex populus ab consuetudine Patrum abhorrebat: & quod grauius est, quidam longè primus ciuium magis ac magis suspitionibus implebatur. Erant eiiores duæ, vtraque plurimum dedita pietatis longis sermonibus ambæ initio pijs de rebus cum Rectore Ioanne Gambaro frequenter agebant. Id quamquam fiebat palam in templo ac religiose, tamen Gambarus ab omni specie mali, vt suspicaci in populo, cauturus ex Ordinis disciplina cœpit paucis ab se dimittere. Harum altera, matrona in omnes partes sancta, filium in Societate habebat: quæ cum interdum de eo, vt sit, rogitans; aliàs de vijs in spiritu proficiendi, quas strenue inibat, loquens, paulo patientius à Rectore audiretur; altera soror præferri eam sibi interpretans, commonere suspicionem infestam apud fratrem cœpit. Quam cum inimici Societatis & Christi, quos modò narrabam, lingua furiali incendissent; optimæ sorori bonus frater aditu templi Collegij, congressuque Gambari interdixit. Vnde & inter affines non nihil tumultum exortum, & nobiles cunctæ ab templo eodem deterrita: & concionatori è Capuccinis adeò intoleranda visa res est, vt ad amolendam infamiã pro concione & in priuatis sermonibus pro sancta matronam de prædicare, atque celebrare sanctimoniam Patrum non dubitaret. Cæterum non restituta magis infamia est, quàm propè accensa in ciuitate seditio, & factiones enatæ. Quæ primarius ille cum videret, vrget Lainium litteris, vt Gambarum ab eo Collegio summotum aliquò amander. Nec id diaboli canes latuit latratibus & moribus inhiantes. Excitant famam Rectorem flagitij compertum, idque indicio evidenti fore, quòd breui ablegandus Politiano ab suis

Præpositis esset. Vt iam neutrum nec abire, nec manere sine ignominia cum sua, tum aliena permitteretur. Noua additur fabula, expresse eum ex femina quadam aureos quinquaginta, coactumque ab Episcopi Vicario reddere vel iniutum. Proferuntur etiam littere (haud satis constat Gambari, an ad Gambarum) amatoriae vt ex præcepta suspicione interpretabantur) scriptæ: quibus ad eundem Episcopi Vicarium delatis, ipse Rector accitur: statimque vt Vicarij domum ingreditur, dissipat totam per urbem doli machinatores, deprehensas litteras fœdissimas, citatum Gambarum, coniectum in custodiam, supplicio afficiendum. Quibus vocibus nobilium manus, quibus haud pro dubia Patris innocentia erat, patrociniatum accurrunt. Sed nullo patrocinio fuit opus. Probata Vicarij satisfactio Gambari honorificentissimè domum eum reduxit. Iniqui tamen fictis criminibus vim & insidias addunt, præsentemque Gambaro necem moluntur, seu certè eum rumorem euulgant, vt ad fugam terrore compellant. quæ demum miseris alea feliciter cecidit. Iam in exitu annus erat, & Lainius in Galliam venerat. Ad eum Gambarus, se Perusiam ire domi præfatus, rationem facti sui redditurus contendit. Repentina profectio, & quòd multos dies quid factum esset Rectori, cum Perusia non appareret, quò se addidisset, ignoratum est, ciuitatem omnem perturbauit. Lainius ubi hominem videt, cognoscitque Romanorum Patrum iniussu fugam cepisse, vehementer commotus est. Ante omnia dedit operam, vt exprimeret, planeque cognosceret eequid solidi sermonibus vulgi subesset. Nihil religiosæ quaestionis omittitur. Cumque omnia per seque, & Paschalis diligenter scrutatus, nihil præter nimiam quamdam simplicitatem, aut fatuam bonitatem in dictis quibusdam scriptisque Gambari compertisset, cætera vana, conficta, peruersa ab maleuolis; hominem ob eam socordiam, vt erat meritis, maximeque ob fugam seuerè obiurgauit. Perferendum quiduis potius fuisse, quàm committendum, vt tali perfectione conuictus ipse sceleris videretur: & Societatis, atque adeò matronæ honestissimæ & sanctissimæ nomen iniquorum linguis inquinaretur. Si animus ad moriendum decisset, potuisset periculi discrimen domesticis sepius vitari. Quòd si necessariam fugam duceret, cur non Peruliam, vti domi significaret? cur Romam non abiisset? Ob hæc pœna etiam imposita, ad extremum deprecantem licet, & ad ministeria queuis, ac nominatim ad pueros totam vitam docendos paratum, ab Societate segregandum putauit. Non desuere (vt cuique sagax ingenium est remedijs seris excogitandis) qui maturè Politiano euocatum oportuisse censerent. Haud dubiè negotij genus id erat, quòd celeritate minùs, quàm tarditate periclitaretur. Cæterum non solum Emmanuel Sà Visitator, ac Petrus deinde Ribadeneira Prouincialis causa coràm spectata, consilioque in re præfenti capto, mouendum nihil censuerant; sed cum iam decretum esset, vt ad ponenda Collegij Moguntini initia mitteretur, ex itinere Gallicano eà transiens ipse Lainius, ubi omnia explorauit, sororesque etiam inter se primicias

109
Reber G.
barni fusi.

110
Ab Societate segregatur.

maria illas in praesentia reconciliauit, Roman scripsit pro destinato Moguntiam Gambaro alium mitterent, iustus ipsum de causis moueri non oportere. Nimirum ut genus humanum peruestiger ad solidum, & introspectat ubique verum, ac futura sine errore dispenfet, mortalitatis conditio negat. Itaque ergo reliquum est, cum quae humanae sunt opis cum diuina ope praestiteris, ut feras patienter euentum: & inuicem sibi mortales promptiorem in parum prosperis calibus excusationem ac veniam, quam reprehensionem & iram commendent. Quandoquidem is, cui potestas est vniuersa nullo negotio propulandi, maluit denunciare, necesse esse ut veniant scandala, quam prohibere ne veniant: ut nec miremur cum accidunt, & ne per nos accidunt, caueamus. Lainius quamquam eo progressum intelligebat incendium, ut facile restingui non posset, plurimaeque ciuitates summis expererent votis Collegia, quibus satisheri per Sociorum paucitatem non poterat, tamen omnia prius tentanda ratus est, quam ut inde Collegium penitus summooueretur. Ioannes Nicolaus Notarius ab Perusino Collegio, quod regebat, & Roma Franciscus Strada vetustissima Politianis caritate coniunctus, apud quos mira concionum suarum rudimenta adolescens posuerat, ire continuo iussi, qui sedare tumultum, & auctoritatem Collegio sarcire conarentur. Nihilque remissius aduersarij omnia agitare, ut fessi victique tadio Patres vltro sibi exilium consciscerent. Nihil iam suppedibat ad victum. Solitas praepetori publico pendimerecedes, quae fuerant ad Collegium translatae, reuocato praepetore sustulerant. Sodalitas, quae vocatur Grandium, quae habitandas Collegio libero vsu aedes concesserat, ijs iam ita communiter ac promiscue uti volebat, ut Religiosi secessus, & claustrum custodia obrineri non posset. Quas res ubi Hetrusca Dux cognouit, haud modice indignata, & summam rerum omnium inopiam subleuauit ere suo, & dixit videri sibi per sacrilegium repetita ab ciuitate, quae dederat, & proditos Dei seruos. Et Cardinalis Ioannes Riccius indidem ciuis aiebat palam, dignos esse Politianos, quibus Collegium eriperetur. Et sane praeter iniquitatem sermonum magis iam ludibrio, quam auxilio erat. Vulgato Iobeleo, quod Concilij reperendi gratia Pontifex proposuit toto orbe Christiano, nullus omnino discipulorum, qui ad Collegij adibant scholas, ad Patres confessionis causa accessit. Ad supplicationem, quam Iobelei causa Episcopi Vicarius edixerat, proposito anathemate, qui Religiosi Clericiue abessent, cum Socij etiam accessissent, testati se id, quamquam praeter instituta Societatis, ut extraordinario imperio parerent, exequi voluisse, laudauit Vicarius voluntatem eorum, dicens haud animi sui fuisse, ut edictum illos teneret, tamen quoniam venissent, & Clerici essent, secundum Ordines Monachorum ac Fratrum incederent. Sed mox cum Praedicatores existimarent ad aliquam id Ordinis sui tanto vetustioris notam pertinere, Vicarius materiam litium amoturus, eos domum dimisit. Et illi quidem beneficium rati, quod nihil infuetum disciplinae peregrissent, lati gradiebantur. At e populo non defuere, qui

cum abeuntes viderunt, quasi eiectiones, & a ceteris pie supplicantium segregatos infestis clamoribus & sibilis prosequerentur. Bonos vero & patientia eorum, & alacris quadam constantia, index testisque conscientiae, mire cum aliis semper tota hac in tempestate, tum eo tempore commouit.

Minor Venetijs, sed non leuis tamen perturbatio fuit. Nouus Patriarcha Ioannes Triuisianus longè Driedo cui successerat (ut suum cuique hominum ingenium, sua sententia est) dissimilis erat. Cum enim ille ad res propè omnes nostrorum operam hominum adhiberet, hic nescio qua preoccupatus opinione, nihil, quod ab illis gereretur, probabat: multaque oblocutus, & assidue noxia spargens etiam per sacrosancta & diuina Evangelia iurasse dicebatur, diu Chiappinos (sic eos nominabat) in Veneta ditione haudquam mansuros: adjiciens, Vae Clarissimis nisi fidem sibi habuissent. Haec dissimulabant se scire Patres muneribus intenti suis, Deoque precando, ut veram rerum notitiam Antistiti aperiret. Ecce autem nec opinatum illud proditur monstrum, quod Venerias, lateque Italiam concussit omnem, motibusque varijs atque sermonibus permiscuit. In cœnobio Conuersarum quidam sacerdos (Ioannes Petrus habebat nomen) qui confessionibus earum praepositus erat, magnae vulgo sanctitatis opinione notus, deprehenditur multa dictu nefaria commisisse: & supplicio afficitur: & mulieribus amplius centum dilapsis, obstinatis non cibum sumere, donec dimissa essent, cœnobium propè vastatur. Nec longè abfuisset exitum, nisi aduocatus illico Palmius tota illa aduersus potentis eloquentiae, & lacrymarum vi aliquot à fuga dereruisset. Quae res adeo praeter opinionem, cum & presbyterum illum ac totum gynaeceum pro sanctitatis existimatione. Respublica omnis veneraretur, animum Patriarchae sua sponte fractiorem timore & suspicionibus ita cumulauit, ut cui satis crederet, non inueniret. Ceterum occasionem nactus ciuium animos aduersus Societatem suis tericulis concitandi, vel suae potestati subicere eam, vel praecipitè exturbare aggreditur. Igitur (quantum omnes argumentabantur) instinctu eius acerrime in Senatu quidam disputant, non esse ferendos in Republica Iesuitas: homines esse turbulentos, qui non, ut reliqui Religiosi, intra suae cellae ac monasterij fines teneant se; verum immisceantur negotijs ciuilibus, & ad publicas res porrigere manus audeant. Esse Hispanae factionis, naufragos, extorres, hinc alios, alios inde eiectiones. Subornare marronas: perque eas quid in Republica fiat, speculari. Nec solum perlongos in templis secretosque conferre sermones, sed etiam domum ab ijs feminas recipi. Haec aliaque multa figmenta cum ab diuersis refereretur, conuenientia testimonia non erant. Quo fiebat ut nimio criminandi studio (quoniam est caeca improbitas) alij alios inuicem refutarent. Haec autem cum agerentur, rei totius erant ignari Patres. Sed scilicet diuinæ prouidentiae oculus falli non potuit. Clarissimorum quidam ex ordine vltro patrocinium susceperunt. Tum vero illi prima spe eiciendae Societatis deiectione, illam alteram tentant. Negari certe non posse quin peregrinis homi-

112

Qua prona
in deteriore
partem ho-
minum in-
dicia.

113

Turbarum
aliquid Ve-
netis.

114

115

Crimina-
tiones in So-
cietatem.

homi-

116
Defenditur
ultrò Socie-
tas in Sena-
tu.

hominibus periculosè tantum licentiæ per-
mittatur; ut suo arbitratu tam multorum confes-
siones audiant. obuiam primo quoque tempore
eundum, nec sinendum, ut nomen eorum, ut gra-
tia, ut potentia tantum inualeſcant. Satis ſu-
perque recenti exemplo admonitos eſſe, quàm
parum cupiam credendum ſit; quàm in arcta cu-
ſtodia habendi, qui periculofa, perque ipſius ſan-
ctitatis eſcam capientia ſenſum animos negotia in
manibus habent. Apponendum ſaltem cuſto-
dem ac vigilem; qui, quæ agunt, obſeruet; qui in
officio contineat, qui impunitatis adempta ſpe
nimiam licentiam temperet. Hunc autem ſibi vi-
deri Patriarcham eſſe oportere. Hæc aduerſarij cum
dixiſſent, Senator è primis ſurrexit, quem omnes
exiſtimabant acerrimè omnium & ipſum aduerſa-
ſaturum. At ille contrà eam deſenſionè inſtituit,
ut nihil exoptari ultra poſſet. Præter cætera dixit:
Hanc Religionem apud Vicarios Chriſti Roma-
nos Pontifices fuiſſe magno ſemper in pretio, &
nunc maximè eſſe. Ab ijs immunitatibus multis
ac beneficijs ornata fuiſſe; nec facilè fore, ut,
cum ſupremi factorum Antifitis beneficio Pon-
tificum minorum exempta ditione ſit, eius be-
nignitatem ſuamque libertatem negligat, & do-
minum ultra iugumque Venetijs, quod nuſquam
alibi terrarum iniunctum ſit, aſſumat. Nec ſanè
id expedire; ſi caſuum varietas, quam tempora
ferunt, conſideretur: nec, quomodo quidem in
præſentia res haberent, neceſſarium eſſe. Quod
ſiquis vel deſideraret in ijs quidquam, vel in fu-
tutum cauendum cenſeret, videri ſibi admonen-
di eos negotiorum Sereniſſimo Principi commen-
dandum. Hoc enim pacto nec querimoniæ cau-
ſam Religioſis fore; & tum demum, cum hæc
non profeciſſent, ad remedia actiora iuſtijs gra-
dum facturos. Cum hæc ſententia placuiſſet, ad-
uocato Palmio, tam benignè Princeps (iſ erat
Hieronymus Priuſus) egit, tam multa de ſuo
erga Societatem, ac nominatim erga ipſum
met Palmium, quem aſſidere ſibi, & capite
ſemper recto eſſe voluit, amore diſſeruit, ut ſin-
cerum ſuum pectus, & humaniſſimum animum
propè ante oculos ſtatuere. & addidit, ſi qui So-
cietati obſtreſcarent, tribuerent tempori, ac fer-
rent patienter: quod hoc virtutis proprium eſſet,
aduerſarios habere. Fuiſſe in Senatu acerrimos
Societatis propugnatores: ſibi demum manda-
tum, ut vnum atque alterum neſcio quid conſi-
derandum ei offerret (nam ea dumtaxat è magna
fabularum turba, ut eſſet colloquendi materia,
reiecta non fuerant) Primum, haud probari non-
nullis, quod Palmius ipſe, qui iudicia conſcien-
tiæ & poſſit & debeat exercere, ab ijs abſtineat:
deinde illud quoque parum conſultum videri,
quod idem iuuenes annorum quinque & vigin-
ti, aut paulò maiores cateruis ſeminarum au-
diendis proponat cum totius dolore ciuitatis.
Ad quæ Palmius cum gratias primum egiſſet de
ſingulari benignitate, quam Princeps ante ſem-
per, & nunc maximè erga hunc Ordinem oſten-
derat; ac ſignificaiſſet, quàm curæ viciniſſim foret
Societati in ſuis quamuis pauperibus precibus
ab ſummo Deo diuturnæ eius Serenitati ad Rei-
publicæ ſalutem felicitatem expoſcere: atque ſe
quidem dixiſſet, quantum vel prouinciæ admi-

117
Palmius
Duci ſatis-
facit.

niſtratio, vel Euangelij prædicatio permitteret;
in pœnitentiæ foro perlibenter verſari; pauca
præſatus de boni cōſellarij facultate, quæ nequa-
quam omnino ex ætate penderet; ſingulorum
Pactum, qui Venetijs operam conſellionibus da-
bant, probitatem, doctrinam, annos expoſuit,
edocens (ut rei ipſa erat) neminem ibi eſſe ſecun-
do & trigelimo anno minorem: adiecitque quan-
tum curæ Moderatores, quantum vigilantia
hanc in rem intenderent: quàm vndique aditus
propè omnis diabolo per domesticas leges ob-
ſeptus eſſet. Quæ cum voluptate & approbatio-
ne mirabili Princeps audiret, addidit Palmius,
fontem horum ſermonum (quanquam niſi res
cogeret, ſtatuere vocationem quamuis perferre
potius, quàm videri quemquam notare) cum
maximè neceſſarium iam eſſet, poſteaquam in
eum locum progreſſæ erant res, ut niſi Prin-
cipem lateret, breui indicaturum. Inde quem ad-
modum ad id loci Societatem Antites accipi-
ſet, modèſtè fideliterque narrauit. Ita toto eo
congreſſu delectatus eſt Dux, ut confirmari ſep-
tem annis nullo ſibi colloquio æquè factū ſatis,
nullo tantumdem voluptate allatum: Non ta-
men prætermiſit Palmius ex occasione Socios
adhortari, ut, quo iniquiora erant tempora, eo
diligentiùs conarentur omnem ſermonum of-
fenſionumque materiam, quantū fieri poſſet, præ-
uertere & amoliri; in reliquo niſi calumnijs
territi. Nam quod ea miniſteria odioſa mundo
eſſent, apparere grata eſſe Deo. Idem amicis
cum ſuaderent ab nonnulla re abſtinendū, quod
periculofa videretur; & vicem Patrum dolerent,
quod dictis factisque contrà ac meriti eſſent, ac-
ciperentur; reſpondebat, ſuaderent potius, ut
quæ Societas adeò matura deliberatione pro
Dei laude adminiſtranda ſuſcepit, conſideratè
prudenterque adminiſtranda curaret. Non enim
quæ recta ſunt, metu periculi omittenda, ſed
tractanda cautiùs: nec (quæ eſt humana prauitas)
quidquam tam ſanctum tutumque eſſe, quod
ab improbis peruerſi, & ad perniciem trahi non
queat. Gratularentur autem inſeſtationem pa-
tientibus. Hanc enim ſummum eſſe donorum,
quæ diligentibus ſe tribuere Deus ſolitus ſit: at-
que eius diuinam maiestatem rogarent, ut di-
gnos faceret, qui ad laudem & gloriam ſui no-
minis quamplurima perferrent. Et verò perſpe-
ctum eſt in hac tota procella præſens ac propi-
tium Numen. Criminationes niſi niſi ad plenius
cognoſcendam Societatem, eiusque exiſtimati-
onem, & conſuetudinem ad eam multitudinem
augendam valuerunt. Multi clariſſimorum viro-
rum, qui priùs exteriorum tantum illius ſpeciem
& facta nouerant, ubi per eam occaſionem do-
meſticæ quoque diſciplinæ præceptis & ordine
cognito, eiudem interiorum formam tanquam
animam peruiſerunt; pro ſua prudentia totius
quafi fabricæ rationem intelligentes, admiratio-
ne eam & laudibus celebrant.

In cæteris Longobardiæ Hetruriæque Colle-
gijs diuinæ res cum domeſticæ ſimul & publicæ
ſanctitatis incremento gerebantur. Senis Iaco-
bus Mignanellus Epifcopus Grolleti benigniſ-
ſimè templum ſancti Vigilijs, domumque ei ad-
iunctam conceſſit, quoad ipſe viueret: perpetuè
etiam

118
Palmius
Socios
adhortari
ut, quo iniquiora
erant tempora, eo
diligentiùs conarentur
omnem ſermonum of-
fenſionumque materiam,
quantū fieri poſſet, præ-
uertere & amoliri;

119
Incrementum
Collegij Sen-
ensis;

de Laure-
tani.

150
Desiderij
Gallus pra-
clara vir-
tus.

etiam possessioni à Pontifice impetrandæ adiu-
torem se fore pollicitus, vt impetrata est. Laure-
tanum Collegium à Pontifice confirmatum est
tertio Nonas Decembris: quo die Societas pri-
mum septe ante annis acceperat. Laici omnes ad
gratias Deo agendas, opemq; impetrandam ad
suam & aliorum pietatem augendam in Deipara
conclauis sanctissimam sumpserunt Eucharistiam:
quod eo die anniuersario Oliuerius quotannis
fieri volebat. Florentia ad cælestes domos De-
siderij Gallum sacerdotem transmisit annos
natum circiter quadraginta, virum nunquam ab
sanctis actionibus vacantem, ad subellium in
templo assiduam. Quod si qua intercederet ab
conhuentibus quies, flexis ibidem genibus op-
periebatur, cum Deo colloquens, & diuina me-
ditans cum attentione ac pietate tanta, vt inter-
dum, qui confessuri superuenerant, nec ipse ad-
uerteret, & illi non auderes sanctas Patris cogita-
tiones interpellare, defixis in eum oculis tali spe-
ctaculo cum sui profectu animi fruenterent. Desi-
derij verò commentatio ferme in Nouissimorum
consideratione consistebat. Inuolens carcerem,
nosocomium, varios per vrbem agros ciues
(quod frequens, & cuique optatissimus facie-
bat) ibat per vias orans ac Rosarium femè terens.
Lectio eius multa vitarum Sanctorum Sermoci-
natio modica, ac porius circa modum etiam re-
missionis consuecta tempore: raro nisi interroga-
tus fari solitus: vel, siquid loqueretur, Sancti ali-
cuius vitam narrabat. In doloribus morbisque,
quibus haud raro conflictabatur, qui secum age-
retur, querentibus, respondebat, peius cum ijs
aggi, qui damnati in tremibus: peius cum ijs, qui
in Purgatorio cruciati essent. Denique donu for-
ni que propter excellentem caritatem humilita-
temque in pretio habitus excessit x. v. Kalendas
Augusti.

121
Lainius in-
buit Ma-
gistratum
obtinere.

Inter hæc iussa superiore anno de Generalatu
continuando aut finiendo suffragia pleraq; alla-
ta Romam erant. Vnus fuit Franciscus Adurnius,
qui valere etiamnum acta Pauli Quarti censeret.
eumque ob rem, & maxime ad specimen obe-
dientia, quam singularem Pontifici profitebatur,
edicenda comitia: cum eo tamen, vt antequam
ireretur in suffragia, cum summa verecundia, &
animi in vitamque partem æquabilitate petere-
tur ab eo, qui tum Ecclesiæ sanctæ præficeret, So-
cietatis vt instituta redintegraret; ex ijsque per-
petuus Præpositus crearetur. Franciscus Borgia,
Benedictus Palmius, Iacobus Gusmanus, Anto-
nius Correia, Bartholomæus Hernandus, quam-
uis pro antiquatis rectè haberi possent Paulina
mandata; tamen ad iustitiæ abundantiam, & fir-
mamentum tranquillitatis in omne posterum
tempus, materiamque & oblectationum & ve-
xationum æquis iniquisque adimendam; deni-
que vt exemplum modestiæ & venerationis ad-
uersus Christi Vicarium Societas adolefcens æ-
tatibus secuturis relinqueret; cupiebant ab Sum-
mo Antillite abrogationem accedere. Alij fer-
mè omnes nihil dubitabant, quin superiorum
decreta Pontificum prorsus in statum suum re-
dijissent. Natalis Conimbrica suffragium tale mi-
sit: Sententiam meam hoc facilius, Pater, comple-
ctar litteris, quo sepius apud te Romæ coram per-

egi. Idem enim dicam, de quo dubitare num-
quam potui. Id autem est. Post excessum Pauli
Quarti nequaquam eius mandato nos, sed legi-
busteneri nostris, quas ille non abrogauit, Pau-
lus Iuliusque Tertij confirmarunt. Quod ita esse
in Societate quidem iam constat ex omisso cho-
ro, quem pariter ille iniunxit. De cetero sic arbi-
tror, debere te vocationi tuæ munerique, quod
tibi quàm sincerissima, quàmque iustissima fieri
potest, suffragatione demandatum est, omnino
acquiescere. Equidem hæc in re totum quod proba-
re possim, nihil præter humilitatem, & rectam
mentem tuam video; dum tamen id in tuum ita
meritum cedat, ne instituto Societatis quid-
quam detrimenti creet; cuius credita tibi ante
alios omnes custodia est. Hæc ex animi mei sen-
tentia in diuino conspectu aio; & firmamenta,
quæ multa succurrebant, volens omitto. Deni-
que summa fuit Patrum consensus, primum in
eo, vt condita ab Ignatio leges fixæ immota-
que manerent; in quo nihil à quoquam est
variaturum: deinde in eo, vt ipsemet Lainius
Magistratum obtineret. Polancus non dubita-
bat contra caritatem cum facturum, & gra-
uem suscepturum fraudem, si reluctari perse-
ueraret. Benedictus Palmius pro certo habebat
ad id muneris conseruatam ei mirabiliter à boni-
tate diuinam vitam. Iacobus Gusmanus (vt item
alii permulti) affirmabat, si comitia fierent hand
dubie eum relectum in Generalem, multoque
quàm creatus primum esset, suffragiorum maiore
consensu, ob perspectam iam magis (vt quæ
tanto clariùs in candelabrum sublata micuisset)
vltique compertam viri prudentiam, & in omni
genere præstantem virtutem: neque se dubitare,
quin tanta Societatis tam breui tempore incre-
menta, tam prosperè ubique terrarum ad publicas
utilitates successus, secundum opem diuinam
Beato Ignatio maxime & cælis propitio, & Lai-
nio in terris rectori deberetur. Ioannes Mon-
toia Nolan Collegij Rector adscripsit, si vita
ei vsque ad mundi interitum prorogaretur, è re
Societatis fore, vt idem ipse perpetuò eam ad-
ministraret. Assentatiunculam dices, nisi, vt
per malitiam semper adulator optime sententis
imitatur mentem, ita qui optime sentit per bo-
nitatem interdum incidere in linguam adulatoris.
Venustius Bobadilla cum Ragusa scriberet, 122
Quod, inquit, ad Generalatum spectat, sequentia
mea hæc est, vt, quemadmodum Constitutiones
iubent, perpetuus ad vitam sit: inque tua Reue-
rentia ita sit stabilis, vt in annos duret centum, si
que post mortem ad vitam remigraret, meum
suffragium est, vt munus hoc tibi reddatur, & vlti-
que ad supremum generalis iudicij diem pro-
getur. Vtque hoc onus volens ac bonus excipias,
per Iesu Christi amorem supplex obtestor. Hæc
ex animi mei sententia verè, menteque ac manu
propria ad perpetuam memoriam scribo. Hæc
ex omnibus Europæ terris cum afferrentur suffra-
gia, iamque duo & quinquaginta accepta essent,
tamen Lainius inito Iunio peritans in abdicandi
muneris voluntate res componebat, vt ad diem,
qua creatus erat, priuatæ vitæ, optatæque obe-
dientiæ redderet sese. Quod cum Assistentes vi-
derent, Pontificem censuerunt admonendum.

Adiere

Adiere eum Polancus & Strada. Pontifex vbi totam rem planè cognouit, mandato Pauli de habendo choro, deque Generalatu tribus annis finiendo, quantum opus foret penitus abrogato, iussit Lainium persequenter impositum sibi onus ad mortē vsq; perferre, & Societatis Constitutiones, quas de integro comprobabat, in posterum obseruari. Quæ cum viæ vocis oraculo statuisset, Cardinalem Hippolytum Estensem, qui aderat, eius rei facere fidem rite iussit. Ceterum quæ causæ mouerint Patres, vt tanto consensu studioque Præpositum perpetuum esse voluerint, quanquam cuique venire in mentem ex facili possunt, tamen res postulat, vt hoc loco prodantur. Auctoritas in primis, vt modò dixi, Ignatij mouebat. Quippe cum ea res grauissima sit, atque in talibus decernendis non humana solum prudentia Ordinum conditores duci, sed etiam diuinitus afflari persuasum haberent; nihil erat dubij, quin Ordini huic convenientius id censerent, quod eius Conditori placuisset. Mouebat ad hæc sapientissimorum Patrum summus in conuentu primo consensus; mouebant rationes ipsæ, quas oppidò validas ei legi Beatus Pater adscribit. Hæ sunt sex: Maior vsus & peritiagerendarum rerum, maiorque notitia regendorum hominum: tum maior Præpositi auctoritas: simul ambitionis remotio: ad hæc quod promptius sit idoneum vnum inuenire, quam multos: præterea infrequentiores conuentus: denique administrationum ceterarum exempla. Quarum rationum pleræque cum haud perinde in omni, vt in nostro cœtu valeant, nolim quæ hic disputantur, aliò quisquam transferat. Nam quemadmodū de membris singulis, quàm apta & conuenientia sint existimari non potest, nisi ad rationē totius corporis referantur: ita nequaquā singulæ per sese cuiusq; reipublicæ spectandæ sunt partes, sed conferendæ inuicem, & ad vniuersam referendæ molem, vt ita de singulis, prout ad totius compositionē corporis apte, aut secus conuenerint, iustum modum, nec ne habeant, rectè an perpetuam constitutæ sint, pronuncietur. Præpositus ergo perpetuus hoc primum habet commoditatis, quod vsu perficitur. Quippe cum omnes disciplinæ & artes exercitatione excolantur, ars homines regendi, quæ meritò ars dicitur artium, sine dubio & ipsa vsu proficiet. Sanè idcirco prudentia, quæ publicarum rectionum spiritus & anima est, propria senum dicitur, quod multa eos etas docuit: quæ dum respiciunt, sagaciterque ex præteritis disponunt præsentia, & futura coniectant, consilia temporibus accommodata capiunt. Magnarum procuratorum inijs haud perinde negotiorum grauitas ac multitudo obturbat ac premit, quàm ipsa nouitas, cum quidquid acciderit, vt inexpertum commoueat. Vbi autem paululum vsus inuenerat, quia humanæ fermè res in orbem eunt, & nihil est sub sole nouum, administrationis cursus, similiter atque fluminis alueo inuento, tranquille labitur. Nec solum res, sed & homines præstat vsu nosse: nostro quidem Præposito planè necesse est. Nam cum tota ab illo pendeat administratio, ad illum pertineat distributio munerum grauiorū, ad illum cooptatio ad varios gra-

dus & ordines, ex quibus velut membris cōstat hoc corpus: ad illum creatio Prouincialium atque Rectorum, & similia his; enimvero talia sine hominum diuturna notitia aptè ad cuiusque facultatem ac merita, attemperatèque distribui non poterunt, præsertim cum tam longè lateque sparsa familia sit. Auctoritas verò sine dubio ingens est momentum obsequij. Quis autem non videt, quanto sit ea futura maior in Præfide, cui finitum tempus Præfecturæ non sit? Nam (præterquam quod potestati, quo maior ipsa est, eo plus auctoritatis ac venerationis inest, maior autem est quam fines nulli temporis circumscribant,) homines sumus: & ita comparata sunt humana ingenia, vt iam nunc pares ducant, quos post paulo pares futuros norint. Haud igitur dubiè ampliùs reuerentur omnes, quem sciant sibi esse perpetuò præfuturū, quàm quem mox conspecturi sint redactum in ordinem, æquatumque, & fortè subiectum sibi. Inde etiam fiet, vt simul Præpositus magis ex animo capeffat onus, quod sibi in omnem vitam gerendum norit, simul inferiores sincerius capeffant obsequium, quod videant cōmutari non posse. Negligentia enim ex proximo obrepit, vbi res quodammodo in transitu, & tanquam aliena geratur. Ad hæc animus Beatus Ignatius huc intendit, occasionem non modò vt omnem ambitionis, sed etiam (quantum fieri posset) vt cogitationem penitus remoueret. Namque ambitionem non modò eorum munus, quæ ambiuntur pestem, sed etiam in quauis Sodalitate omnium malorum parentem vocat. Quæ in sacris cœtibus eo sunt veriora, quo clariùs constat fundamentum eorum Christianam esse humilitatem: qua subducta ædificium necesse sit totum ruere. Siquidem virus est ambitio, quod semel animo conceptū consilia, facta, vitamq; omnem velut in radice corrumpit. Reipublicæ itaque religiosæ nervi, ossa, sanguis, omnia demum sunt obedientia, submissio, tranquillitas animi, curarum vacuitas, & sua contenta sorte quocunque loco ponatur, modestia. Quibus conseruandis alendisque quo aptiora legislator præfida excogitat, eo diutius feliciusque victuram fundatur Republicam. Frequens autem Præpositorum creatio procul dubio locū ambitioni multis modis aperit. Primum, quia quemadmodū nulla est cogitatio, dum Præpositus diu speratur victurus, ita nō potest animus cogitatione & expectatione rei mox futuræ non tangi & cōmoueri: deinde quo plura loca aperiuntur, eo pluriū primò cupiditates, tum spes iritantur: multis enim locis non desperent vnum, qui vnicum numquam sperent. Porro ab spe in ambitionem proinus lapsus est, gradus nullus interiacer. Vt enim cogitatio cupiditatem laceffat, ita spes ad conatum instigat. Præterea ex his quoque qui decedunt, periculum ambitionis impendit. Quis enim facile omnes post degustatum locum superiorem bona fide amatores inferiorem præstet? Quod si interclusus domi sit ascensus, quaeretur fortasse foris. Quis ad communem omnino eos vitæ normam reuocet? Quis prohibeat, ne quamdam quasi familiam ac sectam etiam tum obnoxiorum habeant? Et quidem vnā cum Præpositis

123
Rationes
properpetuo
Generalatu.

1. Auctori-
tas Beati
Ignatij.

124.
Non eadem
instituta
aquè omni-
bus apta
Ordinibus.

125
2. Exercita-
tio & vsus.

126
3. Hominiū
notitia.

127
4. Auctori-
tas Præpositi.

128
5. Sinceritas
administrationis.

129
6. Ambitionis
remotio.

12
7. Infirmitas
generata.

13
8. Quæ
instituta
quædam
sunt in
ordinibus.

14
9. Ex
ordinibus
hereditas
non.

15
10. Proui-
dentia
ignarus
remouet
perpetuam
restitutionem
inordinem.

16
Lainius
Gallus
mazzini.

129 *Infrequentes congregations.*
tis, quoniam necesse est multa mutari, nec quidquam factu proclivius est, quam ut inter se priores posterioresque; Præpositi, & eorum diuerse agenditationes viæque comparentur (sua enim quædam cuique est) quanta ea factionum est seges? Age in consiliis capiendis & rebus decernendis quanto longius aberit ab studiis, quæ transuersos agunt mortales, Præpositus de se securus, qui nunquam obnoxius futurus sit, quem neque ab histimor, neque spes ab illis suspendat? Infrequentes verò congregationes palam est plurimum habere commodorum. Namque Societas cum occupata sit omnis pro Christiana republica; & quoties ad conuentum vocatur, haud minus toto anno primos quosque omnium ferè prouinciarum viros cundo redeundoque peregrinatio distineat, ingens profectò detrimentum est rerum & communium & priuatarum. Idem vici in plurima conuiciuntur discrimina: nec impensarum maximarum (quanquam postrema debet esse) nulla habenda est ratio. Ad hæc ipsamet creatio Præpositi tam res est grauis, adeoque impedita & lubrica, ut agerrimè in comitiis turbæ aliquæ, & dissidia si non voluntatum, certè sententiarum vitari queant. Iam illud explicatione non indiget, cum tanta sit raritas hominum vique quaque ad publicam administrationem idoneorum, agrius fore multos idoneos nancisci, quam vnum. Nam, tamen si fortè extiterit cætera par ei, qui iam in magistratu est, tamen vsu, quælitæque iam auctoritate, ac rerum hominumque notitia adequari non poterit: & quamuis præstantissimum tandem & instructissimum, multos experiundo reperias, nunquam tamen perfectò consummatoque frueris, quia cum ad maturitatem appropinquare cœperit, alteri nouo acerboque cedere locum cogetur. Postremò in Republicam vel humanam, vel sacram intuenti offeruntur hinc Episcopi & Summi Pontifices, & multi Abbatum, & quidam Religiosorum etiam Ordinū, ac nominatim Prædicatorum Magistri Generales, quorum in omnem ætatem perleuerat potestas. Nec alia Minorum ab primo exordio in longum deinceps tempus instituta fuerunt. Inde Imperatores ac Reges, ceterique minores Dynastæ, quibus item dominatus non nisi cum vita finitur. Quæ omnia cum essent, & rectè consideraret Ignatius, id modò reliquum erat videre, ut hæc commoditates (quando in rebus humanis nihil est ab omni parte tutum atque perfectum) quam purissimæ, quamque minimi admixtione incommodi perciperentur. Idque ita cauit, rationem comitiorum ita descripsit, creato Præposito eos custodes easque leges apposit, ut neque in comitiis præteriti optimus, neque is postea corrupti, vel certè nequaquam magnopere diuque nocere videatur posse; cum non modò deici maturè de gradu, verum etiam, si quid dignum capite commiserit, exterminari è Societate possit.

nominis Nonum, duodecimum agentè annum peruenisset regnum; ex veteribus institutis rerum administratio ad Regentem, quem vocant, & appositum ei Ordinum delectu concilium redacta est. Quo in concilio cum essent quidam rerum studiosi nouarum, hos Catharina Medicea Regis mater (quanquam & concilij princeps & Regens, hoc est, summa cum potestate erat) ac ceteri Catholici non ita poterant cōtinere, quin hæreticis ac pessimis hominibus vehementer infani spiritus crescerent, & turbulentissimos excitarent motus. Ad quos sedandos edictus erat conuentus ad Poisiacum (id est cœnobium virginum in agro Parisiensi haud procul ab villa regia, cui sanctus Germanus est nomen) in quo conuentu etiam de religione agendum ferebatur, ut inter veterem, hoc est veram Catholicorum, nouamque, id est vanam hæreticorum, Ecclesiam concordie ineundæ ratio quaereretur. Quæ cum essent, grauis Pontifici Summo cura incessit, ne regnum vsque ad eam diem & cetera & pietate florentissimum ingentem aliquam acciperet plagam. Id omni ope, quoad Apostolica posset cura, prohibitorum, Legatum eò destinavit Hippolytum Cardinalem Estensem prudentia Principem opibusque pollentem, & nationi Gallicæ ex veteri patrocinio carum. Is à Pontifice instituit, ut, quando tam grauem tamque difficilem sibi demandaret prouinciam, quæ non adiumenta mediocria, sed egregia doctrina viros bonitateque communitos requireret, adiutorem Lainium daret. Pontifex tametsi inuitus subsidium illud subducebat Romæ, tamen non vnus vrbis, sed totius Ecclesiæ circumspiciens commoda; palam professus haud dubitare se, quin bene animatus, vitamque pro Catholica fide paratus fundere iturus Lainius, atque adeo vnus propè ipse eam (tanti hominem faciebat) restitutus esset, placere sibi, ut iret, respondit. Haud quidquam tergiversatus est Pater: verum ipse quoque reponderans grauitatem, inq; gloria diuinæ successum intentus, ad maiorem animi sui quietem, utq; obedientiæ insuper sanctæ, quæ victorias loquitur, virtute armatus robustior audentiorq; vaderet, & quanto sibi minus reliquisset libertatis, tanto ad perseverandum enixius vrgeretur, rogauit Sanctissimum Patrem, ut eam professionem præcepto sibi iniungeret, quod facillè, obsecundante ei deuotioni Pontifice, impetrauit. Dein ne per occupationes publicas domestica administratio detrimenti aliquid caperet, regendis Italiæ Siciliæque prouinciis Salmeronem designat Vicarium, substituto interim Madridio, dum Neapoli Salmeronem venire Romam mitior anni tempestas sineret. In Hispaniæ prouinciis aderat eum suprema potestate Natalis: Boreales per se erat ipse expropinquo reuertens. His rebus cōstitutis, moram haud ferente Galliæ statu in summo æstu Kalendis Iulij vnâ cum Polanco, & Annibale Codretto sacerdotibus, & Ludouico Giappo Adiutore laico Roma discessit.

Postero die Christophorus vnâ cum Ioanne Baptista Eliano Nuncius Pontificius ad Patriarcham Cophthorum discessit. Legationis hæc fuit causa. Pontifice Paulo IV. apparuit Romæ homo

R

Syrus tur.

129
Infrequentes
congregations.130
Quid factum
sit vna
quam mul-
ti inuenire
idant.131
Exempla
iurū gu-
bernatio-
nis.132
Priniditia
Ignatij in
remouendis
perpetui Ge-
nerales
incommodi.133
Lainius in
Galliæ
mittitur.134
Salmeron
Vicarius
Generalis
decernitur.135
Christophorus
Rodrigus
Memphim à Po-
ntifice mitti-
tur.

Syrus, qui se legatum ferebat Alexandrini Patriarchæ cui Cophthi parent, ab eo cum litteris missum, quibus Romano Pontifici submittebat sese, & obedientiam profitebatur. Fortè ita euenit, ut nemo tum Romæ prælo esset, qui legeret Arabicè nosset. Itaque eas litteras in sermonem Romanum vertere, qui lingue eius sonum intellegebat ex iis, quæ ipsemet Abrahamus (hoc Syro nomen) verbo referebat. Ideoq; non habita omnino est fides. Mortuo dein Paulo, Cardinalis Alexandrinus à Pio IV. explorare iussus rem, ad Leonardum Emum Vencorum Consule litteras Carum (olim fuisse Memphum opinio est) dedit, ubi erat Patriarchæ sedes: nec solum ab Consule, sed etiam à Patriarcha prioribus latiores litteras allatæ sunt, quibus insuper postulabant virum ad semitti, cum quo de Cophthorum Ecclesia cum Catholica & Romana penitus iungenda ageretur. Natio Cophthorum late patet. Ea de causa Pontifex pro summi & optimi paræti officio nihil omittendum ratus, quo minus plurimarum animarum, quantum in se esset, salutis consultum iret, accessit Lainio, ab eo sacerdos duos peti ad tanti momēti expeditionē idoneos. Destinabatur Emmanuel à Monte maiore, qui in Cypro insula erat, cum repente ex Hispania maturus, quam Natalis destinasset, quasi ad id diuinitus missus Christophorus Rodericius venit. Erat is præstanti doctrina vir, virtute etiam maior (vti supradictum significatum est) qui anno superiote cum ex Germania Romam venisset, & hinc remissus in Hispaniam esset, statum rerum perturbatiorē offendit ob eas causas, quæ suprademonstratæ sunt: maximeq; dolens vexationē iniquissimam Borgie, cuncta Lainio expositurus reuertit. Inde Memphim destinatur socio addito Eliano, qui Christianus ex Iudæo factus super excellentem virtutē & flagrantissimam caritatem potissimum lectus erat ob linguarum & nationum peritiā. Adiutor quoque & leuamentū humanarum imbecillitatū laicus missus est Alfonso Brauns, & ipse experte virtutis. Abrahamus, quamquam ad eam diem satis hospitaliter Romæ & eoniter habitus fuerat, tamen post vltimas Patriarchæ litteras longè carior haberi: vulgò ab omnibus salutari: excipi sæpè conuiuiis: donis luculētis à Præsulibus & Cardinalibus honestari. Ipsemet Pius, quo magis & fidum & ad cœpta perficienda strenuum redderet, omni officiorum ac benignitatis genere, donata insuper grādi pecunia studuit de mereri. Rodericio & sociis præter liberale viaticum magni pretij vestes ad totū Patriarchæ ornatū vnā cum aliis donis deferendas ad eum dedit, simulq; binas litteras: quarum alteras, quibus de nuncio ab se misso cum adhortatione ad sanctæ exortā promouenda certiorē faciebat, inscio statim redderēt: alteras, per quas suadebat, vt pro se Vicarium ad Tridentinum Concilium mitteret, tum redderent, ubi procederē vidissent. Addita scripto monita & mandata. In primis cum schismaticis Græcis quā cautissimè agerent; cumq; Patriarcha, ad quem mittebantur, nihil tractandum prius susciperent, quam vt penitus persuaderēt caput illud orthodoxæ fidei, Vnam esse primam ac cæterarū magistrā Sedem, eamq; successorū Petri, Roma-

136
Alonzo Rodericio tra-
dita.

norum Pontificum esse. Hoc enim constabat cætera modico negotio conueniunt. Addidit Lainius, vt effectus ipse in diuina vi posita, quod in se esset, ardentem animarū vtpote non auro & argēto, sed pretioso Christi sanguine emprauna excitare sitim studerent: plusq; in probitatis sanctorumq; morum exemplis, quam vlla in read permouendos cōciliandosq; sibi Cophthorum animos momenti ponerēt. Publicas res & regnorum iura nullo modo attingerent: tantum, vt Apostolus monet, curarent, vt omnis anima potestibus sublimioribus subdita esset: & capiti ad obedientiam dominis fidemq; præstandam adhortarentur. In congressibus ac disputationibus meminissent maiestudinis ac patientiæ: cauerent cuiusq; exacerbare animū nec dogmata, in quibus quiesceret, statim aggredierentur omnia, sed paulatim ac pedetentim procederent: vtq; paratiores ipsi in congressum venierent, sanctiones ac decreta Conciliorū Summorumq; Pontificum, & scripta sanctorū Patrum, quibus de rebus agendum erat, sedulo recognoscerent. His aliisq; instructis præceptis, confessione generali, instauratione votorum, multisq; preceationibus & afflictationibus corporis pramuniti, vi. Nonas Iulias magno animo, & ad quævis perpendenda parato, Roma discesserunt. Veneris dum nauigationem opperirentur, ad Christophorum deferretur indicium, legationem Abrahami simulatam esse, nec auctore Patriarcha suscepisse: cauerent ne Syro ludus fierent, temereq; se in periculum darent. Rodericius, quamquam auctor leuis videbatur, tamen ne quid celaret, Romam indicium nunciat: quod Cardinalis Alexandrinus aliique Romani Antistites, cum quatuor annorum spatio, quibus Romæ fuerat Abrahamus, nihil esset auditum, in id legatio litteris & Patriarchæ & Veneti Consulis cōfirmata esset, contemnendum putarunt, Rodericioque, bono vt animo pergeret, referri perit. Kalendis Octobris habitu, quo Aegyptij sacerdotes vtuntur, nauis consensu leuibis defuncti periculis Alexandria tertio Nonas Nouembris tenuere, nauigatione vltimo magno cum suo ac vectorum pietatis emolumento. Quippe Christophorus, statim vt condescenderunt (quod nunquam toto eo legationis tempore pro more Societatis intermisit facere) socios communiter, quamquā duo tantū erant, adhortatus est ad gratias primum Deo agendas, quod ipsos potissimum ad hanc expeditionē legisset, oblata aliquid eius causa perferendi materia: deinde ita se gererent, vt nihil ab ipsis impedimenti diuino cōsilio, & felici legationis euentui obiceretur. Postremò diei tempora & actiones ita distribuere, ita componere, vt & cum suo & proximorū fructu, quod Societati propositum est, iter facerent. Itaque, quantū locus permitteret, disciplinæ mores ac leges cunctas, quarum deinde frequentem lectionem curabat, sedulo obseruaret: & cum vectoribus non temere, sed præmeditati agerent: verba, sententiæ, actus, totam quotidianæ vitæ, familiarisq; consuetudinis formam prius apud se cum consilio corā Domino ordinātes. Talia verbis præmonstrā Christophorus, plura docebat exemplis. Nec sociis siue ad audiendum alacritas, siue ad sequendum

137

138
Rodericio
Pia indu-
stria inter
nauigantē.

vis & conatus de erat. Inde, quæ virtutis veræ natura est, vectorum ad se omnium breui oculos & animos conuertere. Erant in naui plurimarum nationum, ut fit, ac religionum permixti homines: præter Catholicos, desertores Christiani, Iudei, schismatici Græci, alij; aliorum errorum asseclæ. Catholicis docendis excolendisq; præcipuus labor ab Christophoro & sociis dedicatur. Initium ab nautica turba fecerunt. Capita religionis, quæ interest salutis cognoscere, precandi formulas, & apta vitandis peccatis remedia tradidere. Ab his paulatim ad cæteros comitate, virtutisq; decore conciliatos progressi, ad alia citius omnia adducebant, quam ad sacræ homologie sim. Nam extra Paschale tempus, adhuc in naui dextræ sacerdotali caput subicere inusitatum, & pro absurdo habebatur, cum interim haud pauci adessent, qui annos copulatos subiecerant nunquam. Quod si qui tandem ab seimet impetraret, vt exonerare conscientiam vellent, ad eum audiendū Patres vel de media nocte, vel certè aliquot ante lucem horis surgebant; donec malum Deus pudorem propè diuinitus tandè eiecit. Cum enim vnus vectorum, qui id prius abnuerat facere, graui laboris morbo cõfessus esset, postridieq; ita bene haberet, vt lectulo surgeret, cœpit de prædicare desperatâ valetudinem sibi confessione reddidit. Eaq; res, quæ in oculis omnium versabatur, fecit, vt libenter ac luce palam ad sacerdotis pedes acciderent ita promiscuè multi, vt Ioâni Baptistæ sua linguarum varietas egregiè vsui fuerit, cum & vernacula Italonum & Latina lingua, itemq; Hispanica & Germanica & Arabica sua promètes crimina audierit. Conciliatū sibi nauarchum permouere, vt veteret quæpiam vel iurare, vel ludere. In circulis alter Patrū aliquid è pio quopiam libro, quod ad rem faceret, recitabat. Quod cum ad incitamentum pietatis valebat, tum ad legne otium eiusq; sobolem mordacia ac turpia dicta excludenda. Homines circiter decē nobiles, ac fermè iuuenes sodalitatē inter se minime probabile ad iucundè licentēq; vitam in commune ducendā coierat. Singulis hebdomadis creabatur magister, cuius dicto sodales parerent. Leges itē sibi posuerant, nimirū proposito accommodatas: quas qui præteriret, certa pecunia multabatur. Horū curæ ad hilaritatē conuersę omnes: horum in ore scurrilis dicacitas, petulantes cachinni, effrenis impietas. Christianos vix aliud nōseceres, quam quod religioſa Christianis nomina vel temere iurandō violabant, vel execrationibus incescebant. Eoq; erat difficilior ab tali vitæ genere auocare, quod illo cõiunctos fœdere cum expugnare vniuersos peroperosum, tum aggredi singulos vanum erat. Tamen & hos fuisse ad Deū pro illis preces, comitatus & exempla Patrū, cæterorum vectorū mutatio, pudor ipse paulatim viciit. Leges itaque præscribere sibi prioribus longè dissimiles. Qui obsecrum verbū proloqueretur, dicta multa est: qui temerè iuraret, cui impia in Deum diuosque verba excideret. Cantum, vt quotidie singuli solenne precū officium Deipare recitarent. Postremo etiā fuit, qui hebdomadarius princeps lectus edixit, vt singuli noxas sacerdotū aperirent propositione multa, nō facerēt: idemq; qui tulerat legē, facto viam præiuit. Vt iam sancta Christi decuria

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

esset, qui modò grex fuerat Epicuri. Cū schismaticis Græcis, Iudeis, Turcis nihil actum, quod ita acceperant in mandatis: Christianæ tantum sanctitatis, quæ mirarentur, subiecta oculis documenta. Quæ species (quid enim rapacius humani animi, quam Christianæ innocentie facies?) ita homines delinuit, vt omnibus locis adiutores se vltro sponderent fore. Hæreticorū ad sanctæ Ecclesiæ gremium reuocati nonnulli. Abrahamo verò quid obsequiorū, quam assidue humiliterq; exhibuerint, cum plurimum in eius beneuolentia momenti ad summa legationis intellexerent situm esse, nec relatu pronum, nec cogitatu est. Tanquam fideles herō famuli, tanquam pij parenti liberi cum labore, in cōmodo, impendio ingenti suo noctes atque dies præstō erant. Hunc in modū nauigatione transactâ, protinus Memphim Ioannes Baptista, vt apud Consulem tutus esset, cum bono Venerorū ciuium comitatu præmissus est. Statim enim vt Alexandriæ apparuit, coniecere in eum oculos sibi notum Hebræi. Et quia grauissimè oderant, quod non solum ipse ad Christū transierat, sed & fraudes eorum in lucem proferens, redarguensq; perfidiam multos alios attrahebat, & magnam Romæ Talmudicorum librorū vim incendendam curauerat; haud temerè metus erat, ne, cum potentes in ea vrbe essent, fictis criminibus exitium ei (vti postremo fecere) machinarentur. Subsecuti paulò post Rodericius cum Alfonso, & Abrahamus vii. Kalendas Decēbris Memphim ingressi sunt. Rodericius vt Gabrieli (hoc Patriarchæ erat nomen) animū planius exploraret, dabat operam, ne prior eūm adiret ac præoccuparet Abrahamus. Conſtitū is impensè studuit aditū occupare: nec homo familiaris, & magnæ inter Cophthos auctoritatis, quo minùs prior conueniret separatim solus solum; & quæ commodū fuit præmoneret, satis caueti poruit. Kalendis ipsis Decēbris admissus ad Patriarcham Rodericius salutem nomine Pontificis, eiusq; litteras redditum præmeditata oratione paucis exponit quata sit Sanctissimi Patris caritas erga ipsum, totumq; Clerū populūq; Cophthorū: nullum se, vt apud Patriarcham agens, quare possit, auxilio illi sit, curretq; coniunctione Cophthorum Ecclesiæ cum Catholica & Romana ad ipsorum salutē necessariam. Sibi quidem gratissimum accidisse, quod antiquissimā & florentissimā olim viris sanctitate & doctrina inelytis Ecclesiā visere, eiq; laborum aliquid & studij nauare licuerit: paratumq; esse in eiusmodi causa vitā millies fundere: ipsum Patriarchā, qui sponte negotium mouisset, scite adhortationibus nō egere ad cœpta sanctissima consummata. Salutem innumerebilibus animarum Christi Domini sacrosancto emptarum sanguine eius in manu esse. Gratiā igitur potius sancto Spiritui agere, qui hanc mentē sapientissimo Antistiti inieciſset, vt dignitatē pristina sue genti, veritatē doctrinæ, & necessariam ad salutē Sedi Romanæ obedientiam restitueret. Respondet Gabriel: gratiā se habere Pontifici, quod vt verus Pastor ac Pater omnium curā Cophthorū suscepit adeo propriè, vt ad se potissimum nuncium destinarit suum, nō itē ad alios Antistites: quamuis alij quoq; multi id expetierint, significanteq; eius

141
Ioannes Baptista Elianus odio est Iudeis.142
Verba Roderici ad Cophthos Patriarcham.143
Patriarchæ responsio.

R. 1

eius

144
Prospera
exordia re-
rum apud
Cephthor.

eius potestati subiiciendi sese volūtatem. Se quidem in officio fore: & ubi res tulerit, Nuncij operā plurimū vſurum. Paucis poſt diebus, quores minore ſtrepitu agatur, conueniunt apud Venetum Conſulē. Ibi ſpectāte Patriarcha facit Sacrum ſolenne Rodericius ad cōiunctionem Eccleſiæ inſtitutum. Tum alteras litteras proferre maturū viſum eſt & munera Pontificia. De mit-tendis ad Conciliū, quod Romanus Pontifex poſterioribus litteris poſtulabat, reſpondet Pa-triarcha daturū ſe operam, vt proximo vere Epiſcopus ē ſuis iret vnā cum ipſo Abrahamo, qui Romæ fuerat. Pontificalia veſtimenta ac dona cætera lætus accepit: voluit tamen aliquandiu apud Conſulem aſſeruari, dum captato tempore clām domū ſuam transferret, ne ad Turcas præ-dæ inhiantes odor aſpiraret. Rogauit præterea Rodericius, vt acceperat in mandatis, vt ſua diœceſi aliquot Patriarcha iuuenes mitteret Ro-mam, qui ſimul inde Chriſtiana dogmata velut ex fonte, ſimul erga primam Sedem caritatem & venerationem debitā haurirent. Hos Patriarcha reſpondet conſiderātū ſe, expediret nec ne mitti: ne ea fortē res Turcarum animos ſuſpicio-ne deteriore perſtringeret. Hæc inter ſecunda initia annus eſſuxit.

145
Lainij iter
in Galliam.

Interim Lainius itinere in Galliam inſtituto, Roma profeſſus Capratolam primū accerſitu Alexandri Cardinalis Farnēſij, qui æger ibi decumbebat, venit. Lætatus eſt plurimū Cardi-nalis: multaq; cum eo ad animū ſuum ſpectantia communicauit. Dixit pro ſua benignitate, Socie-tatis cauſa quamplurimum agere ad neminem omniū, quā ad ſe prius pertinere, eo nimirum officio, quo glorioſa ſtipſis facta tueri gentiles & cumulare pietas iubet: vltroq; eſt pollicitus tem-plum ad Profeſſorū domum ingenti impēſa ædi-ficaturum. Atq; ex eo die morbus leuari cœptus eſt. Inde Ameriam Lainius ac Peruſiam venit, ro-gatu præcipuē Cardinalis Fuluij Cornei; qui pro ſua in Patrem incredibili pietate & obſeruantia ab Cardinali Ferrarienſi id ipſum flagitarat. Pe-rulia digreſſus primū Montis Politiani miſerū exercitūq; Collegiolum; vbi (quas ſuprà dixi-mus) primarij ciuiſ ſorores inter ſe in præſens reconciliauit: dein Collegiū Senenſe, Floren-tinum, Bononiēſe obiter viſit: nec domeſticas modo res ordinauit; ſed vbiq; in templis, quam-uis & graui anni tempore, & de via feſſus dome-ſticorū & ciuium precibus adactus, verba fecit, totis ad audiendum effuſis vrbibus. Per hos & dicendi & viæ & ſummi æſtus labores vbi Ferrariam attigit, in febrim incidit: quæ cū diutur-nior videretur fore, quā grauior, Deo volente ſub ſeptimū fermē diem abceſſit. Inde vnā cum Cardinali ad vii. Idus Auguſti repetito itinere, tamen ſi valetudo haud dum confirmata non ſi-nebat in ſuggeſtum aſcendere; tamen nunquam intermiſit inter viam, in hoſpitiis, in vrbibus, vbi vbi aliqua ſe daret occaſio, priuatis ſermonibus vel adhortari ad pietatem rectē ſentientes, vel nutantes in fide ſtatuere, vel redarguere dogma-tibus falſis imbutos. Cremonæ aliqui ē Somaſcis conuenere, vt quod per litteras antē tractarant, corām ſi poſſent, tranſigerent, de vno Ordine ē ſuo & Societate conſlando. Sed idem, quod ad

147

litteras reſponſum litteris erat, corām præſenti-bus demonſtratum eſt, Societatem ab ſuo inſti-tuto nolle quidquam alienum aſſumere: nec ex-pedire, quod ipſi ſuſceperant, orbos patentibus pupillos educandi ſanctum ac pium opus omitti. Quare coniunctis animis ſua quiſque in parte communi Domino deſeruirent. Auguſtæ Tauri-norum tres Hibernos iuuenes Romam euntes obuios habuit, quos Dauid Wolſius in eam inſu-lam anno ſuperiore à Pontifice legatus Deo ſeru-endi in Societate cupidos, & erudiendos ad Vrbem mittebat: & litteras ab iſdem accepit, quibus Dauid de ſe, & inſula ſtatu hæc nuncia-bat. Se inter inſidias hæreticorū conſolandiſ confirmandiſque Catholicis, & ordinandiſ Hi-bernæ Eccleſiæ rebus, operam dare. Tertio deci-mo Kalendas Februarias Corchum veniſſe: ex-ceptum mira gratulatiōe Catholicorum, & ali-quor ibi dies coactum ſubſiſtere. Cū, quā maximo ſilentio potuit, Catholicis adſeſſe ſe, quidquæ adſeſſet nunciā dum curaſſet, miſeranda ſpecie inde vique ab ſexaginta paſſuum milli-bus gregarij viros feminalque accurrere nudis pedibus, vno tātum induſio tectis, peccata confeſſuros, & abſolutionē ſuper inceſtis matrimoniis rogaturos. Plus mille coniugum paria non multis menſibus ex iniuſtis nuptiis auctoritate Apoſtolica legitimis ab ſe iuncta. Hoc maxime implicatum vitio populū: cæterū ab hæreſi purum eſſe: Clericos cœnobitaſq; paſſim omnes cum mulierculis ſuis. Demirari populū, quod nec mercedis quidquam, nec doni Dauid acceperet. Se tamē omnibus, quæ Roma geſtabat, nau-fragio amiſſis, vehementer inopia conſtricti. Ad conuiuium non adire, ne locum gratiæ aperiret. Emendicare minime expeditum eſſe, quod in ea prouincia interdū panem vix apud quemquam reperias: quod, cū exiguus ſit pantiū vluſ, ad cœnam quotidie panem recentem, ſed non ferme ante veſperum coquant. Quosdam Eccleſia-ſticorum, quibus tanta Dauidis abſtinentia non placebat, uidere inopiam eius. At ſe propoſitū abſtinentiæ tenentem, ſanctæq; paupertatis fru-ctus abundē & alacriter colligentem iriſionem illam pro lucri acceſſione numerare. Felicem ſi talibus exordiis conuenientia atrexiſſet. Nam demum per ſolitudinem & impunitatem, remiſſa paulatim cura ſui, vtilior multis, quā ſibi ita ſe homo geſſit, vt ſegregandus ab Societate fue-rit. Interim lætus ea religioſi animi firmitate Lai-nius Taurino Ripolim ad Allobrogum Ducem abiit. Eiſque & Margaritæ coniugi Catholicæ A-dei ſua in ditione tuenda reſtituendæque curam commendat. Gauiſi ambo cū conſpectu, tum monitis & animo ſincero Patris. Fortē Michaël Giſlerius Cardinalis Alexandrinus, qui ad ſuum Montis Regalis Episcopatu viſendum venerat, eodem tempore, & Cardinalis Ferrarienſis apud Ducem fuere. Hi dum vnā de rebus adeo peti-clitantibus regionum Ducis imperio ſubditarum conſultant, ſtatuerūt fore optimum factū, ſi Dux hominem de Societate bene doctrina ac pietate munitum apud ſe haberet, cuius & conſiliis in religionis difficultatibus viretur, & concioni-bus vniuerſa eius familia, & vrbis præcipuæ eru-direntur: ac nominatim Salmeronē poſtularunt.

Lainius

148
Dauid
Wolſius in
Hibernia
laborem.

149

150
Lainius cum
Duce Sa-
bando co-
greſſus.

Lainius Fratrem Angelum Iustinianum ex Ordine S. Francisci, qui deinde Genevæ Episcopus fuit, proposuit. Erat is doctus & eloquens vir, Societatis ac nominatim Lainij amantissimus; & in proximi veris magno ieiunio cum plausu ad templum Aræ celi Romæ concionatus Societatem laudibus magnis è suggestu affecerat: atque eum quoque Cardinalis Ferrariensis secum in Galliam comitem legationis ducebat. Cum tamen vel Salmeronem, vel Benedictum Palmium instarent illi petentes, Lainius, quoniam Vicarium suum in præsentia Salmeronem reliquerat, nec Palmium ab sua prouincia, quam mirabilis eloquentiæ auctoritate sustinebat propè vnus & amplificabat, vlllo modo abduci oportebat, rem in reditum ad Urbem suam distulit. Quam moram Alexandrinus, & Dux non ferentes ad Cardinalem Borromæum & ad Pontificem, vt omnino mitteret Salmeronem, scripserunt. Cæterum Pontifex maluit Concilio Tridentino inter lectos ab se Theologos interesse, vt anno proximo referemus. Desiderium eius suppleuit aliqua ex parte Antonius Possseuinus. Is iam creatus sacerdos bonam Cherio primum, antequam Duci redderetur, quæ supra dicta sunt, oppida, dein postea reddita, Taurino nauarat pro suggestu operam, nouitate ipsa (quod sacerdos non è cœnobio, sed è populo videbatur, & præceptorum decorabat) gratiam conciliante. Cherium ita penetrarant heretici, vt ciuium aliquot corruptis, idiam pro Geneuæ altera, & Caluinismi seminario in Italiæ capite destinarent. Qui vbi Possseuinum audiuerat, duplici machina aggrediuntur. Primum Gallorum præcipui ab concione domum honorificè profecti, postquam in conclauem domesticum ventum est, collaudant eloquentiam atque doctrinam; tum nobili sponfa, quæ florenti eius ætati dignitatiq; conueniret, proposita hortantur, vt ad ipsorum transeat partes, primum inter Ministros futurum. Quibus sacerdos castissimus inter miserationem & stomachum, Si pudicitia decus, inquit, & opes, & quam fecunda celsitum donorum parens sit, expetiri velletis, abstineretis profectò ista mihi obitueret. Castitas, Deo propitio, erit mihi sine diuortio sponfa, dum viuam. Primatus verò ministerij vestri nullo apud me loco est. Sacerdos ego sanctæ Romanæ Ecclesiæ sum, & ab ea legitimus diuini verbi minister decretus. Talem si vultis, nò modò ministrum primum, sed infimum quoque habebitis. Illi machinam primam vbi vident in cassum admotâ, alterâ tentatur, Burdillonium qui Taurini pro Rege Gallorum ea loca tenebat, admonent, si Possseuinus Cherij sit, ciuitatē non expectata die in Sabaudi Ducis potestatem vltro se traditurum. Ergo Taurinum accititur, & quid ita Cherium Proregis iniussu venerit, interrogatur. Sed Burdillonius vbi cognouit Archiepiscopum Taurinensi volente ille, & religionem Cherij eo loco esse, vt, si prolataretur remedium, ne regia quidem opes valitura satis forent, homo cordatus & Catholicus, Abito, inquit, felix: tantum videro, nequid turbatum existat. Protinus ergo reuersus, cum Canonici, cumque ciuium ac nobilium iis, qui ere visi sunt, egit quomodum heresim coëcerent: librosq; pios in scholis atq;

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

Sodalitatibus proponendos missurum se: & si posset, idoneum concionatorem pollicitus, Folanum recedit. Mox nascitur Emmanuel Carolus filius: remotiq; prædici Gallorum, aditus ad concionandam reducendamq; religionem liberior aperitur. Tum sede sibi Possseuinus Taurini delecta, ibi per æstatem principe in æde frequentem concionem edocet. Inde nactus Lainij copiam ad eum Ripolim septem Taurino passuum millibus, vitæ suæ suarumque concionum rationem redditurus contendit. Lainius ad multa, quæ fuse audierat, sapienti respondit compendio, id modò sciscitatus, Num concionibus habendis augeri sibi perfectionis suæ voluntatem sentiret. Id enim argumento esse rem ordine recteq; administrari. Digresso Lainio iussu eius Ripoli dum adfuit Dux, concionari perrexit: tum vltra montes in Allobroges Ducis eiusdem & Nuncij Apostolici missu, egregieq; ab iis comendatus Camberium adit, clitellarium equum libris onustum, quos ad manum spargendos haberet, ducens. Camberienfis Senatus continuo decreuit, vt maior Petri Canisij summa Christianæ doctrinæ in adultiorum gymnasio tradere: heretici catechismi prius abolerentur: Consules & Parochi aduersus Geneuæ fraudes peruigilarent: neminiq; heresim vlllo modo inuehere fas esset. Quibus fouendis exordiis Possseuinus cum Catechismorum & priorum codicum Gallicæ scriptorum necessariam videret copiam, Lugdunum ad parandam eam migrat. Inde impigro sacerdoti noua rerum gerendarum oblata leges.

Iam Alpes Lainius superans transcendebat in Galliam, cum Franciscus Borgia Italiam attingit, & Laureto Desipatæ domum salutaturus iter habens, pridie Nonas Septembris Romam venit. Quarto post die Salmeron quoque ab Neapoli adfuit. Eo die prandebat in Collegio Borgia cum Petro Soro è Dominicana familia in clyro scientia & aliis laudibus viro. Id Salmeron (nam paulò ante meridiem peruenit) simul vt cognouit, rectè ad Collegium tetendit. Secundum epulas collegæ in suas quique diuisi nationes, Itali primum, dein Germani, Boëni, cæteræ propè omnes Europæ gentes ad Salmeronem salutandum & complectendum turmatim accedunt: quæ & multitudo & diuersitas nationum, & præcipue alacris & ingenua caritas valde commouit Dominicanum hospitem: qui obseruantia quoque erga se delectatus est, cum ad cætera officia quidam Sociorum Latinis & Grecis extemplo scriptis carminibus salutassent. Eodem die vulgato iam per Urbem aduentu Borgiæ, ad eum nodum è Collegio digressum multinobilium aduenere. In his Lusitani Regis orator, & vnus è Pontificij cubiculi interioribus Præfectis, qui Pontificis nomine rogauit, vt apud eum in Vaticano diuersari veller; aut, si id mallet, Pontificem eius personam dignas alibi instructurum ædes; adiciens gratum illi fore Francisci conspectum. Quod ad ædes pertineret, gratis actis remisit Borgia. Sed quoniam bis accersitus antea vsque ab Lusitania tam benignè, & modò tam liberaliter inuitatus fuerat, adiecit se primo quoque tempore ad observanda Beatissimi Patris vestigia aulurum accedere.

R 3

153
Signum boni concionatoris.Possseuini
rei Camberij.154
Borgia Romam aduentus.155
Perhonorifice à Proceribus & à Pontifice excipitur.151
Antonij Possseuini labores in Italiam.

152

dere. Decimoquinto Kalendas Octobris accessit. Nec minorem Christi Vicarius præfenti honorem ac benignitatem habuit quam absenti tribuerat. Quanquam fuit cum sancta Francisci humilitate certandum. Surgere enim in illis non ante potuit de genibus demoueri, quam Pontifex id sermo, & ex obedientia imperauit. Cum aliquamdiu collocuti essent, subiecit Pontifex curæ sibi ipsum Franciscum, eiusque res fore, uti deberet propter singulare exemplum, quod is suis temporibus mortalibus præbuisset.

156
Vanissimus
sermo Nea-
poli de Sal-
merone.

Paucis post diebus litteræ Neapoli perferuntur, tota urbe Neapoli, atque adeo toto regno de Salmeronis abitu multiplicem enatum sermonem. Res protus ad vanitatem hominum & hæreticorum (ita creditum est) fraudes indicandas digna memoratu fuit. Nihil notius Neapoli Salmerone erat: nihil eius excellentis doctrinæ & eloquentiæ fama celebrius: nec, posteaquam ante triennium postremo eò reuerterat, pedem quoquam extulerat, ipsa ciuitate litteris nunciisque certante, ne sibi, (quoties id agi sentiret) eriperetur. Itaque Neapolitanum Nolanumque Collegium, quæ optimè progrediebantur, administrans, toto anno diebus quibusque festis, & in Quadragesima quotidie magno cum plausu, nec fructu minore conciones ad populum in celebratissimis suggestis habebat. Vbi verò præter opinionem deliit Neapoli apparere, diaboli instinctu, & occultorum operâ hæreticorum vulgatur, primum Salmeronem in vincula coniectum fuisse; ideo carere publico: mox vires eundo acquirente fama, adicitur exultum fuisse: & erant, qui oculis suis desagrante vidisse testabantur. Postremo rumor coortitur descivisse ab Catholica fide, & magna suffarcatum pecunia Geneuam hæreticum aufugisse. Hæc postrema fama aliis oppressis maxime inualuit. Proferebantur falsæ & supposititiæ litteræ tanquam ab Cardinalibus scriptæ: quibus ea defectio & repentina fuga nunciabatur. Accedebat conficta fabella. Cum Salmeron feminam opulentam absolueret decumbentem noluisse, nisi quatuor sibi aureorum tribuisset millia, id à Pontifice rescitum; & Salmeronem in Urbem accitum: eum, quod supplicium eluderet, cum tota ea pecunia Geneuam maturasse fugam. Iamque adeo res erat celebris, non modò ut vulgus, sed ne homines quidem nobiles, Dynastæ, sacerdotes ac Religiosi, quibus primò portentum videbatur, de ea dubitare possent. Illi ipsi, qui nos amabant vnicè, cum ex aliquo Patrum id, quod temerè iactabatur, falsum esse audiebant, non poterant inducere animum, ut crederent; sed quasi verum eliciti laicorum ac simplicium Coadiutorum per artem sermones captabant. Tali ex fama, sed potius tartarea flamma quantum existeret offensionis, haud tardum est suspicari. Nulla de re alia in circulis, super mensas, in foris sermo erat. Adolecentes, qui gymnasium Collegij frequentabant, ab æqualibus hæretici vocabantur. Erant qui accedentibus ad Patres confessionis gratia insusurrarent, Apud istòsne peccata deponetis, quorum princeps hæreticus est? Pueri carmen sibi confecerant: & ubi quispiam Sociorum occurreret, occinebant per vicos gregatim, Salme-

ron hæreticus factus est, Salmeron fugit Geneuam cum quatuor millibus aureis nummis. Sed illud erat exitiale inprimis, quod vtrique diabolus & hæretici tali agebant infamia. Incipiebant plerique vulgò minùs ab hæreticorum abhorre-re nomine, ita secum ratiocinantes: Si Salmeron, ille vir adeo doctus tantæ apud omnes auctoritatis Geneuam concessit, fortassis haud adeo vanum est, quod hæretici afferunt. Quæ cogitatio cum perniciosè serperet, viresque in dies validiores caperet, plerique eius erant sententia, ut oporteret Salmeronem ire Neapolim, & aliquot dies populo sese spectandum præbere. Quin interim Romæ (ut ipsemet scripsit ad Palmium) Deo bene iuuante non perseuerabat modò in Catholica fide, sed etiam in Euangelica sua paupertate tam lætus, quam Pontifex ac Rex in Pontificatu suo regnoque: paratus semper lacerare hæreticos; & precans Deum pro talium inuentoribus fabularum; rependens maleficiis beneficia, unde & victoriam spirituale ac fructuosam, consolationemque & materiam vbique Deo gratias agendi affuturam sibi confidebat. Cum verò ab Romana eum statione abire Societatis administratio non permitteret, Pontifex patrem se ubique ac patronum verè pium præbens, dedit negotium certis Cardinalibus, ut nomine suo ad Proregem, atque ad alios è primis testes rei litteras Neapolim darent. Eorumque operâ iuuante tempore, cum & ipsa per se monstrosior esset, quam ut diu viuere posset, paulatim emortua ac sepulta infamia est.

Ad ceteram quoque Societatem indulgentiam suam, patrociniique vmbra elementissimè summus Pastor extendit. In domiciliis statuendis frequentes oriebantur cum Religiosis Mendicantibus lites, existimantes intra centum & quadraginta decempedas ab suis conuictis Collegia domusque Societatis institui non licere. Iamque Collegium Palentinum in Hispania propèrat, ut causa caderet. Incidebant etiam frequenter certamina cum Academicis, vel homines nostros, vel qui apud nos studuissent, ad Magistrorum ac Doctorum insignia recipere detestantibus, quod in Academia sua non studuissent. Pontifex ut lites remoramque omnem diuini cultus incideret, Domos & Collegia vbilibet fundandi habendique, & in ipsismet gymnasiis Societatis ad gradus litterarios euehendi idoneos potestatem fecit, itemque ab omni decimarum pensione Societatem fecit immuncam. Auditis moribus Venetis, & coram eorum oratori Societatem impensè commendauit, & ad Senatum litteras super ea re Apostolicas dedit; explicans quanti à se is Ordo fieret, quam eius operâ, quantoque cum Reipublicæ bono vteretur. Et ad Philippum Regem cognito decreto, quo subsidia Collegij Romani impediabantur, tantis cum laudibus cunctæ familiæ ac propriè Romani Collegij scripsit, ut earum litterarum exemplar, quod grati animi erga adeo benignum parentem incitamentum sit, vulgare posteis æquum putem.

Caris-

*Carissimo in Christo filio nostro Philippo
Hispaniarum Regi Catholico.*

158
Venerabili
littere ad
Regi Phi-
lippum de
Romano
Collegio.

Carissime in Christo fili noster, salutem, &c.
Erat officio nostro conuenit Religiosam vitam de-
gentes patrocinio nostro diligenter tueri ac fo-
uere, & Regibus maximè expedit de seruis eius,
per quem ipsi regnant, quàm optimè mereri. Do-
minus noster in seruis suis recipitur & honora-
tur, sicut ipse in Euangelio dixit: Qui recipit vos,
me recipit. Sed inter Religiosorum Ordines sin-
gulari ab Apostolica Sede studio meritò com-
plectendus is Ordo est, qui non ita pridem insti-
tutus, & ab hac sancta Sede confirmatus Iesu So-
cietas appellatur. Hi enim operarij, licet nouissi-
mi, tanquam nona diei hora in vineam Domini-
cam ab ipso Domino induci sint; adeò strenuam
tamen & vtilem operà nauare cœperunt, vt non
modò spinas ex ea & vepres euellere aggressi
sint, sed ipsam etiam alibi auxerint & propaga-
rint. Incredibile ferè est quātum tam breui tem-
pore Hic Ordo profecerit, quātum Ecclesiæ Dei
utilitatis attulerit: quā multa eius Ordinis Col-
legia, diuina fauete gratia, alia aliis in prouinciis
instituta fuerint non sine maximo earum natio-
num fructu & commodo. Quorū diligētia alibi
fides Catholica confirmatur, alibi hæreticæ pra-
uitatis pestis reprimitur: alibi Gentiles & idolo-
latræ relicto idolorum cultu ad Christi veri Dei
cultum conuertuntur. Ex quo cuius perspicuum
est excitatum hunc à Domino Ordine fuisse his
tam turbulentis & calamitosis Ecclesiæ tempo-
ribus, & aduersus Satanæ ministros & operarios
oppositum: vt, cum illi Ecclesiam Catholicā ve-
hementer oppugnent, eam hi non minùs acriter
defendant: cum illi simplicibus hominibus er-
rorum tenebras offundant, hi lucem veritatis
ostendat: vt, quantum denique illi prauis exem-
plis, & disciplina pestifera destruunt, tantum hi
vitæ ac morum sanctitate, & salutari doctrina æ-
dificent. Huius Ordinis maximum in hac alma
Urbe Collegium habemus, quod tanquam semi-
narium quoddam est aliorum, quæ per Italiam,
& extra ipsam Italiam in Germania & Gallia pro-
pagantur. Ex hoc vberissimo Seminario Apostoli-
ca Sedes instituit delectos, idoneos ministros
tanquā generosas & frugiferas plantas alios aliò,
prout vltus venerit, conferendas mittere: qui qui-
dem tum instituendis piè & diligēter pueris, tum
predicando Euangelio, tum ministrandis Sacra-
mentis fructus eos Domino cooperante ferunt,
quibus hoc tempore Ecclesiæ Dei maximè indi-
get. Nullum vnquam hi laborē pro Dei honore,
& huius sanctæ Sedis obsequio recusant. Eunt &
nauigāt ad omnes nationes & loca, quocunque
mittuntur, etiam ad hæreticos, ad infideles, & ad
remotissimas Indiæ partes sine vilo omnino me-
tu, eius nimirum auxilio freti, cui deseruiunt. Ita-
que multum debemus huic Collegio ita de reli-
gione Catholica merito & assidue merenti: adeò
ad Christi Domini nostri, & huius sanctæ Sedis
obsequia parato. sed vt in hac Urbe tanquā Chri-
stianæ religionis arce, & Ecclesiæ Catholicæ ca-
pite positū omnibus Ecclesiæ membrīs prodesse
possit; non solum à nobis diligēter tuendum est,

qui ei certè non desumus, sed piorum omnium,
tuoq; in primis auxilio, tua protectione indiget.
Qua de re quadam ad Maiestatem tuam mandata
dedimus Venerabili fratri Alexandro Episcopo
Cariateni Nuncio nostro. Sed ex eo necessita-
tem ipsius Collegij te cognoscere maximè volu-
mus. His autem litteris propriè indicandum tibi
duximus fructum, quem ex eo vniuersa Ecclesiæ
maximū, & maximè opportunū percipit. Quam-
obrem M. T. hortamur in Domino, rogamus, &
in remissionem tuorum peccatorum tibi suade-
mus, vt pro tua præstanti in Deum pietate, in Re-
ligiosos, & bene de Christiana religione meren-
tes Ordines liberalitate, sicut Rex verè Catholi-
cus, hoc Collegium complectare, & quā com-
mendatissimum habeas: certum habens tibi &
filio tuo, & in hoc, & in altero sæculo quidquid
his Dei seruis tribueris, profuturum. Datum Ro-
mæ apud sanctum Petrum, die xxiv. Nouembris,
anno M.D.LXI. Pontificatus nostri anno secundo.

159
Alia Ponti-
ficis erga
Societatem
studium.

Pari cura totius Christianæ gentis custos in
omnem partem excubans Septemtrionem re-
spexit. Granuelano nuper creato Cardinali So-
cietatem in Belgio, diplomate item Apostolico
commendauit. Zachariæ Delphino, & Ioanni
Francisco Commendono Legatis, quos circum-
ire ciuitates, Principesque Germaniæ, & ad Tri-
dentinum Concilium inuitare iusserat, mandata
addiderat protegendæ, & quā plurimis locis
collocandæ Societatis: & illi quidem diligenter,
summaque benignitate executi mandata rescrip-
serunt, aditas ab se quā plurimas ciuitates, ob-
itasque prouincias, & perspectū, quā strenuè,
quāque feliciter Iesu ita vbique laborent: nec
apparere aliam commodiorem, vel conseruandi
integra, vel recreandi perdita viam, quā si mul-
ta eorum Collegia disponantur: idque se sedulo
curasse. Quibus litteris incitatus Pontifex ad
Ferdinandum quoque Cæsarem eximie id com-
mendans diploma Pontificium misit. Quan-
quam Societati potius operarij deerant, quā
vel optimo Imperatori, vel aliis Catholicis Ger-
maniæ Dynastis eius aduocandæ voluntas. Deo
enim famulorum suorum conatibus aspirante
manibus ipsis maior tenebatur fructus, quā
vt dissimulari à bonis posset. Augusta Vindeli-
corum Petri Canisij laboribus sensim aliam fa-
ciem induebat. Profitebantur hæretici eius ra-
tionibus resisti non posse. Vel è Saxonia, si quos
error fefellerat potius, quā occurrerat impro-
bitas, ad Canisium veniebant, & posito errore
animoque purgato læti reuertebantur. Et ipsa
in vrbe Augusta præ cæteris nobiles feminae
quædam conuersæ sunt, & ad insignem profe-
cere pietatem: inter quas Ursula Liechtenstei-
nia, & Sybilla Ebersteinia, illa Georgij, hæc
Marci Fuggerorum vxor eminere. Quas res
cum ab Othone Cardinali Augustano Pius
Pontifex cognouisset, gratulandum sibi Cani-
sio, eumque adhortandum incitandumque da-
to Breui Apostolico putauit, vltro pollicens si
quæ optaret ad rem benè gerendam Sedis Apo-
stolicæ beneficia. Et quanquam Cæsar eum
ad Concilium mittere, & Otho Cardinalis
optabat, & Hosius, qui inter Legatos Aposto-
licos aderat, pro ea re contendebat; tamen Pon-
tificex

160
Petri Cani-
sij opus Au-
gustanæ respi-
cit.

161
Theodorici
Canisii in-
dustria.

162
Bavaria do-
mus pietas
in Societa-
tem.

163
Pragensium
Sociorum
sedulitas.

tifex civitatis & Canonicorum Augustanorum rogatu, timentium ne ea urbs, quam Protestantes, quod inde peruersa illa Confessio emanaret, veluti matrem habebant, eoque sedem & arcem errorum tendebant efficere, tali spoliata praesidio penitus inuaderetur, subsistere ibidem iussit. Nec Monachij Theodoricus Canisius Petri ex patre germanus degenerem praebat sese. Inchoavit hoc anno Collegium pauperum simile Viennensi. nec in externorum curam magis, quam domesticorum intentus, cum totam suam familiam haberet religiosissimè institutam, ad cetera induxit paulatim morem, ut in remissionibus à mensa confuetis quisque conferret quod è lectione super mensam praecipue notandum putasset. Quae res & ad attendendū lectioni magis valebat, & ad sanctius remissione utendum: cuius in recto, seu prauo usu (ut est mors & vita in manu linguae) religiosae perfectionis maxima ex parte salus est aut perniciēs. Ducis verò Bauarii eiusque matris aetiorum familiae mira erga Collegium benignitas erat. Volebat Principis mater, si quis forte Sociorum agrotaret, è suis aedibus suorum penū cibos, & quae essent opus, deferri: nec ullum faciebat finem interrogandi, num quid esset opus. Principi nihil erat ingratiū, quā si quem obtestantem Iesuistis audiret. Palam iubebat Patres securos agere, temneque hominū sermones abunde enim se respondurum. Qui Principum fauor momentū ingens ad diuinum cultum exaggerandū habebat. Eaque erat Pragae ac Viennae in primis causa cur tantum homines Societatis proficerent. Nam ab Caesare, ab Dynastis, ab sacrarum rerum Praefulis, ab custodiis publicae ac nosocomiorum procuratoribus ad regendam familiam, ad confessiones excipiendas, eaque omnia, quae moris nostri sunt, adhibebantur: unde fiebat, ut priuati quoque ad eosdem confugerent. Quin & ipsi haeretici si quam inter suos conciliare pacem vellent, non raro pacificatores adhibebant Iesuistas. Sed & ipso rum operosa caritas & industria collegarum eo se fauore, eaque auctoritate dignam praestabat.

Iuuaat Pragensis Collegij speciem, qualē huius initio anni Henricus Blysslemius litteris ad totā Societatem transmisit, hic in conspectum dare. Collegium, inquit, nostrum quamuis exiguum, tamen optimè constitutum est, & in dies crescit: re spirituali vocationis nostrae profectū videtur. Nam cum simus duodecim numero, & non nunquam duo decumbant aegroti, & scholae potestulent octo, & Collegium etiam nouum (considerant paulo ante & ipsi studio forum pauperum Collegium) item abstulerunt duos, & plura sint domi munera, etiam si tantum grauiora numerentur, quam homines, ut Deus nostram omnium diligentiam, alacritatem & magnanimitatem probare videatur, ita tamen omnes diuina benignitate comparati sunt, ut quilibet officia plura, maxime quae humilia sunt, subire contendant, atque ita unus sit instar multorum. Et, quod momenti non leuis est, quae sancta obedientia committit, tanta fide ac diligentia praestant, ut in duobus sit magnis Collegiis (nempe mole rerum agendarum magna, haud numero vocat) ni-

hil omittatur, quod diligens ac prouida gubernatio, & eiusdem fidelis executio desideret. Eo quid, obsecro, pulchrius, ac nostrae quidem vocationi magis consentaneum existimari potest, quam quod hic non raro cernitur, ut homo idem nunc verbi diuini praecōnem in templo, mox in schola grauiorum disciplinarum professorē, deinde paruulorum doctorem in minima classe; postea domi in culina coquum, in cenaculo ministrum, vel (ut de aliis taceam) apud ostium ianitorem agat? Nam quid dicam, quod idem foris negotia Collegij curet, idem vilitet carcerem, idem in nosocomiis & xenodochiis infirmos aut pauperes consoletur? Atque haec multa licet, nec exigua munia sint, adeo tamen eos, in quos simul incidunt, non grauiare videntur, ut ipsi non minorem hinc consolationem, quam vel ceteri domestici spirituales adificationem, vel extranei pauperes tam animae, quam corporis vilitatem frequententer sentiant. Hactenus ex Blysslemij epistola. En quibus artibus pauci ingentem numerum aequabantur: idemque tantum sibi nominis, tantum publicae vilitatis comparabant. Omnes obedientia duce se posse omnia, & ad se omnia pertinere praeciperant animis: & experiendo valentior quilibet fiebat. Nam & hebetes usus exacuit. Omnes ad agendum intenti; laborum audiendi in id, quod instaret, toti esse: nihil in tempus seponere; nihil in posterum virium reseruare: quia nihil priuati consilij coquebant. rerum agendarum nullum habere discrimen, nisi ut laboriosissima quisque, & vulgo infima sibi potissimum vellent: nec respicere quid sociis fieret; sed quidquid in quoque esset, pluraquam pro virili in commune conficere, & mutuo sibi auxilio esse: id modò laborare, ne quam quis segnitia sua opidiuina tarditatem afferret, & publicum bonum remoraretur. Hac confessione & contentione Societas ex pusilla facta magna est: & eadem quamdiu vigeant studia, tamdiu & ipsa, quantumvis tartarus & saeculum contra pugnent, vigebit atque proficiet.

Magna erat Ioannis Victoris Viennae auctoritas. Benignitatem Procerum, & quo die professionem solennem emisit, & Kalendis Ianuarij, quem praecipue diem propter sacrosanctum nomen Iesu honoratum ac sanctū Societas habet, singularem expertus est. Voluere interesse conuiuii summus flos & apex laicorum hominum & sacrorum, cum ipse Caesar de suo, perque suos administratos conuiuium apparasset. Victoria nihil nisi secundum epulas appendiculam honestissimo illi cœui non insuauem, & scilicet mantissam, quae obsonium vinceret, adiecit. Cum inuitallet num tantisper ludere chartis placeret, illis partim mirantibus, partim noui aliquid suspicantibus, tres lances in mensa ponit. In vna singulorum conuiuarii separatim scripta, & compilata in schedis erant nomina: in altera totidem selectorum nomina Sanctorum: in tertia schedulae partim pietate haud iniucundè, partim scripta. Descripta autem erant varia munera pietatis, vel confitendi peccata, vel certam pecunię summam in pauperes erogandi, vel certas exequendi preces, & alia generis eiusdem. Cum ludi formam Victoria paucis explicasset, latiusque probassent hospi-

hospites, ludi cœptus est. Sors omnia cōficiēbat. Ut cuiusque nomen sorte captū erat ē prima lānce, eidē itē sortitō ē secūda cœlestis patronus, tūc ē tertiā descriptum opus, quod in eius Sancti venerationē obiret, pari sortitione dabatur. Quā Victoriē industria non magis hilariter, quā piē traductū id tempus est, quod vel in profanis ludis, vel describenda aliorū vitā pleriq; mortalium abutuntur. Et iucundū erat videre quā quisque alacriter, quod sorte euenerat opus ob-eundum, polliceretur executurum, præscripto etiam aliquid adiciens, præsertim si pecunia eroganda foret. Gymnasium valdē florebat, & præcipuē cōnuictōiū nobilium Collegium: ad quod fama excitat ex variis gentibus Pannonij, Boēni, Poloni, præterq; Germani, & Itali quoque accue-rebāt. His Dominica Quinquagesima, quō tempore solent mortales laxate intemperantiū frā-na licentia, cū ad mensā cōfēdissent (non dum enim cœnaculo à Patribus discreto vtebantur) Patres nouum spectaculum edidere. Ingre-ditur ex improviso cœnaculum Cornelius Bro-gelmanus altera manu crucē cum affixo Domi-no, altera demortui hominis informe caput altē præferens. Pōnē sequitur acriter se verberantium longus ordo, & mœsta voce pium carmē immur-murantium. Ad talem spectēm, vt iis locis inso-lentem, & nunquam antea visā, ad immanem ictuum crepitum, dum cœnaculū illi totum len-to gradu circūmeunt, cohorrere adolescentium animi, nonnullis fortioribus manabant lacrymæ: alij hærebant attoniti: quidam os auertebant: alij mappā oculos obtegebāt. Non tamen vici om-nino generosa soboles voluere. Obfirmatis ani-mis ad id, cuius vel conspectum expauerant, sub-eundum, postero die idem ipsi spectaculum re-po-suere. Valebat exercitationis id genus nō mo-dō vt aliquid reficeretur ex eo, quod tempore eodem passim intemperantia destruebat: sed et-iam vt adolescentuli mox religionis munimenta in suis quisque futuri terris, laudabilē saluta-remq; Ecclesiæ sanctæ seueritatem, quam hære-tici exosam habent, amare, magniq; facere cōsu-escerēt. In aliorum quoque discipulorum ani-mis Iesu Christi gratia miris agebat modis. Multi parentum suorū velut parentes effecti, à quibus vitam mortālē acceperant, iis ad æternitatis ven-iam, Catholicā Ecclesiā reuocatis immortalē retribuēre. Fuit puer decennis, qui iobelai causa abstinerē à cibis ad orthodoxi ieiunij normā cū velleret, ab impiis parentibus frustra conatis à proposito reuocare, domo expulsus est: nec ea re constantia pueri victa est. Ad auiam Catholi-cam fugit: libereq; apud eam geminata cum lau-de ieiunium peregit. Condemnatus profectō in supremi iudicij magno illo conuentu adulto-rum ingluuiem, quam nullæ minæ vindicis Dei, ac ne corporis quidem, quas acersunt, pestes cōercent. Nec vrbi solum Victoria satis habuit consultum ire, sed millionum quoque eam for-mam, quæ Romæ solennis erat, in vicinos pagos & oppida tentaturus, duodecim circa Viennam, ternos absque viatico vllō dimisit. Quanquam minimē defuere ab odio hæreticorum pericula; tamen res, protegente Deo, bene successit. Præ-cipuus excurrentium labor, præcipuumque præ-

tiū fuit, paruulos cū cætera Christianæ fidei sincera rudimenta, tum salutationis Angelicæ clausulam; Sancta Maria, ora pro nobis, & reliqua, quam hæreticorum impietas absceiderat, edoce-re. His laboribus atque studiis in agro & vrbe ita muratus est rerum status, vt milites, qui captiui aliquot annis fuerat apud Turcas, Viennam hoc anno regressus, res tanto procedere melius vi-dens, præ gaudio dicatur lacrymis maduisse.

Tirnauiensis quoque Collegij positum fun-damentum est. Nono Kalēdas Maias Tirnauiam Victoria vnā cum Ioanne Seidelio sacerdote, & Antonio Flandro laico accersitu Strigoniēsis Archiepiscopi venit. Est in ea ciuitate populus sim-plex ac rudis ē tribus linguis confusus, Illyrica, Pannonia & Germana; quæ præcipua habetur. Clerici erant & Parochi deprauati maximē. Nul-lum inuenisses, cui non in cœsta domi muliercula. Fama erat cōfessionis causa ad sacerdotem nun-quam eos accedere, tanquam haud alia esset præ-sbyteris necessaria confessio præter eam, quam initio Missæ pronunciant. Ad hæc multis impli-cati hæresibus tenebantur. Archiepiscopus Stri-goniensis Nicolaus Olahus sanē vir bonus, æquē ac vigil Pastor omnium Parochorum & sacerdo-tum agebat conuentum, cui & aliquot Episcopi intererant: ad hos potissimum retingendos stu-dio intento Victoria & singulos & vniuersos blandē, acriter, seuerē, vt ferebat vsus, alloquēs, eō rem demum perduxit, vt omnes execrati er-rores, confessionem ab multis exoriantis pelli-cibus exturbatis, aliquam Christiani Cleri refer-rent speciem. Vnus ex omni numero filice du-rrior inuētus est: quem nec Victoria, nec suis præ-cibus, atque ad eō lacrymis emollitum Anusites ad extremum magno cū animi sui dolore de gradu deiectum, & ab cœtu fidelium segregatum excedere diocesi iussit. His peractis, & hæretico-rum libris tum ē Museo, tum ē populi manibus excussis Viennam rediit Victoria præparando Collegio: interimque Tirnauiensibus alter con-cionibus, alter ludo litterario iuuandis Seide-lius, & Antonius remansere conducti in domo, benignē omnia Archiepiscopo subministrante. Kalēdis Septēbris Collegij ædificatio cœpta est.

Sub idem tempus & Oenipontano Collegio aliquod factum exordium. Oenipontanos ciues ob egregiam in retinenda fide constantiam, præ-cipue dignos auxilio Canilius prædicabat; eos pariter ac Bauaros, tribui Iudæ & Benjamin, quæ solæ non reliquerunt Dominum, solius compa-rare. Et Cæsar ac Regina (quinque erant Cæsaris filia virgines) vehementer instabant, vt quā primū Collegij incolę mitterentur. Minor erat Sociorum cohors, quā vt in præsidia carpi tam multa posset. Interim missus Viennæ Carolus Grim, dum sedulō domum ac cætera maturando opeti necessaria curat, nec valetudini haud dum satis ex veteri morbo recreata parcat, ipsummet inter prima substructionum decora esse Deo pla-cuit. Post repolitā generali confessione ani-mam, ac cætera Christiano ritu suscepta sacra, piē decedit tertio Nonas Decembris. Amplius decem annos in Societate vixerat, diu Viennæ probata industria in pueris instituendis. Cani-sij olim præclara & Gaudani Theologia Ingol-

169
Tirnauiensis
Collegij
inchoatur.

170
Oenipontano
Collegij ex-
ordium.

171
P. Carolus
Grim mori-
tur Oeni-
ponti.

Ingolstadtij profitentium exempla ad cōplectendum idem vitæ genus incitant. Animo vir fuit simplici & candido, obedientia singulari, uti ad capessendum quidquid iuberetur, quasi non videns, ita ad bene transigendū egregiè otulatus. Oeniponti substitit Laurentius Hermanutius, quem Canisius graviter agrotatū Carolo solatiū miserat. Eodemq; filiarū Cæsaris rogatū, & quia suggestū fabulator hæreticus tentabat invadere, nullus est Hermes Vinghemius, qui populū veritatis prædicatione ab errore defenderet. Huius Collegij, itemque Pragensis, Viennensis, & eius, quod nuper cœptū Timariæ est, ædificationi ac reditibus procurandis Victoria est præpositus, Henrico Blysslemio Rectore Pragenlibus Sociis præfecto, & Paulo Hoffeo Viennā in loco Victorie missio. Exemptus est Victoria regēdi munere, quia dudum id ipse flagitabat, parū se idoneum clamans, & quia auctoritate, quæ apud capitulum valebat, expeditius utens plurimum poterat eorum Collegiorum perpetuitati consulere. Adde, quod & ingenij seuioris habebatur.

172.
*Treuirensis
Collegij in-
cremationa.*

Hæc in superiore Germania dum fiunt, in inferiore constabilitū Treuiris Collegium, & novum est Moguntiae collocatū. Aucto Sociorum numero, viginti iam Treuiris erant, quorū vnde-
cim sacerdotes. Altero Februarij die, qui Purificationi Deiparæ facer est, votis ritè instauratis, ipsam Deiparam studiorū præsidem adoptarunt. Postridie Sacrū solenne, quod Carmelitani perlibenter concinuerū, sancto Spiritui factum est: cuncta nobilitas ē populo & Clero, & Socij vna cum Euerardo Provinciali interfuerē. Inde vniuersa multitudo ad Collegium, quod & Consules aduenire, contendit. Ibi Latinā orationē habuit Balduinus ab Angelo Philosophiæ futurus interpretum perelegans carmen venustè pronunciauit nobilis adolescens scholasticorum ē numero lectus, conditū ab Agidio Fabro Græcæ Latineque linguæ & Humanitatis Magistro. Describantur reuocata Treuiros Musæ magno artificio & lepore. Nihil præterea actum est eo die. Ceterū (quæ erant tum tempora) omnes abiēre nullam eiusmodi ab se visam actionem, nihil audierunt simile prædicantes. Postero die Antonius Vinckius Rector, & Hermanus Tyræus Theologiæ doctrinā auspicari, alij reliquas disciplinas, cum prius magnificum sanè indicē circa dimississent librorum, qui enarrandi, & disciplinari, quæ tradendæ erant. Affixæ sunt etiam publicæ noui

173.
*Leges Gym-
nasij Treui-
rensis.*

Gymnasij leges in hanc sententiam: E re studentium & Academiæ hæc videntur. Primum, cui Gymnasium frequentare consilium erit, nomen suum ad gymnasiarchā deferro: ubiq; diuerfetur, indicato eiulde cognitioni subuicitor; nec classem, nisi quā is præscripserit, adito. Secundō, Vniuersitatis Rectorem, quo die Magistro videbitur, conuenito, ut ab eo vniuersali albo adscriptus beneficiorū Academiæ sit particeps. Tertio, diuino Missæ sacrificio quotidie adesto. Feriatis diebus concionē in templo, explicationē Evangelij in scholis audito: suoq; tēpore reliqua pietatis munera piè obito. Quarto, inanis iuriliurandi conceptio, rixæ, iniuriæ, cōtumeliæ, turpia ac soluta dicta factūq; procū a discētib; & in scholis extrāq; eas sunt. Quinto, cum armis mi-

litariū aut alioqui in decōro habitu vultūq; ad Gymnasium ne adeunto. Sexto, quā cui præcep-
tor studij propulerit rationē, seruato; eiūq; iniussu nemo a disputationibus, neque a prælectionibus abesto: nec etiam aduenitor. Septimō, Domino Celitūq; primis de dedicatis diebus statū horā declamantē seu Latine seu Græcè vnusquisque audito; Octauo, Ecclesiæ magistratus, ceterosq; honestos viros obseruatiā debita prosequitor. Qui penes quemq; erunt libri in dīcē eorum ad præceptore defūtorū quibus, quatenus utendū, abstinendū de inopitabit. Qui cōtra fecit, ei multa esto. Permittere quoq; Patres in corpus Vniuersitatis se cōoptari: quod factū est, discere apposta conditōne ne vti omni ex parte insinua Societatis salua esset Canisius moderatiōne hæc principia malui sūp. p. 10. relinquere tū progre-
sui locus: neq; plus attendere, quā p. 10. ei commode dīq; possit. Contra Euerardus Mercurianus eius erat sententiæ, vt m. 10. p. 10. recipi ab Societate Collegij, quā quæ necē p. 10. feret: nō pro dignitate tractūq; q. 10. ita, vt non sustineretur modō expectatio hominū, sed etiā vinceretur idq; necessarium existimabatur locis æt. 10. p. 10. quod valde anceps de Societate existimatio; & apud plerosq; calumnias hæreticorum plus nimis aduersa esset. Quare si quibus in locis primū apparebat, nō aliquid afferret, quod ipso statim initio excitaret populos, plausūq; & fauore exprimeret: ac spēs didicū quā vt obscurari posset dictis maleuolentū emicaret, continuo auctis animis aduersarios in contemp-
tum eam ad multitudinē & Principes vocatos Hermannus Tyræus nō in Gymnasio solum, sed in templo Treuirēnsis in adorationē rapi-
bat doctrinā facundiasq; præstintia. Qui cum Quinquagesimæ die adhortatus populū multis esset ad sobrietatem & continentiam tribus præcipue illis diebus ante cineres obtinendā, subicissetq; id sibi inditio ac pignori fore haud ab se frustra sudatū, nec voces in ventos effusas, si tum ipsum ter orationem Dominicā & salutationem Anglicam proferret. Vix ea verba finierat, cum vniuersa cōcio abiēst se in genua, pronuntiataq; iniuncta prece, obeditur se pollicetur. Nec solum ad conciones habēdas, verūmetiā ad Sacra faciendā certatim vacia in tēpla sacerdotes Collegij accerēbatur, & ad vtrāq; populus libentissimè confluēbat. Tum verò sibi renasce Treuiro-
rum visa ciuitas, cum iam in Academia Magistrorum insignibus adolescentes ornati vidit; & sacræ reliquæ, quæ quatuordecim ante annis præpopuli torpore nunquā productæ fuerāt, publicè ostense sunt. Placuit quoque sanctissimo Christi Corpori, luce ei sacra, habitus honos: Cum supplicatio vnus paræciarum per atrium domus, quā Socij intolebant, duceretur, extructo ibi altari, ad cetera consueta, quatuor de nobilitate pueri Angelorum specie induti, flores ac thuribula manibus prætendentes carminibus variis, Latine primus, alter Græcè, Gallicè tertius, quartus Germanicè Dominum salutarunt. Consules ambo talia cum obseruarent, ad Collegium gratias acturi iure Patribus, prolixè studia sua & ciuitatis polliciti. Vitæ subsidia nihil opus fuit, quanquam optarent, vlla suggerere: quod

174.
*Luigia Col-
legiorū
quæ vti-
let Canisius,
qualia Euer-
ardus.*

175.
*Hermannus
Tyræus præ-
clarissimus
res.*

176.
*Excitatio
Treuiris
studij &
pietatis &
litterarum.*

tam benignè cuncta suggererat Antistes, ut diceret velle se Dei famulos in gaudio, non in tristitia obsequij sui hostiam immolare. Harū famularum multos vndiq; Treuiros præsertim sacerdotes accieuit, ut vel suas vel alienas conscientias liberarent. Ab quinque & viginti millium spatio vnus accessit, qui cum recte ante nunquam crimina sacerdoti aperuisset, admonitū se in quiete memorabat, ut Religiosos, qui nuper Treuiros venerant, conueneret, & confessionem apud eos instauraret. Poppardia trium dierum itinere ab Treuini in extremis finibus dioceseos oppidam est non ignobile. Inde exercituum spirituum causā Pastor Petrus Phæ, quo plurimū Antistes vtebatur (Societatem deinde inuit, & multa præclare gessit) Treuiros se recepit: ac nequid interim grex Pastoris custodia destitutus ab circumfremantibus lupis pateretur iniuriā, impetravit, ut sacerdos de Societate Vicarius substitueretur. In vicinū quoque Treuini pagū missus est, qui diebus Dominicis diuina tractaret: vbi populus adeo erat bonus, ut cum initio cōcionis de more ad salutandam Virginem procubisset in genua, nunquam genua, nisi postquam concionator descenderat, liberaret, totam horam sic nixus crebros inter gemitus audire audiens perleuerans.

177
Moguntini
Collegij in-
na.

Hæc autem cum alios potentum atque optimatum ad accersenda Collegia excitabant, tum eos Danieli Brendelio Moguntino Antistiti admovebant stimulos, ut moram pati nesciret. Præmissus in eunte vere Ioannes Rechius duas contiguas domos alteram ad habitandū, alterā ad docendum (interim dum propriū domiciliū pararetur) instruxit. Nec verò optimi Principis cœpta ut infringeret, perpetuus bonorū hostis diabolus eniti cessabat. Affligitur publicè libellus, quo tum ciues admonebatur, ut caueret Iesuitas, qui per nomen instituendæ inuētur ad eam deprauandā venirent: tum Princeps, ut, quādo adhuc pacatam habuerat ciuitatem, quid posthac futurū esset, prospiceret. Multi è primis nobilibus Doctorumq; sublellūs erant, apud quos Iesuitæ Anabaptistis ipsi peius audiebant. Canonicorum concilium nunquam putabatur assensurum, nec deerant & Dynatus, qui aures Archiepiscopo assidue, nequid nomi moueret, obrunderet. Quibus hoc ille responsum dabat: Vos non fertis, ut quicquam præferat vobis, ne quos libitū vobis est, ditione vestra recipiatis. Quæ igitur ratio est, præscribere ut vos velitis mihi, ne ditione mea, quos animo meo placet, excipiam. Deinde, vos fertis me, qui tantum agnosco, nec inficior, multis modis meo munere me deesse; & hos igitur ferre, quos rectè suo munere functos speramus. Postremo quid iniquius est, quam spatis incerto auctore oculis infestis aures præbere, cum tam multa læta ac fausta auditoribus certis audiatur? Aliquid, si potestis, firmū ac verum proferte, tum viderimus quid facto sit opus. Adeo vero diuina benignitas adiuit, & quæ habet in manu corda hominū, molli tactu in quam voluit partem inflexit, ut præter opinionem (quemadmodū Princeps retulit) summa etiam Canonicorū voluntate tandem exceptū Collegium sit. Autumno iam inclinato & quinque Roma missi, & ceteri Colonia, & Lambertus Auerus, qui primus fuit è

suggestu Magister, Collegijq; Rector, Moguntinū peruenere. Is die conceptæ Deiparæ conciones auspiciatus retulit pro plausu audientium admirationē ac pium motum. Postero die celebrare consentanea initium docendi factū. Petrus Coloniensis orator prætulit: cui & oratio, quam statim impressore adducto, primarij quidā, ut vulgaretur, flagitauerunt, & in primis modestia, quā Angelica quēdā species decorabat, mirā gratiam peperere. Index rerum auctorūq; explicandorum Spite, Francfordiæ, alijsq; circa oppidis positus est: multiq; ciuiū Moguntinorū Distfordia, Norimberga, & huius generis urbibus, quarū peior Lutherana gens ferebatur, liberos, ut Patribus erudiendos traderent, reuocarunt. At Princeps Elector Alsfenburghi quoque, vbi plurimū agebat, ludū instituit: cui præcepta ac præceptorem dari à Lamberto voluit, ab eodemque regi, & id quali Gymnasilij Moguntini rudimentū ac tirocinijū esse. Et sanè virtus erat eximia Lambertij, parq; apud omnes virtutis existimatio. Commendonus secum in legatione sua per Septemtrionis provincias cum nuper circūduxerat, adiutorem ad regendos familiæ mores, & in rebus religionis, quas hæretici in controuersiam reuocarent, disceptatorem vrens. Eiq; viro Libertus, eundēq; eius familiæ vsque eō sapientiam sanctitatemque probauerat, ut laudibus eius plenam, & actionibus gratiarū epistolam ad Lainium Commendonus dederit. At præ ceteris nunquam in celebrem se venisse locum, quod non multo antè præcurtisset fama cum Legato Iesuitā aduenire: siq; nihil aliud, id certè iunctū, quod sit ostensum hæreticis Catholicorū specimē sacerdotum ac Iesuitarum. Disputauit in ea peregrinatione Lambertus non raro cum hæreticis, sed præcipuè apud Marchionem Brandeburgensem. Is vicina ex Academia, qui se Theologos profitebantur, quos cum Lamberto conuinceret, euocauit. Super mensam ferè disputabatur. Accedebat illi binos ternosue sub ala gestantes libros. Sed nullo negotio quamuis ex improviso inermisq; deprehensus (quemadmodū Legatus Pontificius narravit) eos redarguebat Iesuita, easq; redigebat in angustias, ut identidem muti, & tanquā stupefacti se inuicem aspearent. Quod cum videret Marchio, non semel quasi succurrat subsidio fractis veniens, vsque ad ingentes clamores concertauit: cum Lambertus interim sine vllō strepitu, nihil modestiæ suæ mutato vultu in loco ac tempore grauiā firmarum rationum vibraret relatiue inuicibilij ictu. Nec tantum dissimulare potuit Marchio, quin apud Legatū in discessu profiteretur relinqui se multis confixum aculeis, quos Iesuita iniecerat. Hic vnus omnium Lutheranorum Principum honorificentissimè & Pontificis tractant Legatum, & ad Pōtificem scripsit. Vxorē habebat Catholicā sororē Poloniæ Regis: ad quā quotannis semel à Polonia, qui mysteria diuina preberet, sacerdos Catholicus accedebat.

Reuersus è legatione Commendonus Lambertum Moguntinū reddidit: ipse Coloniā profectus Societate Archiepiscopo & Senatui enixè commendauit, affirmans nescire ipsos quantum haberent thesaurum: & Romam scripsit ideo minus placuisse sibi Colonienses, quod Societatem reci-

178
Lamberti
Aueri vir-
tus.

179
Coloniensis
Collegij sta-
tus.

recipere, certumque ei domicilium ac templum tribuere cunctaretur. Nam etiamnum tanquam doctores potius, quam veluti Religiosi homines agebāt in trimum coronatum Pædagogio (Bursam ibi appellat) quod Senatus certa eis pecunia cum locasset, summam auxit hoc anno. Existimans enim, ut ceteros, Societate ex auditoribus questum facere, aiebat, quandoquidem ex auditoribus, quos tam multos habebat, tantum fieri posset lucri, æquum esse atque publico utilitatem inde maiorem queri. Cumque quatuor annorum, qui exacti erant, postquam Pædagogium locarat, omnes pensiones, quas antea nunquam postularat, exegisset, demoueri non potuit e sententia, quo minus etiam consequentes in annos maiores mercedes imperaret. Itaque suscepta est necessaria conditio, eò præsertim, quod quidam dubiæ fidei homines & inuidi magnos breuitempore eius Collegij progressus cum ferre non possent, quasi vel emolumentis ipsorum vel dignitati officeret, causas querere videbantur præcipitem Colonia Societatem expellendi. Nec satis dum pacatus erat Senatus, cum ex leuissima re vexatio grauior, ac publicis propè tumultus exarsit. Antiquus erat Colonie, lareque per Septemtrionem os viget, ut qui primum ad Philosophiam conferunt sese adolēcentes, ab iis, qui auspicati eam iam sunt, sonitu cornuū, & ligneorum strepitu crepitaculorum, alioque absono & incōdito fragore excipiantur, & quasi inuidentur opinor, ut admonent futuro Philosopho finem puerilibus nugis inscitieque ponendum. Beanimus hoc ludicro poni dicunt, fortè à balatu pecudum voce ficta. Nescio quid tale Nazianzenus in more fuisse Athenis, vnumque Magnū Basilium, tanquam is haudquaquam nouitius, sed iam perfectus accederet, ob singularem morum grauitatem exemptum fuisse narrat in eius vita. Qui doctoribus Societatis operam dabant, eum ludum, præsertim, quod solebat perulantius fieri: & absurdum videbatur per leuitatem propemodum bacchanalem Philosophice grauitatis admonere, sua sponte paulatim omiserant. At ubi ad disputationes in communē Academiam, seu scholas Facultatis (ut vocat) artium conuenire omnes, reliquarum Bursarum auditores explodere eos, qui apud Iesuitas studuissent, ceperunt, negantes habendam eorum rationem, contempnuntque Beanos vocitantes. Hi numero adolēcentes haud multo ceteris omnibus, scientia verò ac nobilitate nullo modo inferiores ea re vehemēter irritati, vix inhiberi potuerunt, ne ius vi manuque assererent. Inde contra Gymnasarcham Societatis delata querelæ. Nec fuit finis, donec aduocata ex alius Pædagogis manus discipulorum nonnullos è nostris auditoribus suo illo ritu expiauit: per quos deinde reliqui omnes ad amoliendam querimoniarum causam, Beano eximeretur. His igitur motibus Colonienſis res, quæ prosperè ad eam diem processerat, turbati cepta. Quin etiam cum alternis annis confirmandum communi disciplinarum consilio Collegium esset, cæterarumque omnium disciplinarum professores confirmassent, Philosophi assensum hoc anno negarunt, cum diceret querelas se aduersus id Collegium habere: coniurasse Iesuitas ad Colonienſis Academiae

euerſionem: idecirco & Treuiros & Moguntiam auertere ab Colonia iumenturè, & si quæ residua esset, eam ad se totam abducere. Apparete eos aditu exiguo dato, ita se insinuare, radiceque propagare ac figere, ut omnia soli occupent; nec remoueri vnquam postmodum queant. Hæc foris turbidiora cum essent, tamē domestica disciplina hoc anno maximè cepta ad Societatis formam redigi, segregato secularium adolēcentium conuictu. Florebatque non discendi solū, sed & multo (ut æquū est) magis perfectæ virtutis amor. Erga Sanctos, qui in mensura fortitione obuenissent, præcipua erat obseruantia. Præter quotidianum cultum, ternas sibi quisque penas voluntarias ad eorum venerationē lingulis mēlibus assimebat. Cum verò cætera præsidia ad rem diuinā strenuè promouendam, tum etiam linguarū sibi comparabant, in Latinæ Gallicæque & Germanicæ lingue studia incumbentes: quibus linguis diuerſe quaque hebdomada declamationes exercitationis gratia habebantur. Quamquam hæc contentionem Treuirensium Sotorum haud æquabat. Ibi enim quoniam perutilis Germanica lingua est, in remissionibus quoque agendum Germanicè erat: & incundæ erant excogitare pœnæ, qui aliter loqueretur.

Louanij adhuc cum Senatu res erat, qui omnia ab se volebat pendere, sed Cardinalis Granuelanus commendatū sibi, ut aiebat, à Rege Philippo & Summo Pontifice Societatis causam suscipere professus est. Tornaci Septēbris mensis extremo Michaëlis Archangeli die, magisque nocte, quæ proximè consecuta est, per urbem totā discurrebat fanaticorum instar hæretici ad trecentos profana sua carmina concrepantes, & Catholicorū fores sacerdotū petentes saxi, identidē denunciantes, quod tum noctū faceret, mox luce meridiana facturos. Nulla tamen re Catholicorū pietas aut fiducia imminuta est. Apud Ioannē Mortagnam, qui vnicus de Societate ibi sacerdos vna cū laico locio erat, cum decē initio haud plures, iam trecenti celebrioribus festis ad sacrosanctā Domini accedebant mensam. Canonici cunctaque ciuitas summis precibus Collegiū petebant, quibus Lainius opem ferendā tum ceteram ob pietatem, & bonam animi preparationē, tum etiam quod prima ea urbium Belgicarū Societati consilio publico receptū apud se dedisset, existimabat. Denique hæreticorū ille furor ad rem accelerandā valuit, admonitis Catholicis quid religioni, quid tranquillitati publicæ, quid cuiusque capiti atque fortunis, nisi maturè præmunirentur, impederet exitij. Ergo cum Episcopus, qui alieniorē ad id loci sese præbuerat, non modò consentiret, sed pecunie etiā aliquantū in sumptus destinaret, suaque portiones ciuitatis Magistratus & Canonici & Abbates S. Martini sanctique Nicolai, adhuc Carthusiani Patres, & priuati quidā ciuium adieciſſent, sub proximi anni initium, assensu Lainij Lutetia petito, Collegium inchoatū, quod primus ipse Mortagna rexit. Nec modò scholasticorum doctrina, sed etiam conuictorum (nihil ut opis omitteretur) disciplina suscepta. Et mox ea transiens Natalis elementariorū informationē adiecit. Adeo videbat grassari pestē, quæ sanè iam nō hæc modò, sed & potētiora remedia postularer.

180
Ex re leui
perturbat
tio.

181

182

184
Belgicar.

185
perturbat
ijima re
ligionis res
in Gallia.

Iam verò miscrādū prorsus hoc tēpore Christianis-
simi Galliarū regni statū nullius, qui describere co-
neretur, non succūbat facultas. Hæretici ubiq; turbēq;
ac seditiones inualeſcebant: publicē ac passim impia
in Christi Vicariū, in Sanctos ac B. Virginē, in cultum
piarū imaginū, in sacrosanctū Missæ sacrificiū dicta
audiebatur. Nox, tenebrę, tēpestas immanis occēga-
bat & obruebat omnia. Dolo & lacrymis boni cō-
ficiabatur. Vgonotti nō occultā modō habebāt cō-
ciliabula, sed multis locis Geneuæ profectū furie palā
spargebat faces. Ad hæc Caluinus Religioſorū S. Frā-
cis & Dominici, & aliorum habitu suis satellitibus
huc illucq; dimissis, eam multis locis confusione at-
tulerat, vt neſciret ſimplicior populus cui crederet;
cui pietatē, animāq; suā, & spē vitę æternę cōmitte-
ret, ouīū habitu luporumq; cōfuso. Homīnibus So-
cietatis assidua pericula tēdebatur. Apamiensiu So-
ciorū cū saluberrimi erāt, tū etiā toto regno celebra-
batur conatus. Tolosę Pelletarius, Apamijs Edmun-
dus per Quadragenariū solēne cōcionari. Edmūdus
quāquā fremētibus aduersarijs, amphius mille eo tē-
pore vel āruina cohibuit, vel iam stratos erexit: ciui-
tatēq; omnē, ne rebellaret, in fide cōtinuit. Hæretici
libellos cōtumeliarū plenos contra Pontificē, sacras
imagines, Missā publicē interim affigere, ac dissipa-
re: sacris Collegij fenestras noctu ferire: necem & car-
nificinā Edmūdo minitari: etiā tumorē spargere eum
veneficijs vitiarū, ac emēre capti: adeo vt populus ad
Collegiū anxius accurreret quęstium, quid acciderit
cōcionatori, quod eum de statu mētis emouerit. Sed
paulō pōt vbi ille in fugęstium redijt, nō Catholici
modō liberati cura sunt, sed etiā sapiētiz hostes in-
tellexerūt plus quā vellēt, sapere sacrum athletā: adeo
fidenter eos & acriter diuexauit. Haud minore pu-
blici Tolosates priuatoq; bono Pelletariū audiue-
re. Vbi tātus erga Societatē amor in bonis exarserat,
vt pecunia pro tēporū iniquitate nō parua ad parādā
Collegio sedē cōferretur. Pelletarius bona illis im-
petrādū, quod optabāt, prębita spē, post Pascha se A-
pamijs refecti: & missio Turnonē, vt ā Pręposito Ge-
nerali iubebatur, Edmūdo, sacris diebus cōciones ad
populū repetit. Haud multis pōt diebus ē laborum
assiduitate & magnitudine, tū etiā ex angore animi,
quod hereditas Christi Domini, quę illi sanguine &
vita constitit, tam miserē latronibus pręda esset, ac ri-
latis dolore febriq; corripitur. Dum sic prostrata
valetudine iacet, xv. Kal. Iunias ingēs equitū arma-
torū numerus Apamijs venit, ac femiuiū Dei famu-
lū lecto extractū illico abducūt, ne Antistes Apamiē-
sis, qui eo die expectabatur, si tēpore adueniret, ali-
quid moliretur impedimēti. Capti sunt & duo cōci-
onatores Melchior Frāciscanus, & Finettus ē Mini-
mis optimi ambo viri, qui eadē Quadragesima To-
losę cōciones habuerāt. Causa pręterdebatur, quod
hi tres ē suggestu cōtra Regem dixissent, ac turbas in
populo cōcitassent. Reipſa offores probitatis vrebant,
quod fraudes ipsorū palā fecerāt, & Apostolica forti-
tudine increparant. Qui breui experti sunt malū cō-
siliū cōsultori pessimū. Quippe Religioſorū causam
cū ciuitas boniq; omnes suscepisset, accusatores de-
prehēsi sūt super heresim, furtis quoq; & adulterata
pecunia, & incestibus, & sceleribus alijs cooperti scē-
ditissimis. Pelletariū ab vicino oppido, vbi quāquā in
custodia, multis, ā quibus inuisebatur, saluti erat, &
quibusdā presbyteris Sacramētorū doctrinā expli-
cabat, Tolosam Catholici deducendū curarūt, quo
tutior ab hæreticorū insidijs esset: certatimq; ab mul-
tis vrbibus, & ipsis quoq; Tolosatis concionator

Hist. Societ. Ies. Tom. 2.

expetebatur. Antistes Apamiēsis egerimē eam rem
tulit. Institit, vt Catholicoviro causa cognoscēda ab
Rege permitteretur. quod facillē impetravit, cū sa-
tis regijs cōsiliarijs explorata calūnia esset. Ad duos
mentes Apamijs Episcopius fuit; nec tamē rem Col-
legij potuit expedire. Vbi ille discessit, continuō ab
Geneuæ ouile lupus inuasit, & gregē dissepere san-
ctū cēpit. E superiore loco Satanicus Minister palā
ferere errores aggreditur: nec multō pōt vrbis ab
hæreticis tota capitur, & arinis spoliatur, quo impu-
niūs miseras animas æternā in mortē trucidēt. Re-
ligioſi omnes ac nominatim Iesuitæ exterminantur.

Dum ita laborat Apamijs, Turnone nouū Colle-
gium Societas ponit. Initio anni Epiphaniorū die
Cardin. Turnonius Collegiū, quod in ea vrbē ma-
gnificū struxerat (Baptista Viola id nomīne Pręposi-
ti Generalis accipiente) Societati donauit. Eō cura
fuit Patribus homines quā lectissimos mittere, quia
id Cardinalis postulabat, ac tēpora exigebāt. Idcirco
vocatus Apamijs Edmūdus Augerius, & Roma
missi sex lecti sacerdotes, & aliquot laici vnā cum
Eleutherio Pontano, qui Parisijs Magister, Romę
Doctōr creatus, Philosophię & Theologię perbene-
sciens, optimi vir exempli, Rector destinatus erat.
V. Nonas Maias die S. Cruci sacro alacriter ominati
crucē imminere, & ad perferēdam parati Io. Baptis-
ta Viola, & Edmūdus Turnonē venere. Est Turno
vrbis inodica anni Rhodano imminēs, sed vndique
nobilibus cincta oppidis aptissimē sita, ad latē in
Dei obsequiū circūferendā industriā. Viola supel-
lectili cōparandā intento, Edmūdus cū ingenti ad-
miratione & emolumento populi diuinū pręconē
agit. Post S. Io. Baptistę natalē cū omnes collegę
aduēnisset, & veteribus succedendi Magistris tem-
pus esset, auspiciat litteraria studia. Edmūdus The-
ologiā, & res fidei apud hæreticos cōtrouerſas, An-
tonius Trācosus antemeridianis scholis Physicam,
pomeridianis Metaphysicam (is deinde ab Societa-
te defecit) Claudius Matthæus Logicā, Iacobus Sil-
uester Mathematicam explicare aggressi sunt audi-
toribus propē nec. Omnium, sed maximē Edmūdū
clarebat nomē. Qui per sacrum Domini Aduentum,
quo tēpore quotidiana Euāgelij ad populū tracta-
tio visitata Gallis est, Valentia ita accersitus, vt cate-
ra, quę Turnone habebat in manibus, posthaben-
da fuerint, Annibale Codretto, qui in Gallia cū Lai-
nio venerat, Vicario substituto, Valentia ad semē-
tem diuini verbi faciēdam excurrit. Superauit viua
vox, vbi primū Valentiorū ad aures cæli thesauros
aduxit, sonitū famę. Virum prę cæteris primarium
(quod & ad exemplū aliorū plurimū valuit) Eccle-
się sanctę restituit: atque hæreticū declamatorē ita
perturbauit, vt clanculū ad vitandā infamiā oculis
se hominū furatus Valētia profugerit. Et quia non
solū in omni disciplinarum genere excellēs, ad ani-
mos populi ē superiore loco tractādos erat factus,
verū etiā ad negotia domestica, & religiosā discipli-
nā regendā indolē Edmūdus egregiā pręferebat,
Turnonio Colleg. pręfatus est, Eleutherio, qui gra-
uius, quā humen terre sui possent, onus cōquereba-
tur, liberato, & in Montē Regalē cis Alpes remisso.

Billomę Collegiū, itemq; Parisiense ingēs to-
tum annū labor & sollicitudo exercuit. Quippe an-
no priore cū Guilielmū ā Prato Claromōranū Epi-
scopum, qui ea fundarat, mors rapuisset, testamenti
procuratores, quod Societas non dum recepta in
Gallia ad iura ciuium esset, negabant posse ad eam
legata peruenire. Et iniquo sanē nou reip. modō

188
Religioſi vbi
ri & nomi-
natim Sa-
ci Apamijs
ciuitas.

189
Turnonien-
se Collegiū
inchantur.

190

191
Difficili-
ter Colla-
giorum
Parisienſis
& Billo-
mai.

S

Chiti-

Christianæ, verum etiā Societati tēpore, cū iam propē esset, vt ea admitteretur, optimus adolescens Frāsciscus Rex II. obierat. Itaq; Patres humanis orbatī præsidijs, eo accuratius cōfugere ad opē diuinā. Ieiunia, corporis verberationes, diurnas preces (quās & interdū perpetuās xl. horarū instituere) sacrosancta sacrificia offerunt Deo, ac Domino Iesu, cuius in fide ac patrociniū velle se proprie esse, Societas nomine suo testatur. Neque ex altera parte quidquā humanæ cure industriaque, quod Deus idē vult in negotijs a mortalibus poni, negligitur. Cū Regi Francisco Carolus eius frater hoc nomine Rex IX. successisset, etate haud dum regno matura, apud Proceres, penes quos gubernacula erāt, Pontius inuit, vt literas nomine Regis acciperet ad Lutetianū senatū, quibus acta à Francisco Rege cōprobarentur, & simul imperaretur senatui, vt Societate tandem ciuitate donaret. Accessere etiā tum propria à Regina, & Cardinalibus tribus Lotharingo, Borbonio, Turnonio, alijsq; viris principibus cōmēdatitij littere. Sed visus est omnia parui senatus facere. Iubet Cōstitutiones Societatis Epif. Parisiensis, quē probē norat minimē causē fauere, ac duobus ē Regio cōcilio expendendas tradi. Episcopus, qui iam censurā in Apostolica diplomata (vti suprà dictū est) pro arbitrariū ediderat, cū in Cōstitutionibus nisi quod valdē probaret haud quidquā reperisset, se quidē nihil repugnantū respondit, dum Societas, quas ipse præscripisset, condiciones acciperet: easq; cōditiones multas senatui scripto edidit. Dū in his erant, vt potestati Episcopi omnino subessent, ac nullū iniussu Curonū ē Sacramētis administraret. Sed cū senatus nihil expediret, Pontius causas quā per frustrationē intelligens, refert se ad regiā, nouāq; litteras, & virum nobilē imperat, mādaturūq; vt senatus vel omnino recipiat Societatem, vel intra xv. dies causas expomat, quo minūs recipiendam censeat. Non semel actum super hac re in senatu est. Piget persequi quā multa variāq; pro cuiusq; ingenio iactaretur. Introductus est in senatū etiā Pontius, & iussu ad ea, quæ interrogaretur, iurato respondere, postquā multa quæstierāt. Agē, inquit, quibus tantū subsidij homines noui vitā toleraturi estis, cū ea nunc tēpora sint, quibus refrigescit caritas multorū? Ad quæ Pontius, Multorū, inquit, nō omnīū. Nec erit vnquā, vt pauperes, siue ij voluntate, siue necessitate sint pauperes, modō rectē pieq; viuāt, necessaria deficiāt fulcimēta vitæ, sed quia nos sapē muneri nostro Deoq; defumus, idcirco & Deus iurē optimo deest nobis. Ad hæc profertur decretū Sorbonicū: & ad verba singula cogitur ex tempore Pontius respondere: Deoq; famuli sui, tametsi actione magis, quā sciētia rerū exerciti mentē regente ac lingua, ita senatui fecit satis, vt diceret quærendū ex auctoribus decreti eius, quid ita censuissent. Nec defuere ex ipsis Senatoribus, qui sumpto animo apertē professi sint, se Cōstitutionibus Societatis, diplomatijq; Pontificū, quibus ea confirmata & ornata est, perpectis, cōperisse vanū omnino ac fallū id, quod in eo decreto huic Ordini imponebatur, esse. Interim Socj Billomenfes maximis premebantur rei familiaris angustijs: & quoniā Societatis admissio tantū distrahebatur, videbaturque exitum non habitura; multis ex partibus oppugnatione testamenti, & legatorū Episcopi coorta est. Ciuitas hinc Billomenfis, hinc Canonici volebāt ad-

ministrationē bonorū, & procreationē edificij, bi cōmitti, ne Iesuita furtim (vt dicebant quidā), quantū possent, argenti plurimū secum asportātes aufugerēt. Pauperes Claromontani, quos heredes Episcopus instituerat, etiam quæ donata Societati erant, quandoquidē capax eorum ipsa, vt ciuitatis expers, non esset, ad se deuolui debere, vtpote heredes, demonstrabant. Religiosi Mendicantes, ad hæc duarum triumq; hospitaliū procuratores domorum, sedulo ad se deriuare aliquā saltem rerum earū partē contabāt. Sed tandē Principū rogatu multorū, labore assiduo Paschafij, Pontijq; in primis, qui quamvis ætatis iam grauioris, & valetudinis afflictæ, omne tēpū a prima luce ad multum noctis, vel terendis curæ liminibus, vel circumcundis vrbibus acerba multa & indigna exorbēs, in cōmmoda omnia patiens, ponebat; senatus admittē Societatis negotio in futurū conuentum Ordinū, seu Statutū, vt ipsi appellāt, vel provinciale Conciliū reiecto, pronūciat, nihil hanc rem velle officere, quo minūs ea interim legis ab Antistite Claromontano frueretur. Haud multo post cū turbæ vbiq; nouæ coorirēt, & hæresum incendij latius in dies fulum cuncta vastaret, quærendis malo remedijs conuentus edicētur, quem Assembléam gens appellat: & haud dubiē diuino Numine conuersis ciues Claromontani animis fauere causæ incipiunt, ad eū Collegiū apud se extrui velle, dicerent. Billomenfes verō Consules, & cuncta ciuitas ita rem ex animo susceperunt, vt dimissis per Aruerniā omnē probatis viris testimonia multa de probitate hominum Societatis, quamq; vtilis, atque adeo necessarij forent, conquisierint; quæ tredecim ē præcipuis Aruernorum ciuitatibus luculenta, & plena ingentiū laudū scripta protulere. Addiderunt diserte nobiles, nisi Rex vellet omnes Aruernos, vel hæreticos fieri, vel insectia obrui, necessariū esse Societate amitti. Dum autē ad Cardinales Lotharingū atque Turnoniū supplicē super ea re libellum Billomēi deferret, lumina illa & propugnacula Ecclesiæ Gallicanæ lætissimē accepto libello addidisse orationem talem feruntur: O vos beatos, quos diuina Maestas tēporibus his horum virorū dono dignata est! Vtinā eius misericordia fieret, vt singulæ huius regni provincie tanto potirētur bono! Tenete vos, quibus concessum est. Amplexamini Sodalitatē hanc Iesu Christi, & vestigijs eius ac monitis inhaerete. Nos & vestro nomine, & pro officio nostro dabimus operam, vt Gallia tāto Dei munere nequaquā priuetur. Interfuere huic actioni quidā procuratorum testamenti Episcopi fundatoris, qui vel pietate, vel verecūdia ducti, suum cōtinuū libellum supplicē adiunxere. Postero die in conuentu Cardinalis Lotharingus verum se patronū Societatis ac parentē probas de suscipienda ea retulit: postq; sententiā suam multis cum eius laudibus explicatā accuratas preces adiecit. Secundū eum Cardinalis Turnonius, quanta Deus per nouum hunc Ordinē non in terris modō Christianorū, sed etiā apud Indos ac barbaros populos efficiat, cū fuisse percensuisset; Hoc etiam, inquit, si quid pertinere ad rem putatis, addam. Ego his Patribus ob eorum cognitā mihi vitæ probitatem, sanctioremq; doctrinam Collegium illud meum, quod non sine magnis sumptibus apud meos edificauit, perpetuū habendum cum vniuersis vestigalibus dono dedi. Tres alij Car-

192

193
Societas in
senatu Pa-
risiensis de-
fenditur.

194

195
Billomēsi
pro suo Col-
legio fa-
uimus.

196
Cardinalis
Lotharingus
& Turno-
nijs in Soci-
etate iudicant.

197

198
CONVENTUS
PUGNACI
VICIPI
SOCIETATIS IN
GALLIIS.

PUGNACI
VICIPI.

dinales Armeniacus, Guisius, Borbonius eiusdē
fuere sententię, atque ex Episcopis multi: non ta-
men eo die transacta res est: sed paulō post, cum
etiam à Ferdinando Cæsare, alijsque principū vi-
torū multis accessissent cōmendatiue litterę, &
iam Cardinalis Ferrariensis appropinquaret, se-
cum Lainium ducens, vt eius quoque habita ra-
tio videretur, tandem recepta est. Quo die Pari-
sios Lainius peruenit ad cumulandam Societum
Parisiensium, vnaque hospitum læticiam (is fuit
dies xiv. ante Kal. Octobris) lætus nuncius rece-
pit in Poissaco conuentu Societatis affectur. Vbi
Pater dulcissimos filios vno alteroq; die præsen-
tia sua recreauit, ad S. Germanum, quō rectā ad
Regē Cardinalis Ferrariensis cōtenderat, vt præ-
silio esset, si operæ suę vsus incideret, quoniā cœpri
erant haberi conuentus, ire perexiit. Aderant in
eo cōuentu regni Proceres pleriq; multi sacrarū
terū Antistites, Sorbonicorū Doctōrū non pauci:
præterea Caluinianorū Ministrorū turba: quorū
præcipui tres, Petrus Martyr, Theodorus Beza, ac
Marloratus. Agebatur enim, vt supra significatū
est, de cōfessionis inueniendā via in disidijs reli-
gionis. Octauo Kal. Octobris Cardinalis Lotha-
ringus in cōuentu hæreticos adegit expromere à
quo missi essent; per cuius impositionem manus
potestatem euangelizandi acceperissent: dein de præ-
sentia sanctissimi Christi Domini corporis in Eu-
charistia cōueniret, nec ne cum Catholicis in eo
dogmate si cōueniret, posse procedi, & alijs quo-
que in controuersijs concordare viam inquiri: sin
autem in eo dissentiret, nec Catholica doctrinā
cederent, nihil vltra disceptandū, quod consen-
sionis spes nulla relinqueretur. Ad hæc Beza, qui
solus ex aduersarijs eo die locutus est, cum qua-
dam perplexē respondisset, eō summā dictionis
suę redegit, vt peteret scriptū sibi id, quod ex se
queretur, dari. continuoq; Cardinalis scripsit,
Lainioq; ostensum hæretico dedit. Nihil hoc die
Lainius publicē locutus est: verū cum indignē
tulisset hæreticos Ministros, cum interim Catho-
lici Doctores starent, sedisse, egit cum Cardinali
Ferrariensi, vt deinceps ea indignitas, adeoq; in-
signis orthodoxæ sapientiæ & reipublice nota re-
moueretur: ex eoque die nulla fuit sedendi po-
testas hæreticis. Tercio inde die iterum conuen-
tum. Venit eodē Regina Mater, Antonius Rex
Nauarra cum vxore sua Ioanna, eiusque frater
Princeps Condæus sua item cum coniuge (quan-
quam hæc in conspectu non apparuit, sed ē qua-
dam ianua prospectauit) Dux Guisius, eiusq; frater
Dux Anmale, Dux Montmorantius, & alij
Concilij Regij Principes. Aderant & quinq; Car-
dinales, qui priore in conuentu interfuerant, Lo-
tharingus, Borbonius, Armeniacus, Guisius, Ca-
stillonius, xxv. Episcopi, totidem propē Doctō-
res, inter quos vnā cum Lainio quatuor ex ijs e-
rant, qui cū Legato Pontificio venerant. Legatus
interesse noluit, nec Turnonius Cardinalis. Ac
ceterorū quoq; pleriq; absuissent, quod videbāt
Concilij id ad res fidei tractandas nequaquā le-
gitimū esse, nisi ad maiorē auerendam perniciē,
seruendū tempore celsuissent. Postremō aduoca-
ti sunt hæretici Ministri. Ac Beza exorsus dicere
significabat Ministros nonnihil cōmotos, quod
iussi essent profiteri à quonam missi essent: vnde

Hist. Societ. 1561. Tom. 2.

potestatem acceperissent docendi; tamen ei percun-
tationi, quo cumulatiū faceret satis, velle se de
scripto respondere. Ac protinus libellū profert, vt
appareret præmeditata loqui, & in quæ sui gregis
homines conuenissent. Demū id vnum dixit, de-
fectu Præsulum coactos extra ordinē venire ipsos
sine vilius impositione manus. Nam Præsules Ec-
clesiæ Catholiçæ pro veris à se Præsulibus nō ha-
beri, quippe qui non essent ingressi per ostiū, sed
pecunia inepissent. Ad hæc se à Principibus suis
& Magistratibus lectos esse. Scriptū etiam de dir,
quid ab ipsi de Christi Domini præsentia in Sa-
crāmēto concedi posset: quod mutilū, longēque
alienū ab Catholicorū dogmatis erat. Respondit
continuo Cardinalis Lotharingus, & sapientissi-
mē, vt eos apud Reginā, & Principes quā merue-
rant, vocaret in inuidiā, persecutus est, eundēq;
ostendit infana eorū consilia nō ad Ecclesiasticæ
modō, sed ad regiæ quoque euersionē potestatis
tendere, & ad confusione rerum omnium. Deinde
ostendit quā rectē pieque in Catholica Ecclesia
Præsulū creatio fieret: vnde apparebat quā absur-
de inepreque demū per intolerandā superbiam, vt
se ipsi intruderēt, defecisse veros Præsules cōmi-
nisci auderent. Locutus est dein Petrus Martyr
vernacula Italarū lingua (hac enim, quod Gallicē
nesciret, voluit cum Regina loqui potius, quā
latina.) Multa impius de diuinissimo Sacramēto
fraudulenter disputauit, vetus gladiator, exerci-
tæq; in sanctissimo Christi petendo corpore im-
pudentiæ & fraudis. Aususq; etiā est honestissi-
mum illū adhortari cōfessionem, vt execranda bla-
sphemiā suarū portenta in animos admitteret.
Huic quoque cum idē Cardinalis, ac Espenceus,
Sorbonicus Doctōr insignis respondisset, Lainius,
quem Cardinalis Legatus adhortatus erat vt ipse
quoque loqueretur, hunc in modū Italica & ipse
recenti lingua, conuersa ad Reginā oratione cœ-
pit: Quāquā, Regina, in aliena republica hospes
curiosus non debet esse; tamē, quoniam fides san-
cta non vnius propria nationis, sed communis &
Catholica est, nequaquā alienū arbitror, Maie-
stati vestræ significare id, quod mihi vniuersa de-
re, de qua hic agitur, & priuatim ad quādā, quæ
Frater Petrus Martyr (pupugisse hæreticū dicitur
ea præfatio, vt exprobratrix abiecit cucullā) &
collega eius obiecere, in mentē venit. Ac primū
quidem, quantū ego lectione vsuque perpetuo
comperi, res est ingentis periculi cum ijs agere,
qui ab Ecclesia sancta deficiunt, & audire eos.
Nam, vt in Ecclesiastico est, Quis miserebitur in-
cantatori à serpente percusso, & omnibus, qui ap-
propiant bestiis? Qui Ecclesiā deserunt, eos diui-
na Scriptura lupos in vestimētis ouium vocat, &
vulpes, vt intelligamus valde ab ijs cauendū esse
propter eorū inprimis simulationē ac dolos, qui-
bus omnium ætati hæretici vti sunt. Pelagiani, qui
negabant gratiā Dei necessariā, viretq; quas non
habet, tribuebāt naturæ, adacti ab Ecclesiæ Ma-
gistratibus, apud eos quidē profitebantur gratiā
necessariā esse: at suis alleclis clam in angulis in-
fustrabāt, se nomine gratiæ naturam intelligere
gratis à Deo nobis tributā. Quidā fuere, qui nega-
bāt resurrectionē ex morte corporā, aiebantq; tan-
tū animę resurrectionē esse, tumq; eā resurgere,
cū per Dei gratiā sancta sit. Hi interrogati num re-

201
Verba Lai-
nij in con-
uentu Poi-
saco.

202
Hæreticorū
stans.

sunt actionem hac in carne crederet, profus affir-
 mabant, sed furtim suos deim admonebant, resur-
 gere animam in carne, videlicet, quod carni con-
 iuncta, dum in corpore est, gratia Dei sit iusta.
 Eadem possent de seclis alijs singillatim dici. In
 vniuersum seclarij omnes eo conueniunt, vt fa-
 teantur esse Catholicam Ecclesiam, esse eius Re-
 ctiores ac Ministros, esse diuinorum librorum fal-
 tem nonnullorum certam diuinamq; auctorita-
 tem; ac pro se quisque suam Ecclesiam, Catholicam
 Ecclesiam, suos Magistratus ac Ministros, veros ac
 legitimos Magistratus & Ministros; sensum di-
 uinarum Litterarum, quem imple eruit, germanum,
 verum, Catholicum esse contendit: & tamen cer-
 tum verumque hoc est, nec Ecclesiam, nec Mini-
 stros eorum, nec sensum, quem imponunt Scri-
 pturis, verum esse & Catholicum, sed Catholici
 imitatore ac simiam. Idcirco necesse est, vt qui
 eos audit, oculos diligenter intendat, pericula vt
 vitet. Quare mihi, Regina, succurrebat Maiestati
 vestra remedia afferre duo: quorum alterum mihi
 quidem bonum videtur, alterum minime malum.
 Prius est, vt vestra Maiestas intelligat, nec sumum,
 nec humani cuiuspiam esse Principis agitare fidei
 res; quod talibus Principibus harum potestas re-
 rum non est; praterquam quod ferè eiusmodi ho-
 mines non solent in subtilibus ac reconditis de
 religione disputationibus versati esse: ratioque
 vult, vt fabrilis fabri tractent. Sacerdotum igitur
 est hoc negotium. Et quoniam res fidei causa sunt
 maiores, ad Sacerdotum summum ac generale Con-
 cilium statuere de ijs spectat. Quod Concilium
 cum in praesentia apertum sit, nec equum, nec le-
 gitimum videtur cōuentus hos habere. Idcirco Pa-
 tres in Basileensi congregati Synodo (hac citauit
 maxime, quia & heretici probantur) quamdiu
 Occumenicum Concilium duraret, sexq; ante men-
 sibus Prouincialia venere fieri. Ergo remedium,
 quod dicebam bonum, est, vt vestra Maiestas istos
 ad Concilium mittat. Quia cum & docti homines
 nationum omnium conueniant, & cum in eo (quod
 caput est) certa S. Spiritus praesentia & testio ad-
 sit, quam hic polliceri nobis haudquaquam possi-
 mus, cumque Pontifex saluos ac tutos praestatu-
 rus sit, si inducant animum ire ac doceri, quod
 velle se dicunt, in iusto id eo loco melius fiet.
 Quamquam vt id, quod res est, dicam, haud mihi
 isti persuadent velle doceri, sed docere, & sua la-
 te venena spargere, quippe qui loco audiendi ad-
 hos, sequestratos declināt. Alterum remedium
 haud illud quidem bonum, sed minime malum
 est, vt, quando vestra Maiestas istorum miserta, vt
 indulgentia & caritate erga eos utatur, si quo mo-
 do demereri & reconciliari Ecclesiae queat, dispu-
 tari vult, id fiat dumtaxat coram doctis exercita-
 tibus, vni, qui procul a periculo sint, ne inflan-
 tur ac perturbentur, imò coarguere & docere
 istos queant, & hac via vestra etiam Maiestati, &
 his Illustrissimis Principibus hec audiendi mole-
 stia eximeretur. Haec Lainius cum diceret, vidisses
 summe omnes attentos, hereticorum incertos vul-
 tus, toruosque in oratorem coniectus oculos:
 Doctores verò gestire actum triumphare Catholicos,
 quod ea audiebant, que cum dicenda omnes pu-
 tarent, nemo dicere audebat. Lainius verò alte-
 ram partem persecutus validis aperitq; rationi-

bus ambages hereticorum expedit, & signemta
 dissoluit. Illud inter alia euidenter, & ingeniose,
 nec sine plausu. Cū enim dixisset Petrus Martyr,
 quod Missa sit euenti sacrificij, quod factum est
 in cruce, imago & simulacrum, non posse ibi adesse
 ipsummet Christum, quod definit simulacrum rei
 esse vbi res ipsa est; rem omnē Lainius hoc simili
 illustrauit: Fac Regem, qui preclara ex hoste vi-
 ctoriam reportauit, victorie eius memoriam in-
 staurari quotannis velle; id triplici via procline
 erit facere. Primum, si narrari tantummodo feriem
 rei gesta iusserit: deinde si per actores simulacrum
 belli ipsum referri: postremo, si ipsemet intera-
 ctōres adesse velit; quamq; in pugna olim subijt,
 eam postea in imitatione & representatione idē
 ipse personam subierit. Hanc enim cum vera Re-
 gis praesentia veram imaginem, veramque repre-
 sentationem haud dubie fore. Idque nunc in di-
 minutione & inuentio Missae sacrificio fieri. Pos-
 tremo professus, quae dixerat de praesentia Chri-
 sti in sanctissima hostia Catholicam esse veritate,
 proque ea se mori paratum, adhortatus est Prin-
 cipes ceteros ac Reginam ad eam defendendam:
 ita Deum a more eius regno ac filio; alioqui sub-
 latis diuinis stare humana non posse. Quae cum
 commotus diceret, auditores quoque permouit.
 Ad hoc dodecanta verba fecit, totamque eam
 orationē deim iussu Cardinalis Ferrariensis scri-
 psit, qui eam ita probauit, vt vertendam Gallicè
 & vulgandam curaret. Ex ea ego, quae hic appo-
 suit prope verbum verbo reddens, Latine conuer-
 ti. Vita nonnemini libertas nimia est, plerique ta-
 men diuinitus factum, vt ita loqueretur, affirma-
 bant: lateque ac longe caustis hominum sermo-
 nibus tota est illa actio celebrata. Regina, quan-
 quam non sine aliquo motu animi, monitum
 boni consuluit: ex eoque die nunquam conuen-
 tui postea ac disputationibus interfuit. Catho-
 licis Doctoribus valde animi credere, fidentiusq;
 in postero pro religionis sanctitate certarunt.

Post eum diem nocte iam caeca, cum Lainius
 ad S. Germanum Poinaco rediret, obrulit se ob-
 uiam in silua Hispanus haereticus; qui cum ali-
 quantulum disputando certasset, repente stoma-
 chatus ac fremens, subditis equo calcitribus, pre-
 cecurrit, viamq; vna cum tribus equitibus in-
 dit. Quae res cum Lainij comitibus curam intec-
 set, dubitarentq; num progressum esset, se-
 cutus ipse perrexit, ac Deo protegente per me-
 dios transiit tutus. Nec postea cognitum est ad
 terrorem ne solum incutiendum homio stolidè glo-
 riosus id fecerit, an vno inferre paratum militum
 turor suorum Deus inhibuerit. Lainio certe opor-
 tuit nihil erat, quā nobilissimo ei regno, tot-
 que animarum militibus, quas miserum in modum
 ruere in exitum videbat, quaeuque posset ope
 consule, sedumque incendium vel cruore suo
 restinguere. Cum iam padem tota in Societate
 fundi ad Deum preces, suscipi voluntarias por-
 nas, fieri sacrificia, & quae alia ad iram Dei placā-
 dam valent, iussisset, eaque Socij vbiq; certatim
 exequerentur, tamē cum in dies necessitas ingra-
 uesceret, & oculis subiecta calamitas acriores mi-
 serationis stimulos dies ac noctes admoueret, de
 integro ad omnes prouincias Episcopos, vbi Socie-
 tas esset, scripsit, vt inisterent populis a seclero

203
 Laica po-
 testati non
 licet con-
 trouerfari
 tractare.

204
 Monitur
 Regem na-
 interse
 heretico-
 rum dis-
 putatio-
 nibus.

205
 Quomodo
 Missa sit
 euenti
 sacrificij,

206
 Verborum
 Lainij fac-
 cessus.

207
 Lainij
 animus.

208
 Conatus
 religionis
 suscitanda.

deterendis: eosque confessorij, concionatores, magistri, vniuersi denique singuliq; pro sua virili, ubi se ferret occasio, ad tanti momenti causam Deo enixe commendandam incitarent: adirent extraneos quoque concionatores ac Religiosos, idemque commendarent; curarentque vt quàm plurimorū supplicum precibus Numinis ira temperaretur. Videri enim profus iratum, iraque eius flumina in Christianissimū olim regnum depluere. Ad hæcille Reginā priuatim alloquitur, adit Proceres, separatim voce, stylo, manū quantum conuicti potest, labentem sustinet pietatem. Cum autem priuatim ac publicè Dei causam in regia procurasset, ad populum quoque Parisiensem deriuare operā suam cupiens, cum Reginæ ac Legati gratia Parisios migravit: præsertim quod hereticos si non in templis, ac publicè in hortis, & in propatulo adium concionari cognouit audientibus Primorū quibusdam palam, vt auctoritate sua ad audiendum multos pellicerent. Hic igitur zelo Dei, & vltimæ necessitatis consideratione stimulatus facit athleta nunquā interquiescens, nihil non tentans, quā placandis superis, quā generi omni hominum vel corrigendo, vel conuincendo intensus, mirum profectò est, quā multa conatus sit. In tēplo S. Augustini Religiosis libentibus conciones Italico sermone per sacrum Domini Aduentum habuit, multis cōsuetibus Latinorum Gallorumque. Nec pauci hereticorū quamuis primò irrisuri accederent, conuersi deinde sunt, & ad orthodoxos reducti. Et quoniam videbat ad longè plures fundi vtilitatem posse, si Gallicè verba faciens ab imperita etiam multitudine intelligeretur; vt sūm eius linguæ repeteret, ad virginum monasteriū, quas Dei filias vocant, Gallicè adhortationes instituit, vnde mox instructor in arenam, & in publicum quasi armis detestis prodiret: interimq; dum in priuato tentat se, exercitatio ipsa effectu vacua non esset. Adijt omnia Discentium Collegia, quæ sunt multa Parisijs, omnia item cœnobita Religiosorum. Conuenit concionatores viritim, præcipuosque Sorbonicorum Doctores, multos è Magistratibus atque principibus viris: multos quoque è præcipuis nouorum dogmatū studiosis. In Collegijs Rectores alloquens adhortabatur, vt quatuor res præcipuè curarent. Primum, vt Magistri iuxta atque discipuli rectè pieque viuerent, & omni studio eo maxime tempore noxas vitarent. Morum enim corruptio efficax est corruptela opiniorum. Deinde, vt neminem paterentur è suis ire auditū hereticos. Tertiò, vt si quos in familia ac cœtu suo reperirent peste affectos, segregaret protinus & eicerent; ne contagione sani afficerentur. Postremò, Collegæ vnā omnes quotidie supplices Deum rogarent, vt hanc hæresis pernā, omnium peccatorum grauissimā, propter populi scelera immisissimā auerteret. Hæc vbiq; modeste docens, perque studiose commendans Collegia omnia singillatim percurrit. Rectores in ijs omnes atque Primarios incorruptos atque integros reperit, ac valide animatos ad religionem tuendam: gratijsque comiter actis polliciti sunt, quæ bene is monuisset, se cum fide obseruatos. Præpositos autem Religiosorum æquè Mendicantiū & Monachorum adhortabatur, quando ea tem-

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

pore essent, maiore & ipsi cura cōseruandæ inter suos religiosæ disciplinæ, studioq; virtutis amplificando insisterent: eaque populis vitæ exempla, quæ tempestas requireret, exhiberent: deinde, vt quotidie præcipuas pro ea re institui curaret preces, vt monitos dixi Collegiorum Moderatores. Super hæc darent operam, vt confessorij & concionatores ipsorum curæ subiecti populū ad penitentiam, ad correctionē morum, ad preces pro præsentī calamitate faciendas incitarent. Munere eodem proportionē quadam in factis aliquot gynæceis, & hospitij publicis functus est, & omnibus generatim prudentia viri & caritas mirè placuit, nec mediocri incitamento fuit. Concionatoribus auctor erat, vt populum nequaquam ad seditionem, sed ad impetrandam ab Deo pacem atque misericordiam supplicibus votis, & mutatione morum impellerent. Id ipsum Curionibus suadebat, adiciens præterea, vt impensè cauere ne quam ipsi Clericū sui auaritiæ speciem, & materiam oblatrandi præberent intentis in occasione hereticis. Præcipuos Sorbonicorum Doctores admonuit, non modò vt precibus, sed etiam vt in suggestum progressi verbo Dei Ecclesiæ calamitatibus subuenirent. Id enim esse tempus, quo minime oporteret acceptum à Deo talentum de fodere; sed quo, vt quisque maxime esset armorū diuinorum peritus, ita militiæ partem maximam depolcere sibi deberet. Magistratus rogauit, vt præcipua cura in Reipublica iustam administrationē incumberet: fidem Catholicam firmissimè retinerent: eamque atque eius propugnatores omni ope protegerent. Nec potuit sibi temperare, tanquā metueret, ne, si quid omisisset, per id potissimum medicina impediretur; quominus præter Reginam Matrem, Regem quoque Nauarræ, cuiusque coniugem, & Principem Condaum fratrem, ac propè singulos Galliarum Proceres seorsim adiret, adhortans maxime ad rem Tridentini Concilij promouendam, ex eoque controuersiarū explicationem petendam. Quod vt nominatim Principi Condaeo heresum acerrimo propugnatori, & morum corrigendorum plausibilem speciem assidue obtendenti facilius persuaderet, orationē ad eius sensum hoc temperamento accommodauit: Excelentissime Princeps, viam inire idoneam, qua noua Ecclesiæ cum Romana veteri, à qua discetere, cōciliantur, quasi non ad pacem modò & quietem ciuilem, sed multò etiam magis ad æternam salutem tot pereuntium animarum intersit, minime arduum intellectu est. Etenim cum vera Ecclesiā non nisi vna sit, extraq; eam spes salutis nulla sit, si hæc est Romana verus, sanè actum est de reliquis: si fortè nouarum aliqua vera est, item infelix est conditio reliquarum: eorumq; caritas, qui sunt in Ecclesiā vera, postulat, vt eurent ad eamdem ceteros aggregare. Coniunctionis autem ratio cognitis dissidijs ac disunctionis causis, peruestiganda est, vt ad remouendas eas incumbatur. Porro causæ potissimum fuisse videntur duæ: altera Ecclesiasticorum vitæ, quæ re vera in moribus, suorumq; functione munerum correctione haud modica indiget. Mala enim horum exempla tantum præbuere offensionis, vt quorum vitæ cōtempni fuit, eorum pariter con-

212

213

Verba
Lanij ad
Condaum
Principē.

214

Vnde hæc
resum
acerrima
ocasio.

S 3

tempta

109
Lanij con-
tinent.

210
Monia
Collegiorū
Parisien-
sibus,

211
Præpositi
Religiosorū.

tempra doctrina sit: iniuste id quidem. Nam Scri-
 bæ quoque & Pharisei improbi erant, & tamen
 Christus ait; Super cathedram Moysi sederunt
 Scribæ, & Pharisei; omnia quæcunq; dixerint vo-
 bis, seruare & facite: secundum autem opera eo-
 rum nolite facere. Verum iusto iudicio permisisse
 Deus videtur, vt sal infatuatum conculcetur,
 idem tamen conculcates iudicaturus. Altera dis-
 sidij causa fuit, quod in cultum diuinum siue ex in-
 scitia, siue ex auaritia, siue aliunde irrepere vitia
 quedam, quæ ab alienationis causam præbuerunt.
 Ergo remedium ad dysfunctionem tollendam esse
 tale debet: quo & duo hæc mala remoueantur, ac
 simul de conciliandis dogmatibus agatur in spiritu
 caritatis, & non contentionis. Tale autem hoc vide-
 tur. Papa Oecumenicum edixit Concilium; acciuit
 quæ vniuersos, qui iure, aut consuetudine adesse
 generalibus Concilijs solent. Hi sunt non soli
 tantum Episcopi, sed Abbates quoque & Reli-
 giosorum Ordinum Prepositi Generales: præter
 quæ hos alij viri docti, saltem vt suadendi consu-
 lendiq; ius habeant. Quocirca faciendum videre-
 tur, vt regno Gallie probi doctiq; permulti ex
 Episcopis, Abbatibus, Doctoribus, alijsque ido-
 neis viris mitterentur: qui copiosum ac floridum
 suffragiorum numerum vel statuentium, vel sua-
 dentium efficerent: qui cum à prudentia, tum
 à doctrina merito auctoritatem haberent: pos-
 set quæ capitibus eorum negotium dari, vt serio
 reformationem morum vrgerent. Idem cum Phi-
 lippo Rege, idem cum Cesare agi posset, vt de-
 mandarent suis. Nec dubito, quin pro eo, quan-
 tum hi Principes Cleri emendationem optant,
 paratissimi sint futuri: idque eo procliuus fieret,
 quod si suapte sponte paratus Papa est, vti potest de
 Legato cognosci, imperare in primis, vt de refor-
 matione agatur. Quapropter si accedere volun-
 tatem Principum viderit, idem impensius exe-
 queretur. Iam Concilium cum planè liberum sit,
 in eo quæ sentio de correctione sit agendum, vide-
 tur æquum, vt capita nouarum Ecclesiarum in
 Gallia, Germania, & vbicunq; locorum sunt,
 eò conferant sese, vt & monitis correctionem
 suis inuenit, & de controuersis suis dogmatibus
 disceptent: spesque est fore, vt sanctus Spiritus
 veræ auctor vnitatis & pacis, quemadmodum
 in alijs Concilijs in eius nomine congregatis ad-
 fuit, & fidei controuersias diremit magnas, ita in
 hoc quoque adsit; & dissidia, quæ in præsentia
 terrarum permiscet orbem, co-ponat. Quod
 si nouarum Ecclesiarum hominibus haudqua-
 quam placeret de dogmatibus suis ex maiore to-
 tius Concilij suffragiorum numero decerni; in
 promptu est via, quæ in Concilio Ferrariensi &
 Florentino sub Eugenio Quarto est inita, cum
 Græci Latinis reconciliati sunt, totidem vtrim-
 que constitutis, qui absque suffragij latione, san-
 ctarum Scripturarum inter se Doctorumque lo-
 cos ac rationum momenta expenderent. Securi-
 que sint nouarum Ecclesiarum homines bene se
 acceptum iri & humaniter ante postq; consensi-
 onem. Pro qua equidè vel centies, si toties possem,
 mori non abnuam. Atq; hoc pacto ex dissidij malo
 emendationis in Ecclesiæ capite ac membris bonum
 existeret. Hæc Lainius cū dixisset, visus est Con-
 stans Princeps vehementer probare: eademque

scripta sibi tradi iussit. At Lainius Beza quoque ac
 ceteris hæreticorum antesignanis omni ope sua-
 sit, vt adirent Concilium; ibique studio veritatis
 cognoscendæ de placitis suis disputarent. Nec
 optimum illi Patris consilium visum fuit in præ-
 sentia parui facere. Ceterum cum neque Dyna-
 stas hæreticos studium religionis, sed potius re-
 gnandi cupido transfectos ageret, ne hæresum
 inuentores spiritu veritatis, sed contentionis, su-
 perbia & blasphemiar agerentur; nihil mirum
 est, si haud per errorem, sed vitio animi sponte
 agrestibus medicamenta salubria, nec verbo
 damnare licuit, nec re placuit experiri. At since-
 rus Dei seruus Lainius in cœnobijs & mona-
 sterijs obeundis cum quædam inopia difficul-
 tibus pressa reperisset, ab Cardinali Legato op-
 portunam illis opem impetrauit. Quippe quem
 Christi caritas vrget, nulla dissimulare nouit a-
 lienam mala: & quemadmodum prima habet ani-
 morum remedia, ita humanarum leuamenta ne-
 cessitatum non omittit. Cum verò Pater admo-
 neretur, vt affectu valetudinis suæ rationem ha-
 beret, nec eam totum diem vastam urbem cir-
 cumcursans pedibus profligaret, respondēbat, Si-
 nite me modicum hoc laboris assumere. Nequa-
 quam mihi nunc licet religionibus celebrata
 longinquarum regionum loca visere, non sacra-
 rum stationum causa Romanas lustrare basilicas:
 hæc meæ nunc peregrinationes, hæc stationes sunt.
 Neque hac modo sedulitate tanta, sed tota vitæ
 quotidianæ forma mirabile exemplum exteris do-
 mesticisque præbebat, nulla in re à communi So-
 ciorum seueritate discedens. Talibus in officijs
 omne facit Aduentus Domini, & reliqui anni
 tempus haud vtriquam intermittens cum assiduis
 gemitibus & lachrymis apud Deum communem
 Ecclesiæ, totique pereuntium ac periclitantium
 animarum causam agere, ac misericordiam expo-
 scere, circumeundo, adhortando, scribendo
 constans & alti animi Christi miles absumplit.
 Transmarinæ interim hoc anno provincie
 non solum militancem Ecclesiæ nouis auxere
 neophytorum manipulis, sed etiam triumphan-
 tem in clyro duce Consaluo Silueria. Is Castibus
 (quæ fœdissima Æthiopum gens est ad pro-
 montorium Bonæ spei) immaculati Agni Chri-
 sti sanguine dealbandis intentus, ad Manomotapa
 maximum per ea loca Regem profectus, pos-
 thidie sacri Christi Natalis regiam in urbem, vti
 anno priore demonstratum est, pedem intulit.
 Rex, quoties vsus ferat, militum centum millia
 cogere sub signa fertur: triginta millia circa se
 in vicinis pagis disposita omni tempore, velut
 prætorianam cohortem habere. His hac tempe-
 state Lusitanus vir præerat Antonius Caiadus
 Regi percarus: eumque confestim Rex ad salu-
 tandum Consaluum (quippe quem non virtute
 solum & sanctitate, sed & natalium splendore
 nobilem audierat) cum muneribus misit. Mu-
 nera erant auri ingens pondus, boues permulti,
 famulique domesticos in vsus. Sanctus anima-
 rum mercator, qui cæli daturus, non quaesitum
 teræ veniebat thesauros, officiose remisit cum
 gratiarum actione donis, renunciarum iussit: ex ip-
 somet Antonio posse Regem cognoscere, quod
 genus auri, & quarum copiam rerum petiit in

215
Remedii
hæresum

216

218
Lainij car-
ita.

219
Consaluo
Silueria
Manomota-
pa Regem
adit.

220
Regia iam
remisit.

ca

221
Perhonorificè tractatur à Rege.

ea loca penetrasset. Nihil enim regium velle, sed ipsummet Regem: quem cælestis regni, æternæque felicitatis compotem faceret. Eam excellitatem animi admiratus dicitur Rex. aduenientem certè mox Patrem ad se non vñtata honoris significatione excepit. Namque in intimū conclave regium cum mortalium nemini, ne stipendiarijs quidem Regibus pateat vnquam accessus, sed è foribus eum alloquantur, nec ad colloquium nisi pedibus nudis ire fas sit; Consalutū caleatū in ipsa penetralia introduxit: mediūque ipse consistens, assidente ex altera parte matre, confidere eum ex altera iussit. Antonius Caiadus, qui interpretis adhibebatur, præ foribus cōstitit. Consalutus ante omnia Regi pretiosa vestis aliquantū, quod ex India Mozambicoque relictum Senæ reliquerat, & tandem inde perlatum erat, dono dedit. Quo Rex comiter accepto, persequens in sua illa rerum, quas ipsi mirantur, ostentanda magnificentia vicissim è Consaluto sciscitatur, quantum feminarum velit, quantum auri, quantum agri & prædiorū, postremò quàm multos boues. Quippe bobus apud eam gentem haud minus quàm auro pretium ferunt esse. Ad quæ Consalutus conuenienter ijs, quæ per Antonium primò nunciarat, cum se nihil extra ipsum Regem respondisset optare: quippe qui aurum, & humana posthabuisset omnia meliorum bonorum cupidine; quæ ipsi Regi ostensum veniret; pariter viam demonstraturus, quemadmodum ne morte quidem regnum amitteret, sed melius inchoaret; admiratus ille, & ad interpretem conuersus, Profectò necesse est, inquit, qui nihil horum cupiat, quæ ceteri vsque eò mortales amamus, is alia quadam ab communi natura constet, atque adeò ex genere herbaceo sit ex oleribusque prognatus. Ita Barbarus locutus est, cum venisset pronuntiaturus, sic eminenti supra homines ab Deo esse originem. Tum prolixè omnia rursus pollicetur quàm maximo cum amore atque honore verborum dimisit. Consalutus ad mapale suum reuersus, plerumque temporis in propitiando Deo ponebat. Mapale idem pro diuersorio ac templo erat. Excitauerat aram in eo, & pro copia præsentis ornatu, beatissimæ Dei parentis imagine pereleganti proposita. Ibi dum quotidie more suo rem diuinam facit, Procerum quidam Castrum conspecta obiter è foribus imagine Virginis, ad Regem deferunt, Lusitano sacerdoti pulcherrima domi forma puellam esse: atque vt eam sibi deposcat, hortantur. Mittit absque mora Rex, qui renunciet, auditum sibi illum coniugem secum aduexisse: eam sibi vt videndam præbeat etiam atque etiam petere. Errorem facile intellexit Pater, & occasione libenter vtens, vt auspice ac patrona Dei Matre Euangelicum opus exordiretur, tabulam pretiosam inuolutam veste affert ad Regem. Hic, vt rudem attingam nondum nisi terrena sapientem ad sublimia sensum erigat, & ad venerationem debitam præparat, pauca præfatur de vno summoque rerum auctore ac principe, deque filio eius, qui hominum causa intemeratæ Virginis sinu conceptus Deus idem & homo sit: penes quem rerum omnium potestas, vitæque & mortis arbitria, coronæ ac iæcepta Regum atque Impera-

223
Regem in-
stituit Chri-
stiana disci-
plina.

torum omnium. Eius itaque, à quo vno & petenda & expectanda sit salus, non quidem Parentem ipsam, quæ cælum beata pollensque incolat, sed Parentis effigiem ostensurum se, & ipsam, vt tantæ maiestatis subijcientem oculis formam, veneratione dignam. Proinde ipse quoque Rex veneraretur in ea potentissimam terræ cælique Reginam, Deique ac Domini sui parentem. Talia dicens cum obseruantia summa Pater simul procumbit in genua, simul integumentum summoto repente imaginem aperit. Ad augustum eius conspectum commotus Rex & ipse venerabundus prosternitur. Inde per otium diu contemplans, quo intuebatur attentius, eò maiestas barbarum animum magis ac magis imbuebat. Itaque orare Consalutum instituit, ne donare sibi graueretur. Pater non modò nihil moræ fecit, sed quo honorificentius haberetur, sua manu in cubiculo regio, quod facelli in morè auleo magnifico vestierat, collocauit, sperans elementissimam Parentem aditum Deo filio in Regis & popularium mentes patefacturam. Ac sanè retulere postea Lusitani, noctibus deinceps circiter quinque Reginam cæli in ea ipsa, quam tabula referebat specie, diuina quadam & iucundissima circumfusa luce, pleno maiestatis ac suauitatis ore, semisopito Regi adstitisse, & benignitate quidem summa visam eum affari, verum incognita lingua. Quod cum ille rei nouitatem admirans matri, itemque Lusitanis narraret, qui statim renuntiabant Consaluto; postremò ipsum acciuisse Consalutum valde anxium ac dolentem, quod sermonem Reginæ eius, quæ se singulis affaretur noctibus, percipere nequaquam posset. Cui Pater, nimirum eam esse linguam diuinam, quam nemo intelligeret, nisi qui factos sanctam filij eius Reginæ legem ac disciplinam amplecteretur; eumque, vt par erat, qui Deus esset verus, totius humanæ gentis Redemptor & vnica spes, piè sanctæque coleiet. Quæ Rex audiens probare visus est. Et quamquam in præsentia non nisi benigni oris assensu, & vultus hilaritate significauit Christianum fieri velle; biduo tamen post diserte per Caiadum denunciat se pariterque Reginam matrem apud animum suum statuisse dare Christo nomina: quare ad impertiendum ipsis baptismum primo quoque veniret tempore. Consalutus lætus successu, Deo Deiparæque gratias agit: tum aliquot diebus in catechismo consumptis, vbi maturum visum est, quinto circiter & vigesimo ab suo Matris motapam aduentu die, vtrumque pompa & gratulatione magna sacro fonte perfudit; Regemque Sebastiani in Lusitani Regis gratiam, matrem verò Mariæ nomine, vt ipsa cæli Regina, quemadmodum ceperat, patrociniū eius regni gereret, appellauit. Eo ipso die obseruantia & amoris ergo de pretiosa veste, quod supererat, aliquid Regi donauit: eique vicissim Rex, quoniam aurum vt acciperet, adduci non poterat, boues dedit centū. Quos Pater protinus ad Antonium Caiadum cadendos distribuendosque inter pauperes missos, nouam hecatombem multo prætorum celebratis illis præstabiliorē fecit. Tantamque beneficentiam Rex ac populus vniuersus eo suspexere ac celebrare magis, quo notaminus

224
Beatissima
Virgo Regē
apparet.

225
Rex & eius
mater ba-
ptizantur.

226

minus est liberalitas inter Cafres: apud quos vitio stolidæ mentis inueteratæque barbariæ, omnibus ignoratis virtutibus proximè ferinam vitam agitur ritum. Ad quas densissimas tenebras tandem Euangelij luce dissipandas videbatur quædam matuitas appulisse. Namque post Regem è primis fermè regni ad factum fontem accedere facile trecenti, præsidia religionis ac femina futuri. Qui deinde ita Consalui delectabatur consuetudine, ita iucundè de sanctis Christianæ disciplinæ mysterijs vel differentem audiebant, vel interrogabant, ut ab eius latere auelli vix possent. Idem plurima ad victum delicatiora ferebant, mittebantque quotidie. Sed Consalvus tanquam sibi iam præsentiret nequaquam longum patientiæ restare cursum, longè solito archiorem omnis asperitatis inierat viam. Nihil eorum, quæ donabantur, attingens, sed ad inopes mittens, neque vllis omnino vescens carnibus, per exiguo dumtaxat cocto milio, herbisque & siluestribus pomis naturæ medebatur inimitati. Atque utinam fuisset, qui diligenter eius acta exploraret, notaretque, vel aliquid ipsiusmet extaret litterarum, vnde interiorum eius animi sensuum & actionum specimen caperetur. Haud dubium, quin multò admirabilior narratio foret. Nunc autem litteras, quas à Consaluo ad Quadrium fusè scriptas Caiadus retulit, idem confirmatit perijisse. Hæc verò, quæ narramus idem Caiadus, alijsque Lusitaniab Manomotapateuēcti, constanter quidem ac fideliter tradiderunt. Sed, ut erant interioris sanctitatis æstimatores parum periti, meritò fragmenta quædam vitæ beati Martyris, & tanquam putamina nucleo cassa videri possunt. Certè id constat, cum genere vitæ sanctissimo, tum studio proximorum salutis acerrimo tantum sibi fidem Dei ad ministrum conciliasse fidei & caritatis, omniumque animos vsque eo permiscuisse, ut in Christianam religionem Manomotapa omnis cum regno breui ventura videretur: cum æternus Christi & probitatis hostis Satan, eiusque importuni satellites Mahometani tam lætas spes cum infinita earum gentium perniciē succiderunt. Mahometani quatuor potentes & vasti homines, & apud Regem gratiosi, pro capitali odio, quo ab Christianis dissident sacris, veritine, si Euangelij sanctitas tam se latè funderet; Alcorani sui impura superstitione pessum iret, vnaque eorum per eas terras quæstiuosa negotia ruerent; inter se contra caelestem præconem impiè fraudulenterque coniurant. Princeps coniurationis fuit quidam nomine Mingoames, ciuitate Mozambicenus, professione inter Mahometanos Anistites. Cacizios vocant. Hi de suo collatis, longèque ab alijs de secta corrogatis donis ad Regis animum expugnandum, simul coram per se, simul per improbum delatorem Regi suspectum Consaluum reddunt. Eum missi Proregis Indiae, & Præfecti Sofalæ, & Ceputi eiusdem Sofalæ Regis ad explorandum Manomotapæ regnum, sollicitandoque ad defectionem populos aduenisse, ut moribus excitatis, ipsi deinde infesto cum exercitu subsecuti opprimat Regē occupent omnia. Ad hæc Consaluum magum esse terribilium, varijsque veneficijs instructum ac medica-

mentis venisse ad incolarum peruertendos animos, Regemque maclandum. Quicumque caput suum perfundi aqua paterentur, conceptis Langariorum (ita Lusitanos appellant) verbis à Consaluo pronuntiatis, confestim velint nolint iugo eius ceruicē subdere idque iam alibi experimento compertum. Nam his fermè artibus Mozambicū & Sofalam ipsimet Regi Manomotapæ erepta, & pleraque India in Lusitanorum potestatem per summam iniquitatem abducta. Ergo videret Rex, quid facto opus foret. Si veneficum adeo potentem abire permittat incolamē, nihil profectum. Certò cognitum sibi fore, ut ciues in eius digressu inter se concurrant, mutuisque se cadibus amentes lymphatique conficiant. Vnam itaque viam salutis relictam, si maturet hominēque adeo tetro subdito de medio, regnum sibi, vitam omnibus cum libertate conferret. Rex adolescens ætate erat, & quod omnium instar est, Cæsar: quo nomine exlegem significat. Ergo nec satis ad præcauendas fraudes vel ab ingenio, vel ab ætate munitus, mobilis idem natura, & supra modum cupidus, haud magno negotio inductus est. Idem & matri, femina nihil melius aduersus fallacias præmunitæ, nō difficile persuasum est: primo quoque tempore Consaluum opprimi necesse esse. Id siue coniectura, siue diuinitus Pater cognosceret, antequam vlla ad alios manaret suspicio, Antonio Caiado prædixit, Regem sibi necem moliri: paratumque se ad finem adeo beatum ex Dei voluntate imponendum peregrinationi sue. Antonio, qui norat, quo caritatis & obseruantie gradu apud Regem eiusque matrem modò vir Dei esset, resistit incredibilis visa est, ut subridens reiecerit. Sed idem mox animum Regis cum explorasset, in cogitato fixum sacrilegio reperit, & frustra remouere, & vanas ex animo suspensiones abolere tentauit: tantum expresse, ut iterum se deliberaturum reciperet. In consilium adhibiti idem, qui conspirationis nefarie architecti & capita erant. Nec in consultationē reuocata nex, sed tantum de necis genere disputatum. Quod tamen Rex dissimulatione cruenta regens, Caiado respondit, id modò decretum, ut procul ab regia in vicum Tete amandaretur. At Consalvus, quem diuino colustratum lumine humane fraudes nequaquam fallabant, ab Caiado vehementer insistit, duos trefque Lusitanos, quos nominabat, confestim ad se adduceret. Constitui enim hodie, inquit, & confessiones vestras excipere, & sacrosancta vos Eucharistia reficere: quod nisi hodie fiat, postea non licebit. Aberant ij. Itaque dum ab Antonio euocantur, seroque veniunt, Pater ad meridiem vsque frustra prætolatus, sacrificium peregit: & quas consecratar diuindas euocatis hostias, nequid indecori contingeret, ipsemet sumplit. Deinde ex catechumenis, qui instructiores erant circiter quinquaginta, sacro tinxit lauacro: quibus non nihil, quod supererat vulgarium vestium, ad corporis cultum, & rosaria ad precandum, & præclara monita ad rectè viuendum dedit. Lusitani sub vespèram adfuere: quos Pater confessionis Sacramento, quo iam licebat vno, purgatos, mira vultus hilaritate, animique tranquillitate studuit confirmare, ad omnem impen-

227
Consalui
vita aspera.

228
Consaluo
Mahometani
necem
moluntur.

229
Rex ad
Consaluum
necandum
inducitur.

230
Præsentit
imminentem
sibi necem
Consaluo.

231
Paras se
ad necem.

impense virtutem adhortans, & vitam Christiano homine dignam inter eas nationes conferuandam, fisdem quidquid librorum, & ad sacrorum apparatus habebat, dedit in edes Antonij deferendum, vna sibi Domini e crucis pendens effigie, duobusque cereis reueratis. Hinc tanquam ad Agni nuptias propedi ingressurus novam induit tunicam, & Clericorum candidam amiculum (cui superpelliceo in libris ritualibus nomen est) superinduit. Adfuit sub vespere rursus Caiadus, & talem ornatum miranti laetus Pater leniter manu pectus prehensens, Antonij, inquit, profecto paratior ad mortem obeundam ego sum, quam inimici ad inferendam. Regiautem matricis eius, quod per simplicitatem ille adolefcentis, hac femina Mahometanorum astu in fraudem inducitur, libenter ignosco. Quaeque, & oro Deum, vt quidquid haec regna pernarum debent, in vnum me caputque conuertantur. Tum attonitum prope Caiadum agere perpulit, vt domum sese reciperet. Credo equidem miraturos homines, quod mihi quidem venit in mentem mirari, si quanta fertur apud Regem gratia Caiadus, & opibus suis pollebat, totque amatorum millibus praerat, quid ita non ultra admissus sit, vt periculum summoueret, vel certe rem traheret, cum fuga, latebris, praedictis, consilio tantisper declinare discrimen potuerit? Vt cuique librum fuerit, opinetur. Vero mihi simillimum sit haudquaquam eum induxisse in animum credere vique adeo discrimine vigere. Itaque cum summo dolore auulsus a Patre, confusilque, nec satis apud se statuens quam in patrem ferretur, cum raba ab viro Dei, talia ab Rege, & parente eius audisset, satis putauit famulos duos mittere (quod conuulsu fecit) qui ea nocte apud Patrem excubarent, seque, siquid ingrederet, admonerent. Nihil illi profecere aliud, quam vt quae consecuta sunt, cognoscerentur. Illi narrare Consilium nonnulla tunicas, sacroque fulgentem amiculo pro diuersorio in area ad multam noctem citatis praeter morem gressibus inambulasse, oculis identidem intentis in celum, manibus modo subleuatis, modo in crucis figuram extensis, suspiria crebra ex intimo corde ducentem. Agnosceres emicantem iam animum in beatam lucem, moraque impatientem, & gelentem ex corporis custodia exilisse. Vbi diu sic ambulauit, suum demum tugurium subiit. Hic cereos, quos reueruatur, duos accendit, & cruce statuta in medio hinc atque hinc ad latera eos collocat, prostratusque in genua aliquamdiu persistit orans. Tum in flore ex arundinibus texta corporisculum suum reponit. Ita iacebat sub vmbra Domini sui et patibulo interfices pendens, vt moribundi componi solent. Et quantum existimare licuit ambulatione, resu animi longaue vigilia fesso irrepleti hominus. Id ubi ex insidijs dudum ad eadem nefariam nulli satellites, nec ausi vigilem aggredi, conspiciantur, illico circiter octo irruunt. Praebat inter barbaros homo nobilis Mocurumque nomine, tanquam aliter Iudas. Nam consuetudine, frequentique mensa singularem B. Martyris caritatem expertus erat. Hic ferocia barbara tugurium ingressus in iacentis pectus toto impetu decit se, opprimitque. Inde bini brachia,

totidem cura arripiunt, & sublimem tollunt: duo funem collo implicant, quo vtrique adducto beatus Dei praeconingentem ex ore & naribus sanguinis copiam effundens victorem spiritum Conditore suo reddidit. Quid, ubi sensit beatum adesse, tamque diu expectatum tempus, fecerit dixerit: vt gratias egerit, vt se in holocaustum Christi holocausto adiungens, diuinissimam obtulerit Trinitati, vt pro carnificibus, qui sibi tanti erant boni administri, fuderit preces, aliaque his similia, quoniam qui obseruaret ac proderet nemo fuit, quisque ex tota Consalvi vita conieceret. Namque ipsum olim Consaluum pro certo Lusitani produnt Conimbricam, cum homini adfuisset, dum pro maleficiis laqueo necaretur, postacem ad circumfusam multitudinem adhortationem, dedisse se in preces: dumque pro demortui anima supplex agit ad Christi Domini cruciatu cogitatione lapsa, instituisse obsecrare, vt sibi pro ipso vitam donaret effundere: in eoque precationis actu cognouisse diuinitus non modo se pro religione occubiturum, sed etiam quo genere mortis occubiturus esset: itaque & Socijs alijs ex occasione, ac nominatim Leoni Henticio virtutis praestantis viro id prodidisse, & Olisippone inter concionem in solito quodam gaudio exultantem collum cum ostenderet, se id tanti facere dixisse, quanti rerum humanarum nihil; quod strictam olim pro Christo nobilitati sibi praebiturum martyrii palmam esset. Ergo vortorum summa potius suorum quo gaudio triumphauit? At barbari non eo contenti patricidio, sacrilegas in Christi Domini signum iniicerunt manus; idque per summam impietatem comminuunt obteruntque. Inde iterum rabie in sanctum Martyrem versa, venerandum eius cadauer vestimentis stimulante auaritia exuunt: cumque applicatum catui textum ferro cilicium reperissent, hominem acerbis detestatum, tanquam sine dubio veneficus importunissimus esset, qui ita seruo indueretur, teste alligatum attractumque in profluente amnem abijciunt. Quippe hoc addiderat mendax Mahometanorum impudentia, periculum esse, ne cadauer ipsum tam malefici hominis si sub dio putresceret, veneni sui peste vndique diffusa cuncta corrumpere. Id quoque praecognitum olim Consaluo fecunt. Atque adeo cum ab oratione digressus quodam Conimbricam sancto quodam ardore actans in culinam ad simulacra ministeria ingrederetur, dixisse, Exerce hoc frater iumentum, exerce (suum corpus significabat) erit cum Dei causa rapetur, atque, vt sine nomine ac sine honore lateat, proiciatur in flumē. Sublato pariete vocatur in periculum filij. Etenim Rex, quo carpetat porro ruens furor, Christianos panter quinquaginta, quos pridie Consalvus victimum sui Apostolatus partum Christo genuerat, rebus ab eodem donatus spoliari, & morte affici iubet. At id simulacrumque regni Proceres cognouere, indignitate rei permoti, consensu ad eum Regem, atque, Si hominibus his, inquit, moriendum idcirco est, quod aquam infundi certicibus suis ab Myste Langatio permiserunt, eadem omnium nostrum & vero tua quoque causa, Rex, est. Vno omnibus eodemque pereundum est casu, vt pariter

215
Consalvus
praesens se
Martyrem
fore,

216
et suum
cadauer
abijciendū.

217
Periclitatus
est Christi-
anum post
necem Com-
salui.

223
Consalvi
Martyrii.

214

in baptismum vñum eundemque capita dedi-
mus. Hoc conuicium Regis velaniam coërcuit.
Eundem Lusitani biduo pōst, simul viderunt
mora quoque interposita sedatorem, conue-
niunt, libereque edocent quā immani seelere
sele obstrinxerit; nec dubitant, postquam non
modo innocentiam Patris, sed etiam eximiam
sanctitatem exposuere, & generis quoque clari-
tudinem opesque cōmemorant, reitōres ad-
ijcere, denunciātes non Deum modō graui sup-
plicio famuli sui innocētissimi, sibi que acceptis-
simi, sed etiam homines viri nobilissimi indignā
necem bello atque armis vlturos. Rex magnum
præ se perpetrati facinoris dolorem ferens, culpa
in suatores reiecta, eorum duos, vt fama fuit,
occidit: quod sanē non difficile creditu facit, vel
penitentia dolor, vel simulandi cupido, vel cer-
te vilitas inter Barbaros capitum. Doli auctor
Mingoames, & alter, rem odorati fuga sibi con-
suluere. Nec verō falsa vaticinati sunt Lusitani
supplicia, vt suo dicendum loco erit.

238
Breviariū
vita Con-
salui.

239
Oratio
indolis
puerili.

240
Educatio.

Hunc habuit gloriosum Consalvus finem no-
ctē, quā illucescebat eo anno in quartam ieiunij
magni Dominicam, eandemque quintam deci-
mam Martij lucem. Vir fuit Consalvus ad præ-
claras res agendas humanis, diuinisque, & natu-
ræ præsidij apprimē instructus, nobili genere,
viribus firmis, apta dicendi copia, miteq; prom-
pta, excellenti doctrina: quam laurea quoque
Theologi Doctoris ornat. Sed multo magis
sanctis animi abundabat bonis. Acerrimus erat
mundi, sui que met contemptor, macerando per
inediam, verbera, aliasque asperitates corpori, si-
lentio item atque orationi deditus extra potius,
quā intra modum. Ortus est Almerini prope
Olißipponem septimo Kal. Martias anno salutis
humanæ supra se quingentesimum vigesimo sexto.
Parentes habuit Ludouicum Silueriam Sortelæ
Comitem, & Beatricem Coriniam: quæ liberos
viro enixa nouem, dum decimum Consaluum
parit extincta est. Ea triduo ante partum vagien-
tis in vtero vocem exaudisse fertur: siue ipsius
casum parentis portendere visus sit præmatura
querela; siue studium afflicti se, & peccata
hominum deplorandi insatiabile, tanquam hu-
manas anticipare calamitates voluerit; parum-
que habuerit inchoare lucem à lacrymis. Nihil
puer, nihil adolescens ex oblectamentis earum
ætarum adamauit. Ludicra eius ad Deum Cæli-
tesque precatio, pij codicis lectio, ex copia quæ
adesset, in egenos benignitas: æqualium puero-
rum vel tenuissimorum, si forte ægrotarent, aditis
sordidissimis tectis, consolatio, recōciliatio dissi-
dentium. Amor veritatis tantus (rara laus infir-
mioris ætatis) vt interrogatus de puerili errore,
eum falsus esset, & increparetur, quod non modō
sustinuisset cōmittere, sed nec erubesceret con-
fiteri, dixerit, cum rubore quidem ac dolore fa-
teri se; ceterum erubescendū magis putare men-
daciū. Egregiam indolem iuuit & Religioso-
rum virorum à prima ætate usus. Namque Gram-
maticā in cōnobio S. Margaritæ ad Lusitanæ &
Castellæ fines à Franciscanis didicit. Deinde Co-
nimbricam ad grauiores disciplinas missus apud
Canonicos Regulares S. Crucis domicilium ha-
buit. Hic Sociorum nostrorum miratus exem-

pla Mironi se excolendum per mentis exercita-
tionem tradidit. Cuius rei successum ipse Miro
his ad B. Ignatium verbis scripsit: Hic nobiscum
Procerum vnus, cui nomen Consalvus Silueria,
Societatem iniit, recta admodum mente, eo que
solum permotus studio, vt Deum quaerit, & om-
nia præ amore eius contemnat. Ita affectus ad
exercitationes spirituales accessit, animo magna
in æquabilitate ac velut equata lance constituto.
In ijs cum eximia rerum Christi Domini, eiusque
vitæ noticia ad Societatem incubuit, & manere
nobiscum decreuit: quod ante exercitationes
perarduum ducebat. Adolescens est alto graui-
que iudicio, ad magna factus. Ad æternarum ve-
ritatum perceptionem ac sensum venit, & inde
commotus est. Videtur enim impressas habere in
corde. Validum ac robustum est corpus: & vigi-
lantia est opus in moderanda nimia in se ipsum
asperitate: sed idem apprimē docilis & credu-
lus est, siquid moneas. Egregijs instructus est do-
ctibus. Res est exempli præclari, quomodo sese
gerat, intueri. Etenim qui nuper tribus famulis,
Magistroque morum viro graui stipatus incede-
bat, eum iam in culinæ, alijque domesticis ope-
ribus videre velut quisquilias abijcientem se;
quāque ex animo ea faceret, res est profecto
vnde Deus meritō magnopere laudetur. Ingens
in aula exitit motus eius causa: & propinqui, qui
sunt magnæ dignitatis personæ, strenuē dimica-
runt: sed eius bene fundata constantia & forti-
tudo tum illis, tum etiam nobis promiraculo est.
Hæc Miro in re præsentē de primis Consalvi ru-
dimentis litteris commendauit. Consalvus inter
ipsas exercitationes præter Religiosorum com-
munia vota tria, vltro illa suscepit. Primum,
nunquam neque directē, neque artificiosē at-
que dissimulanter eorum relaxationem quaſitu-
rum. Deinde, nihil vnquam pro spiritualis per-
functione muneris, ne stipis quidem accepturū.
Ad hæc nunquam sua voluntate nec Societate,
nec rationem vitæ eius deserturum: quod si for-
te ei ceretur, omni ope reditum curaturum: si-
que reijceretur, ac sibi integrum relinqueretur,
quid in posterum sequi deberet, nunquam aliud
vitæ genus secuturum. Sin autem Religiosorum
Ordinem alium Patres proponerēt, nutu eorum
omnino obtemperaturū. His rudimentis reliqua
ætatis præclare consensit. Nihil illo laboriosius in
salutem animarum, nihil in se atterendo impla-
cabilius, nihil à propinquis & humanis neces-
situdinibus cuiusvis generis alienius. Excelsitas
animi, constantia, fortitudo in gloriæ diuinæ
causis aggrediendis ac sustinendis, quanta in nul-
lo prope mortalium audacia. Visum & sublimem
à terra dum oraret: quædam Vatū more præ-
dixisse, aliaque mira edidisse, Lusitanæ prouin-
ciæ historia, & Nicolaus Godinius, qui vitam
B. Martyris cum cura Latine vulgavit, tradidere.
Verū dissimulandum non est ex ardentissimo
illo diuini nominis, & salutis humanæ studio,
ex eaque absolutissima forma religiosæ perfectio-
nis, quam Societati propriam ducebat, factum
interdum, vt abripi se vir acer longius sineret,
quā moderatē videretur prudentiæ conueni-
re: idemque sagacior ad intelligendum quid fie-
ri oporteret, quā cautior in actione ad circum-
spicienda,

241
strenuē
de re ada-
sistentie
regimē
vnum.

242
Vota Com-
salui, cum
Societati
dedis.

243
Aptius
ad paren-
dum quā
ad impe-
randum.

spicienda, quæ circumstarent eam singula, iudicatur. Denique melius multo inferioris, quam Præpositi implere personam. Quin adeo ipsemet pro sanctæ humilitatis amore non profiteri modo solebat, verum etiam (ut scripsit Patriarcha Nunnus) in beneficijs à Deo sibi præbitis numerare, quod minus esset ad impetandum idoneus. Ceterum cum semper ad perfectam enixè virtutem inebuisse, animaduersum est magnopere intendisse conatum, ac totas laxasse habenas, ubi peruenit in Indiam. Anno M. D. LIX. exente iam Augusto quidquid librorum, & sacrarum reliquiarum, & aliud quiduis, quamquam cum Moderatorum approbatione habebat, sponte abdicatis, etià Breviario paulò elegantiore cum vulgari vilique mutato inter Nouitios secessit afflicto corpori, & orando Deo præter solitum vacaturus. Mox ubi Prouincialatu abiit, omnes submissione sua parendique alacritate mirum in modum commouit: & tanquam id, quod est consecutus, ageret animo ac præfageret, aliquot dies recognoscendis quæ de martyrio docet sanctus Thomas, insumpsit. Easque versanti curas oblata est ad Castes profectio. Quam hand facile dictum est quanta ipse alacritate expetierit, quanta susceperit, quantumque talem profectiorem difficultatum eius ac periculorum consilij Europæi iuxta Indique mirati sint. Postremo in tor beati huius Martyris virtutibus erga integerrimam Virginem Dei Matrem inenarrabilis obseruantia eminebat. De qua ita suauiter, frequenter, magnificè loquebatur (ut epistolæ eius multæ, quas ego vidi, testimonio sunt) ut præclarissima tantæ Reginæ existimatione, & amore plenum omnino ac redundantem animum sit agnoscere.

De beato Consalui exitu perlatis in Indiam nuntijs, Antonius Quadrius, id ipsum vehementer optante Prorege, idoneam nauigandi tempestatem expectabat, ut Socios aliquot Manomatapan submitteret ad persequenda incepta. Felix omnino incrementum iniitiam efficiaci perfusus sanguine promittentibus. Sed ea quoque sancta vota, ac iustæ spes ad irritum cecidere, uti à legatione quoque in India ad Idalcaneum sub id tempus destinata brevis dumtaxat spei fructus effloruit. Nouus Rex Idalcane suscepto post patris obitum regno ad Gasparem Archiepiscopum Goam scripsit, rogans ut aliquot ad se viros doctos destinaret, quos ad religionem veram aperendam cum Cacizijs suis committeret.

Archiepiscopus Dominicanorum Vicarium, & Consaluum Rodericum è Societate legit, & Visaporam iussit contendere, ipsemet Goa abeuntes ad bonum spatium profecturus. Magno animo profecti, nihil nisi inanem curiositatem in iuvene reppererunt. Verum neque Goanum Collegium, quem sperabat hoc anno Christianorum prouentum tulit. Causa hæc fuit: Archiepiscopus, quem sub anni prioris exitum venisse demonstravi, incidit in felicissimæ eius messis insolitam vberatam, cum ingentia quotidie agmina Indorū ad fidelium cætum aggregabantur: continuoque quorundam pecuniæ potius, quam animarum studentium lucris præoccupatus sermonibus, tanquam inuiti Indi ad baptismū com-

pellerentur, quicumque essent sacro ablundi fonte, si in plaga habitarent, in qua parcia esset, quas multas ipse quoque instituit, in ea fieri id iussit: ac si quando maiestate maiore celebrandus baptismus esset, referuauit sibi. Quæ res pio consilio ab Antistite optimo instituta, successum haud perinde sortita est. Etenim cum singuli, aut certe pauci propè in tenebris, & in angulis sacra tingerentur aqua; ille autem splendore ex Goana magnificentia, ex numero candidatorum, ex nouo vestitu cultuque, ex nobilitate Lusitana, ac Proregis ipsius præsentia & oculis, ceteroque apparatu abesset; cepit tanti mysterij opinio & cupiditas rudem apud populum, qui ubique terrarum, sed ibi maxime, oculis ducitur, cadere & frigere. Adempta igitur celebrium baptismorum procuratore Goani Socij ad recentes Christianos doctrina moribusque sanctis studiosius imbuendos incubuere, dimissis è superioris anni instituto Dominica quæque festi binis ad varias circa Goam Ecclesias catechistis, qui cum bono semper catechumenorum redibant agmine: è quibus in Collegij templo peregrini modo, nec in certis contributi parcia baptizari circiter quadringenti. Præcipuus in his fuit Malacensis Tumungamus (ita appellant, qui iurisdictione inter Ethnicos Malacæ supremam habet) quem & filium Regis Iantæ spurium ferebant. Is quorundam insinularum criminum ad dicendam Goæ causam cum in libera custodia haberetur, quamvis sæpè tentatus à Patribus nunquam præbere aures ad fidem hortantibus voluit, quoad pendit causa.

Quippe (sicut ipsemet postea retulit) innocentia conscientis, documentum religionis Christianæ ex sententiæ, quæ de se ferretur, genere volebat capere. inique sanè è priuatorum hominum facto, quos error aut prauitas sæpè à recto detorquet, de veritate diuinæ legis & sanctitate iudicaturus: at Christianos egregiè admonens, quantum priuata cuiusque vita demere, vel addere auctoritatis religioni sanctissimæ queat: cui profectò si mores nostri responderent, nulla essent aciora hortamenta, nulla potentiora miracula ad mortales omnes in eius obsequium beata captiuitate subdendos; nec iam (ut sancti viri pronunciant) alienus ab ea quisquam superesset. Tumungamus igitur ubi absolutus est, totumque iudicium sincerè ac iuste tractatum vidit, tum demum ultro obtulit sese baptismi. In Collegio S. Pauli cum sua familia rudimentis fidei præparatus, ingenti pompa, gratulatione populi, suisque animi lætitiæ ad sanctum admotus fontem, Francisci nomen accepit. Præterea renatorum in numero fuit puer octo circiter annorum, paralyticum locum redactus, ut pro deposito Ethnici parentes baptizandum deferri ad Patres iusserint, addita ultro conditione, ut, si fortè conualesceret, vitam nosocomio ministrans omnem exigeret. Huic, simulatque sacris elutus est aquis, quædam Petrus Alfonso è Societate laicus, qui nosocomio præerat, medicamenta adhibuit; verum ita redijt valetudo, ut nemini dubium fuerit, quin diuina salutaris lauacri virtute reuocata sit. Postridie enim ad nosocomium se puer suis pedibus lætus & exiliens retulit. In Goano Seminatio

244
Consalui
erga Deipam
pious
singularem.

245
Legatus ad
Idalcaneum
Regem.

246
Refrigeſcit
Indorum
conuerſio
ſubſtata
baptiſmorum
magnitudo.

247
Ex factis
Christianorum
Ethnicorum
de religione
iudicant.

248
Viri sacri
baptismatis.

natio præ cæteris magnæ spei adolescentibus vnus educabatur nomine Laurentius, quem Rex Soloris miserat Christianis cum disciplinis, tum moribus probè formandum. Hic Rex à mercatore (vt supra docui) Christianam legem edoctus, & sancta initiatus vnda Malacam duobus ante annis scripsit ad Patrem Balthasarem Diazium, rogans, vt ad se suosq; populares diuina planius lege imbuendos doctorè mitteret: cumque Pater focijs destitutus cum ingenti animi dolore nequiuisset præsentem opem afferre, Rex, cui liberi non erant, fratris filium, qui olim magister inter suos esset, erudiendum vltro transmisit: isq; in Goano Seminario in spem magnam educabatur hoc tempore. Cocini dubitarum hætenus an Collegium, an Professorum domus statueretur: sed ad initium Collegij, qui Grammaticam doceret Goa Quadrius hoc anno ire iussit. Ibidem templo Deiparæ fastigium impositum. Bazaini amplius ac magnificentius, vt oppidi frequentia, & messis copia postulabat, ædificari cepit. Hic ad superstitiones Ethnicorū euellendas cum alia, tum illud effectum est. Ethnici, postquam in balneo, quo prius ad expiandos, Patres superioribus annis templum sanctæ Cruci dedicarant, ad stagnum sex ab oppido passuum milibus transfulerant superstitionem, persuasum habentes, qui ibi certo die lauerent, noxa & poena omnem exemptum iri. ad hæc (quod certum ac præfens erat Satanæ lucrum) vnus quotannis, qui se maximè probare piū volebat, in stagnum ex arbore in id impendente desiliens, nunquam postea apparebat. Hoc cognito Pater Christophorus Acosta ab Lusitanorum Præfecto manu militum impetrata, quo die impiū fiebat sacrum, fugata Ethnicorum turba, comminutis eorum simulacris, fanis incensis, & præcella in eodem tractu statuta cruce, postremo stagnum vndique vacca sanguine & intestinis, quod piaculum est apud Ethnicos inexpiable, contaminauit. Ita sordes abactæ sordibus, tartareæ bubulis: quod mirere; cum adeo spurcicia omni dæmones oblectentur.

250
Patris Marci Prancudij res Damani,

Prancudus Damani præ cæteris nobilem feminam ad Christum conuertit, coniugem Præfecti, qui Damani ipsum, quo tempore captum à Constantino est, obtinebat. Bello instante hæc feminam vir Surratum amandabat, cum à Lusitanis intercepta, felici (quemadmodum nominare ipsam postea consueuerat) seruiture, filiorum Dei libertatem adepta est. Non illa leuiter, neque continuo dedit Euangelio manus: verum quanta cunctatione susceperat, tanta susceptum constantia tenuit. Legati à viro ad eam tentandam missi, atque ipsa eius mater nec aduenire dubitauit, nec vllum obtestationum, blanditiarum, lacrymarum, atque eiusmodi lenium tormentorum genus destitit ad mouere. Sed contra Christiana heroina matrem quidem vicissim acriter obtestata est, vt ipsa quoque Christiana fieret, denunciando si id respuerit, haud amplius sibi parentis futuræ loco: legatos autem post longam altercationem molestè sibi caput persequentes obrundere, Patris Prancudij admonitu aggressæ coram ijs catechismum pronunciare, &

crucis sibi formare signum, repente ab se quasi dæmones dispulit. Idem Pater anno ineunte Surratum contendit, quod Cadameffanus, cuius in dominatu oppidum illud & arx erat, ortus parentibus Christianæ fidei desertoribus, significauerat de religione consultare se velle. Verum Mahometani Cacizij subterfugere certam. Cadameffanus multa quæsiuit disseruitque, & cuncta valde probans, nihil certi statuens non procul ab regno Dei relictus est. Prancudus paulò post reuocatus Goam Nouitijs instituendis præfuit, quoad in Molucas discessit. Eius in locum Arias Brandanus Damanum præfectus ad ceteram messem octoginta Mahometanorum, quæ pro nationis pertinacia non leuis est summa, traduxit ad Christum.

Sexto Idus Septembris nouus Prorex Goam attigit Franciscus Cotinius Comes de Redondo. Sex cum eo de Societate aduerti Balthasar Pigna, & Parefia sacerdotes: laici Cōsaluus Rodericius, & tres Itali Ioannes Baptista Regius Mutinensis, Ioannes Baptista Ferratiensis, Stephanus Dinis, optimum Indis futuri subsidium, vt fuerant in via comitibus: quibus eas ad animi corporisque salutem opportunitates attulerant, vt vulgò dicerent bene agi cum ea nauī, in qua aliqui de eo genere veherentur; curandumque, vt quanquam nulla præterea esset eundi causa, tamen in qualibet semper veherentur nonnulli, qui vectores in tam longa periculosaque nauigatione præstò essent. Illud prudenter de eorum consilio ac monitu statuit Mozambici Prorex. Non rarò fiebat, vt conceptæ longo in cursu inter milites aliosque vectores inimicitia, quibus quasi arena in mari defuerat, tum demum, vbi primum Mozambicum appellerent, loci opportunitate in singularem certamina, indignaque cades erumperent. Ea causa vetuit Prorex, qui inter se dissiderent, nisi prius similitates posuissent, & nauī pedem efferte. Ita pax, terræ amore, inter complures redintegrata, & multorum facinoribus intercisâ maturitas. Ausus etiam operarum in India numerus est, cum octo Goanorum Sociorum sacerdotio, quos Patriarcha iniitauit, tum Emmanuelis Aluarij, & Ioannis Roscij post longum tandem tempus, plurimumque ærumnarum aduentu. Nauis, cui Sanctus Paulus nomen, in qua Emmanuel & Ioannes ibant, vna cum alijs quinque (vti supra meminī) priore anno Olisippone profecta, per diu in Guineæ detenta plaga ad recreandos ægros, quos per multos exusta plaga vapor afflixerat, nouumque imponendum viaticum, flexo in Brasiliam cursu decimo sexto Kalend. Septembris anni proximi Sanctorum omnium Bayam tenuit. Erant ibi Pater Ludouicus Grana, & Pereria, qui valde Sociorum lætati conspectu, ipsis cæterisque vectoribus omni officij genere succurrerunt. Rodericus Mellus nauī præerat. Nobiles multi vehabantur, in quibus & Iacobus Pereria Vasconcellus cum vxore, & familia. Recreatis magna ex parte ægris instructaque affatim nauis sexto Nonas Octobris è Brasilia discessit. Rarò extra certas tempestates, quas studiosè captare necesse est, nauigatio illa succedit. Ergo magnis dies multos fatigati umbribus, decimo septimo Kalend. Decembris

251
Surratum

252
Molucas in Molucas

253
Comes de Redondo Prorex India.

254
Prudens consilio eundi est.

255
Longa & miseræ nauigationis nauis S. Pauli.

In conspectum promontorii Bonæ Spei venire: tertio inde die promontorium præteruecti, ingentiâ puppi propellente vento, nequaquam flexo ad Mozambicum, vti ferme sit, cursu, sed recta nauigantes insulam confpexere nunquam antea ab quoquam notatam ab Æquatore in Austrum duodequadraginta partibus distantem. Quæ deinde in quasdam geographicas relata est tabulas nullo nomine, sed eo tantum cum titulo, quod ad eam nauis Lusitanorum, cui à S. Paulo fuit nomen, appulerit; quanquam epistola à Patre Emmanuelẽ diligenter perscripta nequaquam factam in eam excensionem ait, sed tantum procul tribus quatuorue leucis conspectam. Post longum per maximam Oceani vastitatem nullo terrarum aspectu errorem decimo tertio Kalendas Februarias anni, quem nunc exequimur, insulam quam Auri appellant, propè Æquatori subiecta, triginta ab Somatra leucis apparuit. Hic tempestas pridie coorta adeo fœdum in modum inhoruit fluctusque adeo immanes voluebantur, cum simul inter ventorum inenarrabilem ferociam aquarum eluies vasta rueret, vt cunctis de salute desperantibus, periti quoque & plurima experti naute faterentur nihil sibi vnquam vsque eo horificum toto oceano contigisse. Inter eos terrores ad enuntianda peccata, & absolutionem auferendam certatim accurrunt. Emmanuel (is enim vnicus sacerdos aderat) sic, vt miserabili in tumultu licebat, omnibus præsto erat. Amici æquè inimiciq; cum lacrymis sese amplexantes vltro citroque veniam petere: tanquam supremo in articulo vltimum salutare. Diem ac noctem catartarum barathri similis horrore funestarentur facies tenuit. Vbi postremo se paulum aperuit lux, circumiectæ vndique apparuerunt terræ: nihil tamen minus ætiosissimum in fœto huc illucque prouindarum insinua iactabantur. Denique iactis frustra duabus anchoris læcra atque exarmata nauis vi tempestatis abrepta ad breuia prope insulam paruum, quam è regione Somatræ dicebant esse, alliditur. Hincque cum miseris hominum comploratione & vultu. In eam insulâ vectores vel scapha delati, vel tabula quapiam electi, meris non paucis, qui vel peritiores, magisque sibi fidentes, vel temere præmentis perturbatione delapsi in aquas enatare non potuerunt. Trepidè item è nauis, antequam penitus solueretur, quidquid & cômatus, & mercium, & nauis instrumenti potuit, subductum in terram. Emmanuel simul ac in vnum coactos vidit, monere & cohortari institit, vt ante omnia debitis erga Deum officiis fungerentur. Itaque tum periculis alijs, nouissimoque naufragio infirmitatis humanæ admoniti, tum seruati grati salutis, tum demum ad opem in id, quod restabat, quod nescirent cuiusmodi esset futurum, impetrandam ad Deum confugerent: illum super omnia studerent placatum habere: summa omnium malorum peccata declinarent, commisitque ad hunc diem accurata confessione deletis, velut renati vitam nouam, longèque antea sanctiorem exordirentur. Ceterum tam, si vnquam, animaduerti maximè potuit, quosdam hominum nullo corrigi malo. Dum ea maximè Emmanuel inclamat, haud paucos in alienis rebus è nauis

gio rapiendis occupatos vidisses ita auidè, vt multa vel in insula eius latebris occultarent, & fossa humo obruerent. Mox grauis oritur seditio. Roderici Melli, qui in nauis præfuerat, iam impetium detrectabant; grauissimè autem ac palam in nauis magistrum inuehebantur Ioannem Ludouicum nomine, sanè parum felicem rei nauicæ administrum. Quippe idem ille erat, qui anno M. D. LV. facto item naufragio, partem vectorum, cum quibus tres de Societate manserunt, in insula deserta reliquit, vbi & fame plerique perierunt. Id ipsum igitur tanquam in præsentia moliretur, naufragorum turba suspectum hominem & odiosum habebat. Hac in seditione cohibenda opportuna fuit Emmanuelis pietas & industria, vnum illud inculcantis in vlcima calamitate nihil fieri perniciosius, & ad funditus omnia perdenda aptius dissensione, separatisque consilijs: contraque nihil singulis salutare magis, quam quod in commune consuleretur. Monit in super contentionem atque discordiam cibationum diuisio: neque aliter potuit sedari, quàm vt Emmanuel ipse curam eam consilio communi delectam susciperet. Iam purgato loco prædento in nemore, cunctis in morem castrorum septis metu Barbarorum, Christi quoque sacerdos adiculam sacram ornata, in qua & confessionibus dabat operam & concionibus, & precibus, & singulis diebus publicam habebat per Litaniarum carmen venerationem Sanctorum, identidem excogitans, vnde pietas miserorum excitaretur. Nam & vltro verberantium sese supplicationem instituit. Inter quæ sedulo è fratre onerariæ reliquie eaque materia, quam suppedibat insula, nauigij aliquid concinnabatur, cum cœperunt atro colore Barbari apparere: qui nutibus & blanditijs pellecti, cum promississent aliquid ad victum allaturos, Lusitanorum vagos quosdam, dum palmulas, aut aliquid siluestrium pomorum quærirât, deprehensos mactarunt. Cumque interdiu rari admodum conspicerentur, ac subinde alios atque alios ex aduenis interciperent necarentque, refugiebant in nora latibula: quæ propter impenetrabilem siluæ densitatem peruehigari non poterant: noctu autem ingentes audiebantur velut ingentium catenarum clamores. Quæ res magno miseris naufragos super ceteras calamitates metu angebant, nequa ex improviso ingruerët. Iam nauigiorum opus perfectum erat. Tria elaborabant, vnum formæ satis capacis lembo simile, ita paritum, vt in id feminæ imponerentur, quæ erant ad triginta honestorum fermè mercatorum coniuges, vel earum ancillæ: scaphas duas, quarum alteram suo magna ex parte sumptu & opere Petrus Aluarius hyponaucterus adificauit, ornavitque: altera eadem erat, quæ prius onerariam sequebatur, in paulo maiorem amplificata formam. Ceterum non maior hinc læticia, quàm tumultus ac desperatio exorta. Quippe cum per nauigiorum angustias magna vectorum pars excluderetur. Quod quidem antè Pater Emmanuel nunquam destiterat præcauendum monere: sed fortasse vitari non potuit. Postea verò summa idem institit ope, vt merces, & quæcunq; potius onera, quàm vilis hominum deferretur, posset multas alteratio-

256
Naufragij.
257
Hominum
quorumdam
prauitas
propè inenarrabilem.

259
Naufragio-
rum iter.

cationes, ita conuentum, vt ad fluminis ostium leuatis inde quatuor, vbi palmeti plura, & statio tutior videbatur, migrarent, valentiores terra, reliqui mari. Sed nihil miserabilius fuit eo delectu, per quem alij recipiebantur in nauigia, alij destituebantur ignoto in litore. Hi enim & Barbarorum timentes impressionem, & multo magis fidei dissidentes nautarum, tendebant supplices manus, vt se quoque acciperent, quoad altitudo aquæ permitteret, mare ingressi: at validiores iam quidquid sarcinularum tam cupidè modò legerant ac seruauerant, obliti (adeò in contentione vitæ cuncta vilescunt) nudi perlongo tractu ad nauigia ipsa natatu tendebant; iijq; postquam primi recepti sunt, deinceps tam multi, vt demum non vocibus modò, sed fulgentibus gladijs repellendi essent miserabili necessitate, ne & multitudo degraaueret nauigia, & terra ituri opportunitates iniuriæ paucitate & imbecillitate relinquerentur. Alterum illi Sociorum nostrorum optarunt comitem: cumque se Emmanuel offerret, Ioannem Roscium prætulunt, rati opinor, Emmanuelis, vt prope sacerdotis, auctoritatem plus habituram ponderis apud nautas ad fidem exigendam, & succurrendum relicti. Pro ductore etiam ac simul obsidem celebrem cum Christiana, tum militari virtute virum postularunt Petrum Diazium nomine, qui Lusitanus genere, domicilium habebat & coniugem Melchoræ in colonia sancti Thomæ. Et ille præclaram de se opinionem affirmans perlibenter descendit, sociumque se peditibus in omne discrimen adiunxit. Ita demum post sextum ac sexagesimum ab naufragio diem, quinto Kalendas Aprilis iter ineunt. In lembo centum ac viginti capita vehabantur: in scapham Petri Aluani triginta, in scapham onerariæ septemdecim recepti: centum octoginta tres terrestri pergenti inire. Cæterum iam destinatum ad conueniendum fluminis ostium præteruchi cum videret Emmanuel, haud destitit palam admonere datæ fidei Præfectum, & obtestari, ne tam multos vel fami, vel Barbarorū inhumanitati conficiendos obijceret. Ille tamē duos dies quarundam insularū legens oram, nauigare perrexit, explorandis (vt vero simile) regionibus. Sub auroram diei tertij procul in mari cernitur nauigium ex ijs, quos præcipue apud Indos magnitudinis Iuncos appellant. Cumque visum esset explorandum quid spei afferret, ambæ scaphæ cum lectis militibus, & cum sua quæque minoris formæ bombardæ, quos Berzos vocant, accedunt, ac statim togant, num quid venale ad victum habeant, num ipsum vendere iuncum velint. Ad quæ Barbari respondent se Acenos esse (sunt hi Ethnici ex insula Somatra Lusitanorum capitalissimi hostes) nec mercaturam exercere, sed pugnam. Ab hoc responso hinc atque hinc bombardarum sclopetorumque explosio, aliorumque telorum missio. Denique capitur iuncus: nec multò post duo insuper nauigiola, quas Lanciarias nominant, in potestatem venere. Continuo Pater Emmanuel ad folandos in litore deferros, nunciandumque missam propè diuinitus omnes auchendi opportunitatem destina-

261
Quadam
nauigia ca-
piunt.

tur. Quibus lætissimus accidit nuntius, quod & periculis maximis, & Barbarorum incurſu, & fame ac multo magis acceptione se planè proditos iam existimantes, afflicti ac femiuitiacebant. Multo autem fuit gratulatio maior, vbi paulò post vniuerſi conuenere. Cunctis in nauigia distributis iam meliore cum spe, & nonnulla specie classis nauigia sex numero sinum ingentem, quem Somatra insula efficiebat, secabant; cum orta iterum tempestate dissipantur magno omnium dolore, ingentique eorum periculo, quos Barbaris erepta nauigia vehabant, cum ea nec satis firmo textu, nec picata multum aquæ acciperent. Verum post noctem ac diem superato litu ac promontorio iterum in vnum coactis indigenæ conspecti in litore spem bonam restituere. Interrogati enim de Monacabio Rege Lusitanorum amico, responderunt haud procul inde fluuium esse: in quo non Regem, sed eius filium inuenire possent nihilo parente minùs beneuolum Lusitanis. Eo nuncio vehementer exhilarati, demonstratum ad locum procedunt: verum cum mare ferueret, dum amnis ostium paulo angustius subeunt, nauigia quædam inter se ita implicantur, vt iuncus vadis inhæserit, nec sine rerum iactura, ægrè saluis hominibus ex templo perierit. Cæteris nauigijs ad fluminis ripam applicitis continuo Barbari magno cum cibariorum numero adfuerunt. Idibus Aprilis ipse, quem Regis acerbatur filium, secundo flumine cum festo tintinnabulorum ac fistularum cantu descendit. Dona primum Mellus ad eum misit, dein in colloquiū venit. Ac Regulus inde exorsus, se nequaquā dona à naufragis expectare, verum omnia, quæ opus forent ad seruandam multitudinem abunde prouisurum, Xarauandario (quod est genus magistratus, & dicitur quasi maris custos) mandat, vt benignè, quæ vsui sint, vel vendat, vel permuet. Lusitani comitate Reguli, tum Xarauandarij, & gentis vniuersæ, quæ cum rerum venalium magna copia quotidie commecabat, vtendum rati, ad respirandum, & colligendas tantisper vires, & instruenda nauigia aliquot dies subsistunt: multique in litus egressi tuguriola sparsim extruunt, in quibus & pernoctabant. Pater Emmanuel tamen tantam securitatem ac negligentiam minime probabat, tamen ausus est & ipse se ad capiendam quietem terræ committere. Postremo & Iacobus Pereria Vasconcellus valetudinis causâ vnaque vxor eum curatura descendit. Sed posteriore nocte qua is fuit in litore, cum vehementissimi imbres ac venti longa vigilia fatigassent, ac deinum sub auroram mitiore iam tempestate somnus ferme omnes oppressisset, repente clamor, viulatus ac tintinnabulorum strepitus ingens ab superioris amnis parte maior, ac maior, prout Barbari appropinquabant, accidit. Inde alij super alios Lusitani vix præanhelitu ac trepidatione sui compotes, decurrunt ad arma, & Prodiri sunt, alternis vocibus clamantes. Proditione comperta paucis in tanta consternatione armorum subit. Qui nauigia habebant in flumine, continuo subducunt à ripa: qui descenderant in litus, vel in manus incidere Barbarorum, vel desiliere in flumen, vt ad nauigia

261

261

Perisidius
mal: acci-
piuntur.

269
Confessionis
beneficium
magnifi-
candum.

suum omnium consortem fore. Mansit in ijs solitudinibus arumnisque senex, quoad Pater Cosmus de tota re admonitus, à Bungeni Rege epistolam impetrauit, per quam Rex ipse Dynastiam, à quo senex tenebatur, rogauit, vt cum sibi graui sanè de causa necessarium traderet. Is, qui Regis epistolam tulit, optimum senem reperit sancta plenam humilitate ac fide in Deum, memorantem indignum se, qui in Bungum confessionis causa deduceretur. Quotidie flagellum, aliasque sponte subibat pœnas: & assidue cum Deo versabatur in precibus. Denique Funaium perductus nullum finem faciebat laudandi Numinis, ei que gratias agendi, quod ad votorum se metam suorum perduxisset, ea vultus alacritate, eo que feruore, vt & suauissimum sensum pietatis tum intuentibus excitaret, & nunc merito possit rubore omnes perfundere, qui celestibus prædijs per diuinā indulgentiā affluentes per suam ignauiam non vtuntur. Hunc igitur, quoniam diuersari apud Patres voluit, Cosmus quippe optimè scientem scribentemque Iaponicè, pueris instituendis præfecit. Nec paucos manu sua libellos descripsit, ita diligens ac laboriosus, quanquam tantæ ætatis, vt nunquam quisquā cessantem, nunquam parcentem affecto corpori cerneret. Per idè tempus nobilis mulier à demone agitata infano cum vlulatu incitūq; ferebatur per campos. Hanc, vt ipsa per requietis interualla flagitauerat, Christianis præceptis rite imbutā Cosmus in magna Christianorū corona Dominico die lustrare baptismo constituit. Erat mulier tum sanè tranquilla, sed cum primū salutis aqua tetigit caput, ita se repente concussit vehementer, in que clamores ita immanes erupit, vt quotquot aderāt, terrore compleuerit. Tum Cosmus à quatuor viris apprehensam teneri ad finem vsque solennium baptismi ceremoniarum iussit. Quibus absolutis in terram semianimis lapsa inter manus referenda in hospitale cubiculum, vbi degebat, fuit. Ita intemperæ omnes, demonesq; abacti. Ex eo enim tempore nullum eiusmodi postea incommodum perpessa est. Inde & Christianorū aucta fides; & maritus feminae, qui erat è Bungenis Regis familia, vnacum libetis, cognatis & famulis ad Ecclesiam accessit.

271
Bungeniū
Christianorum
seruor.

Iam Bungenium ardor Christianorum is erat, ea in templo alsiduitas, tantus ad sacra concursus, interque diuinam rem ea modestia, submissio, attentio, super hæc in se diuerberandis constantia ac seueritas eiusmodi, vt qui fulè hæc descripta in missis inde litteris legat, Aegyptiorum Anachoretarum potius, quam Iaponum neophytorum acta se putet legere. Haud minor in ceteris Ecclesijs efflorescebat ad pietatem indoles, si par obtrigisset institutor & rector. Ex ipsis neophytis, ac ferè, qui Bonziji fuerant, substituti erant vicarij Magistrorum; itque certatim ac populus officio suo defungebantur. Tamen ad eos solandos quempiam interdū è Socijs mittebat Cosmus. Atque hoc anno cum Christiani Facatenſes, & præsertim vnus primorum, missis nuncijs vehementer institisſent, vt aliquis ad se mitteretur, Ludouicum Almeidam ire iussit. Is Funaiio initio Iunij profectus secum Melchiorem duxit Iaponium iuuenem miræ in dicendo sua-

272

uitatis. Facatam appropinquanti Christiani complures ad mulum viæ ingenti cum gaudio obuiam effusi. Duodeuiginti dies apud eos moratus ad septuaginta capita fidelium adiecit choro. Duo in his Bonziji fuere Iaponicarum religionum apprimè periti; cum quorum altero grauis ætatis, qui Regis Amanguciani concionator fuerat, septem dies disputando interrogandoque consumpti optabili euentu. Nam & ipse cognita veritatis salutare iugum accepit, & eius exemplum ad vulgus potentissimum fuit. Et quoniam Deus mirandis etiam beneficijs sancire sancti Euangelij auctoritatem volebat, & animos ad se allicere Ethnicorum, multos grauitè ægros Almeida diuina ope sanauit. Id adeo paruit in elephantiaci curatione. Nam aliquot alijs sanatis concepta spe ingenti Christiani etiam hominem lepra fœdissima coopertum adduxere: cumque negaret Almeida ei se posse facere medicinam, tamen, ne planè mœstos dimitteret, perfacili medicamento præscripto, ægrum redire ad se post diem tertium iussit. Redijt ille, sed ita sanus ac nitidus, & abique vllo morbi, qui insanabilis habetur, vestigio, vt Almeida ad hominis conspectum obstupescens, aperè denunciaret Christianis, ne sanitatem pharmaco, sed Deo Domino, fideique suæ adscriberent. In exitu Iunij Facata discedens, in insulam Tacuximam ambitu passuum sex millium in ditione Antonij Firandensis venit. Insula, inquit Almeida, si vlla est Angelorum, hæc profectò est. Adeo in templo, & in cultu pietatis delicias habet. Præerat eorum institutioni excellenti virtute vir olim Bonzius. Eadem habebat, que idolorū antea fuerat, in veri Dei iam domicilium versam: cuius reditu, itemque elemosynis, quas Sodales, quibus à Misericordia cognomen, erogabant, non modò ipse institutor alebatur, sed etiam inopes peregrini: qui satis multi religionis eò causa ventitabant. Eadem in ceteris tum Ecclesijs Iaponiæ vigeat pietas. Quo fiebat vt ad peregrinationes in ijs regionibus facinarum nihil necesse esset, cum omnia gratis ac sedulò prompta essent non alimenta modò, sed etiam maritimo itinere cymbæ, terrestri comites & iumenta. Quæ si reculares, iniuriam sibi fieri crederent, quasi inter Christianos minus officiosis, Almeida è Tacuxima in maiorem insulam Iquicuquim traiecit: quæ ex incolis circiter bis mille quingentis, octingentos ferè censebat Christianos. Eadem sacram habebant, sed exiguam: itaque cum confluentes ad catechismum non caperet, aream pro vestibulo stercis contexere. Erat aedes plano loco, ar busto vndique densò, & ad aspectum iucundo obumbratè. In imis gradibus modicum erat stagnum, in quo pauperes ablueri solebant pedes, ne stercas, quibus aedis solum conſtratum erat, contaminarent. Quod alias etiam inuitis domos, præmunditiarum studio, est in more Iaponibus. Ab hoc templo distabat pagus Christianorum tria propè millia passuum aspera ac difficili via. Quæ de causa ad laborem minuentum, & augendam pietatem in eo quoque pago templum exedificandum Almeida curauit: paucisque diebus multorum subsidio magna omnium alacritate perfectum est. Ex hac insula ad

273
Ludouicum
Almeida
morsu est
plures morbi
sanat.

274
Firandensis
sum Christi-
anorum
seruor.

275
Sacra aedi-
ficatio aliq-
cantur.

276

alium Christianorū pagum, quem Xixi vocant, perrexit, vt in æde noua, quæ tum ab ijs ad tectū perducebatur, sacellum extruendū curaret: quā in rem Christiani Iquicuquieses fabros lignarios septem, aliaque auxilia volenti animo contulere. Humanissimi illi Christiani non aliter atque si Regem expectarent, purgauerant & ornauerant calles. Inde profectus Iram, ibi quoque templum statuendum curauit, quod incolæ, cum omnes Christiani essent, omni sacra æde carerēt. Idem mox Casungæ, tribus circiter ab Ira miliaribus, vbi item incolæ præter Christianos nulli, decreuit. Ad omnia hæc templa necessarius factorum apparatus ex India aduectus transmissus ab Lusitanis Firando est. Firandum inde venit Almeida, vbi cum fidem Christianorum excoluit, tum Ethnicorum circiter quinquaginta sacro fonte respersit, in ipsæque Dynastam Antonio nihil inferiorem. Nulla erat sacra ædes Firandi: eam vt extrui liceret nauarchus Lusitano roganti, Regulus super ea re consultum se responderat. Idcirco Almeida intra parietes Christiani viri sacellum excitare constituit. Quod ille vir pro ingenti beneficio ducens, & adium datum, quas possidebat, vltro optionem tulit, & professus est se aditu fore. Igitur Antonio præfertim operas, & cætera vtilia benignè præbente ædícula extructa, & omnibus rebus ornata est. In ea singulis deinceps noctibus Cælestes salubant visitato carmine, & conciones habebantur. At vbi Dominicus dies illuxit, è pagis insulicis, circumiectis ingens Christianorum multitudo confluit tum audita verbum Dei, tum sacram visura imaginē ad Patres ex Europa transmissam, quam Almeida rogatu nauarchus in nauī propulerat, loco peristromatis vexillisque, & virentibus arborū ramis ornato. Referta iam spectatoribus nauī loco aptum sermonem Almeida instituit: tum omnes nauarchus, quod longè ab domibus suis abessent, liberali cibo ac portione recreauit. Post hæc Almeida Iquicuquieses ex itinere reuolens, cum iam dies appeteret, qua in Bungū redire Cosmus iusserat, lutulenta via cincto tenus sæpè demersus, assiduo præterea sanguinis profluvio grauius exercitus iter fecit. Eas omnes difficultates Christianorū caritas eximia compensabat, cum hospitij mercedē non modò omnem respuerent, sed & abeuntē viarico liberaliter instructum largo fletu prosequerentur.

277
Iaponum
erga Prædi-
catores
Euangelij
pietas.

278
Vilella Me-
aci vexa-
tur.

Vilella interim in vrbe Meaco multa passus, Sacaij quoque hoc anno cepit Christi Ecclesiā congregare. Meaci multis ad fidem adiunctis, iamque sacra æde instituta, felicē progressum diaboli ferre inuidia haud diutius potuit. Eius igitur acres satellites Bonzj consilio habito, initaque conspiratione, modis omnibus eiiciendū Meaco peregrinū sacerdotē statuūt. Id vt efficiat, Mioxindonū vrbis Præfectū, utique magistratum præcipuos ingenti pecunia aggrediuntur: eorumque ita animos emunt, vt non eiicere modò Vilellā decreuerint, sed quanta maxima cum ignominia & infamia possent. Quod dum occultè struitur, Cubosama quoque, qui manendi docendique fecerat potestatem, planè inscio, ad Vilellā Dynastā Ethnicus morū haud malorū detulit, simul exhortans, vt suam in arcē, inde passuum millia duodecim;

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

dum deferueret tēpestas, subduceret sese. Id vbi audiuit Vilella, aliquot Christianis adhibitis in consilium; existimantibus illis vrendum viri benignitate, ne diuinę legis existimatio euilesceret, si palam ignominioseque deturbaretur, eadem nocte multis Christianorum deducētibz ad eam arcem abiit. Sed quarto post die existimans minis oriosas fore in ipsa vrbe latebras, domum Christiani hominis occultè rediit. Ibi delitescēs rerum statum, varia Meacensium studia, varioque de se sermones, alijs iustē, alijs per summam iniuriam eiectum dictatibus à Christianis cognoscebat; eosque ipse consolans, & confirmans in fide, simul de negotij administrandi ratione ac via consulebat. Quibus cum visum esset quadrimēstres petendas inducias ad causę cognitionē, ijs impetratis in publicum prodit, ingenti que non Christianorum modò, sed partim etiam Ethnicorum gratulatione in Ecclesiā restituitur suam. Per hanc dilationem aliquot Ethnicorum fauentibus Cubosama edoctus, quā male contra beneficia ac iussū eius Vilella & Socij vexari essent, diploma edidit multò seuerius firmiusque, quod in posterum tutos omnino præstaret; ad stabiliendam suis præconibus sedem id consilium Deo vertente, quod diabolus ad iniquē pellendos excogitauerat. Restituta Meacensi Ecclesię pace, nouæ in vrbe Sacaiō condēda oblata occasio est. Sacaium vrbis ingens ac diues est, ac munita in primis, eademque per id tempus libera erat, sui que iuris. Ex ea tum vir è primoribus ad Cosmum litteras cum donis milit, obtestans, vt doctorem ad se mitteret diuinę legis, suammet domum in scholam ad ciues edocendos promittens. Hanc temporis benignitatem minime ratus prætermittendam Cosmus, ad Vilellam Meacum scripsit, vt, quoniam sacerdos in Iaponia præter ipsos duos, erat nullus, ipse qui propior & expeditior, Sacaium excurreret. Is ad obediendum æquē ac ferendum Dei verbum paratus Augusto mense Sacaium concessit. Cælestem vulgare aggressus illico sapientiam, complures habuit auditores, etiam eorum ex ordine, ad quos Iaponicæ doctrinæ palma vulgò deferrebat: quos tamen nihil non vehementer probantes à susceptione baptismi inanis quidam abstinebat ignominie merus, quasi Christiani (quibus nihil excellius, nihilque diuinus terrarū orbis, & humana gens habet) hominū genus abiectū esset. At demum gratia Christi Iesu Satanæ artes euertente omnes, vir ille primarius, qui accesserat exceperatque, cum vxore, liberis, quatuordecim militibus, aliisque indigentis, ac multo pluribus aduenis in Sacaiā Ecclesiā primarios lapides consignati dedicatique sunt. Patri familias hospiti Sancius, vxori Maria, puero ac puellæ liberis Vincentius ac Monica nomina data. Ac suauissimum sanè Christi odorem eum ceteri, tum præcipuè manipulus ille nobilis militum cepit spargere. Quippe ab sacro fonte noui homines nouis digressi cum moribus ad se ciuitatis oculos conuerterunt. At Sancius, qui & Iacobus apud Christianos, Iaponicè autem Rioquey nomen habuit, ad vltimam vsque senectutem annos amplius quinque & quadraginta hospitium Patribz & patrociniū constantissimā

279
Sacaiā
Ecclesiā or-
nat.

T 3 cari-

caritate præbuit: eius denique domus pro sacra
æde Sacaj annos complures fuit. Vix Meaco
Villæ exierat, cum graue ibi exortum est bellū,
vt diuino prorsus consilio euocatus extra gla-
diorum licentiam videretur. Tum vetitus à Co-
simo rebus nisi pacatis reuerti, confirmandæ om-
nem Sacaiarum Ecclesiæ curam impendit.

280
*In Brasilia
ingens con-
uersio Chri-
stianorum.*

Hæc in India Iaponiaque dum fiunt, in Bra-
silia prorsus mira ab superiore tempore facta re-
rum conuersio est. Quasi post annos infelices
ac steriles opimis ac pinguibus aduolutis, ita in-
domita adhuc siluæ, impatientesque culturæ
votis operaque colentium affatim responde-
runt, vt iam quo minus omnino Domini com-
plerentur horrea, non tam soli obstarer maligni-
tas, quam paucitas operarum. Nouæ huius fe-
licitatis causa post genitabilem autæ celestis af-
flatum multiplex fuit: in primis magna inter in-
digenas pax: deinde Episcopi ac Prætoris incen-
sa, & coniuncta ad religionis propagationem stu-
dia: postremo cum aliorum Patrum & hoc anno
& superioribus constans labor, tum Ludouici
Granae Prouincialis ante omnes sedula & pa-
tientissima caritas. Is, Episcopo ac Prætoris om-
ni officij genere fauentibus iuuantibusque, ad
congregandam in pagos gentem, ac peragendos
magna celebritate baptisimos (quam rem Indi
Patres adeo efficacem experti modò erant) ani-
mum vertit. Inde fiebat, vt pago constituto, pri-
moque ibi mira Barbaris specie ac pompa pera-
ctolustro, ad proximos quosque progressa fama
passim & vitæ communis & diuinorum mysteriorum
cupidine excitaret. Igitur anni principio post lu-
stratam prouinciam reuersus in urbem S. Salua-
toris Ludouicus ex ærumnis in peregrinatione
exhaustis in quartanam incidit: qua usque ad Pa-
schales ferias exercitus nihilo interim minus &
vrbana concioni, & rei diuinæ per prouinciā cu-
randæ suffecit. Ita cum Apostolo ex infirmitate
(quæ caritatis potentia est) fortior fiebat. Socijs
per Ecclesias distributis mandauit, vt instituendæ
multitudini, & ad suum aduentum quam maxi-
mo catechumenorum numero præparando inten-
ti, à baptisimis, præterquam eorum, quibus peri-
culosè differrentur, interim abstinerent: & Patrē
Gasparem Laurentium ac Simonem Consaluiū
ad pagum mitti instituendum, cui nomen dein-
de à sancto Ioanne fuit. Nomina enim fermè à
patronis cælitibus vbique nouum per orbem
oppidis & pagis indunt. Binos item sacerdotes,
ac laicos Antonium Petrium, & Ludouicum
Rodericium cum Emmanuele Andradio, &
Paulo Rodericio in insulam Taparicam non pro-
cul ab urbe misit; vt ibi quoque pagum Eccle-
siamque colligerent. Ipso die festo Paschæ non-
dum vitibus confirmatis ipse ad inuisendas Ec-
clesias viam carpit. Vicinior vetustiorque, & in

282

qua propè Christiani omnes, Ecclesia erat san-
cti Pauli: proxima huic sancti Iacobi. Rebus in
his ordinatis, solenni que cerimonia multis fa-
cro fonti admotis ad nouum sancti Ioannis cæ-
tum perrexit. Appropinquanti viam trium propè
millium passuum strauerant catechumeni; &
obuiam processere coronati, fausti que cum ac-
clamationibus ac sonis. Centum sexagintatres
prima lustratione ad Ecclesiam ibi adiuncti; &

nonnulla coniugum è Christiano Sacrameto co-
pulata paria. Iter inde persecutus asperissima via
ad sancti Antonij, tum inde quatuor circiter leu-
cas ad sancti Spiritus processit; ac solatus vtrobi-
que Christianos, quique parati erant latice vitæ
perfusis, ad Baiam reuertit, in Taparicam transi-
turus. In ea insula non sine ingenti labore præ-
missi Socij congregauerant sparsam per agros &
saltus gentem. Vbi Prouincialis aduenit, sexto
Nonas Maias ingens crux succollantibus certa-
tim neophytis, cæterisque inter cantus & plau-
sus identidem procumbentibus, & adorantibus
cum pia, neque ineleganti supplicatione perlata,
& in edito monte statuta est. Postero die, quem
inuentio consecrauit patibuli Saluatoris, centum
septuaginta tria capita per salutare lauacrum in
militiam crucis adscripta; & ab sancta ipsa cruce
Ecclesiæ pagog; traditum nomen. Ibidem pue-
ri initia cum religionis, tum litterarum ad tre-
centos iam docebantur. Prouincialis nouæ huius
statum Ecclesiæ dum componit, propè ad pa-
gum S. Spiritus aduocatur. Situs erat is pagus lo-
co parum salubri: eamque ob rem ita multi quo-
tidie moriebantur, tantaque erat agrorum stra-
ges, vt afflictis ætonitque incolæ nullum admit-
terent animo solatium. Grana igitur eò raptim
profecto, populoque in regionem innocentem
traducto confestim morbi & funera quieuerunt.
Inde magnas inter pluuias, quod eo tempore
hiems in Brasilia est, rursus nouum sancti Ioannis
cætum inuicit. Cui obuiam progressi pagani, fa-
ctis in morem gentis carminibus eas ipsas mole-
stias & pluuias, quas ipsorum fiebat causa, ce-
lebrabant. Tredecim supra centum ad Ecclesiam
tum adiuncti. Haud multò post ad nouum insti-
tuendum pagum animum adiecit: perq; summa
incommoda & pericula sexdecim à Baia leucas
progressus ipsemet super amnem locum cepit, a-
mæno situ & periculo, vnde liber in mare pro-
spectus. Patrem Antonium Rodericium congre-
gandis reliquit incolis; qui per valles, siluas mō-
tesq; discurrens multas quoquoersum leucas,
Deo sanè operi aspirante, multitudinē frequen-
tē coëgit, cui à bono Iesu nomen factum. Concordi
adeo voluntate duci se permiscere, vt longo inter-
uallo nullum sit relictum mapale. Ille etiam, qui
genti præerat, & vocabatur Magnus Caquiriacus,
humanarum vorator carnum, volens libensque in
societate vitæ concessit. Iam & pueri catechismū
frequentabant facillè quadringenti. Dum in hac
peregrinatione Prouincialis strenuè euangelizat,
ex Illeorū ditione Henricus Ludouicus indigena
neophytus, quem priore anno Episcopus ibi ba-
ptizarat, cum Ethnico è Summatibus loci ad
Baiæ urbem rogatum venerat, vt apud se quoq;
statuere Ecclesiam Patres, & suum domicilium
vellent. Huic pariter occasione manum iniecit
Prouincialis: & quamuis viginti & octo leuca-
rum esset iter, & in fluminibus transmittendis,
quæ multa lateq; stagnantia intercurrunt, sum-
ma essent obeunda discrimina, nihil pensi habet,
modò euangelizet. Vbi peruenit, opportunum,
in quem commigrarent, locum ostendit; eumq;
Assumptioni Deiparæ destinavit: bonaq; oste-
tata baptisimi spe, cum iam S. cruci deuota in Se-
ptembri dies appeteret, & lustrale in Taparica so-
lenne

283
*Ecclesia
sancta cru-
cis in Taparica
insula
condita.*

284
*Pagum san-
cti Spiritus
alii trala-
ciunt.*

285
*Pagum huius
Iesu copu-
latur.*

286
*Assumptio
Deiparæ.*

187
Grana pa-
tens cari-
tai.

188
Primus ba-
ptismus in
boni Iesu.

289

lenne ingens adornaretur, ad eam redit. Simul ab vrbe Episcopus adfuit. Quingenti triginta eo die lustrati, & ad cœtum aggregati Sanctorum: postriedicque octoginta paria matrimonij Sacramento rite coniuncta. Episcopus alijsque non parum eo die Prouincialis laborē atque patientiam suspexere: qui ad multam vsque noctem ieiunus, stansque assidue, & magna molestia nunc hos, nunc illos aduocans, edocens, inuitans, nihil interquiescens perseuerauit. Vix diebus sex interiectis, iterum ad S. Spiritus Ecclesiā abiit, ubi P. Antonius Pinna primum sacrificium erat factururus. Sacras eas primitias loco solennium alibi donorum, centum septuaginta capitum baptismus honestauit. Inde Prouincialis ad S. Antonij progressus, ibique ducentis quinqueaginta sacro fonte ablutis, ad paulo antē cœptū boni Iesu pagum contendit. Primus hic baptismus, & ad eam diem in Brasilia maximus quarto Nonas Octobris conspectus est. Nongenti minis octo S. Trinitatis signo impressi sunt: & postriedic septuaginta facta coniugia. Sed cōstantia patientiæque opus egregia fuit. Prædicationis institueretur baptismus, homo inter catechumenos atro præter morem sædus apparuit: qui circumiens leuem & instabilem populum, in eam suspitionē induxit, vt crederent, idē se in vnum coactos à Patribus, vt simul omnes necarent. Quæ suspitione excitati territiq; captabant fugam, cum Patres ex insolito motu futuroque argumentati aliquid noui eos moliri, expiscatiq; trepidationis causam, continuo suspitionē abstergere inanē conati sunt. Illud maxime fidem fecit, quod cum iussissent conquiri, ad seque perducere rumoris illius auctorem; neque ille apparuit vsquam, nec qui eum aut nosset, aut posset dicere, quod fugisset, quisquā inuentus est. Postero die dum cōgregati baptismū præstolantur in templo, nescio vnde aura rumulculi afflat, sub dirū pago ignem: mapalia omnia cōflagrare. Nec moratur tumultu ingenti foras proripiunt sese. Vbi vidēt salua omnia, inanibusq; se delusos terribulis, haud sine aliquo pudore sacram repetunt ædem, & peragitur tandem baptismus. Die insequenti Sacrum quā maxima cerimonia exorditur Prouincialis, vt dilata in eum diem coniugia rite perficeret. Vbi ad solennē oblationem ventum est, ad populū in sacra veste conuersus sacros matrimoniorum ritus auspicatur; iamque vnus ē sponsis apprehenderat dexteram, vt cum dextera sponsæ confereret; cum repente siluestris ac volucris turba quasi momento eodē insurrexerat quippiam singulis in aurem foret, non aliter ac grex auium strepitu excitus diffugit. Nec verò templi fores inquirunt: quæ cuique proximū, perforatis impulsu capitum corporumq; parietibus, qui palmis erat intexti, celeritate mirabili euanescent. Patres, qui rei diuinæ intererāt administri, sic vt erant lintheati, reprehensuri sequuntur. Ita momento templum omnino vacuum est factum: solusque relictus P. Prouincialis ad aram, ægrè eum, cuius antea apprehenderat manum, tenens: reducti tamen, & perfectæ coniugia. Sed qui iam se vtunque ornant ad nuptias, laceris rediete tegminibus, anhelantesq; & faucij, nescites ridiculum magis, an miserandum in modum: duoq; paucis diebus accepta per eum tumultu poxa in-

teriere. Vltra hunc pagum leucas decem sponte multi concurrerāt, sperantes sequoq; à Prouinciali magistrum impetraturos. Ita valebant prægressorū exempla, & ardor ille, per quem res gerebatur. Prouincialis tēpori instans, P. Vincentio Fernandio curæ populi boni Iesu relicto, ad eum locum contēdit. Adfuere obuiam viginti valentes præmissi iuuenes, qui Patrem in rete, vt ipsis mos est, deferrent. Mox ad tria passuum millia multitudo omnis occurrit, præcuntibus cum fertis in fronte pueris, medio in agmine viris, tum feminis in postremo. Lapillis ora quibusdam distincti, ad hæc plumis verticoloribus sparsi magnificè sese circumspēdātes, tympanorū strepitu, & in conditis vocibus Patrem salutabāt. Qui vbi eos concione ad catechismū, frequentandumq; pagum adhortatus est, loco ad S. Petro Apostolo extruendæ lecto, vltieris octo leucas ad templum S. Andrea, pagumq; merandum processit. Non minore ibi gratulatione acceptus. Qui etiam primores inter eos gloriabatur, quod ipsi inter vicinos primi Dei legem susceperent. Progrediendum adhuc ratus, ad populū huic inimicum, totoq; in eo tractu principē leucas decem perrexit. Præcipuus in eo populo erat senex annorum (vt ferebant) centū & viginti: cuius loco iam præsenio minis idonei, res administrabat nepos sexagenarius nomine Capinus. Hic quoniam magnæ erat inter suos auctoritatis, optimum factū ratus Prouincialis, si vrbā frequētiā, Lusitanamq; humanitatē videret, quamuis non omnino volentem, sibiq; ab inimicis, per quos erat transeundū timentē, ad vrbem S. Saluatoris perduxit euentu multis modis bono. Nam in transitu cum incolis pagi S. Andrea reconciliatus est, atque in vrbe perhonorificè à Prætorē exceptus, vestitus, vinoque (quod inter memoranda posteris credebatur traditurus) Lusitano gustato iussus est insuper omnibus suum circa pagum ius dicere. Hæc circa vrbem S. Saluatoris dum tam læto successū procurantur, ipsa in vrbe pro suo erga Societate, reliq; diuinis studio, Prætor templū septimo antē anno formatis è luto parietibus aggeratum agnatum, calce ac camentis edificare cœpit. In Præfectura S. Vincentij præcipuus fuit Sociorum labor in agris inuadendis. Quippe pestifer inter Brasilienses maxime fulus morbus tam multos corripuit extinxitq; vt haudquaquam omnibus, quamuis nihil quietis pauci illi sacerdotes caperent, satis appropetari Sacramēta potuerint. Nec solū animis, verum etiā corporibus agrotū subueniendum fuit; cum gens nulla valens industria, & ab alijs rebus, & ab medicamentis omnino inops, nisi externa ope curaq; iuuaretur, iaceret miserabilis præda mortis. Piratiniani neophyti cum à vicinis Ethnicis pessimè vexarentur, ausi ad eorum terras bellum deferre. Vnus Patrū in aciem pendens è cruce Domini effugiem præferēs cum laico auxiliari processit; ac Deo iuuante victoria ab melioribus iterit. At in S. Spiritus portu, in quem hæretici, eorum receptaculo ad Ianuarij flumē anno priore euerfo, cum duabus innecti nauibus omnia terrore impleuerant; Blasius Laurentius è Societate non solū comitari pugnatores voluit, sed etiam S. Iacobi vexillum magno animo prætulit: & inde quoque ceteri pirate sunt.

290
Pagus S. Pa-
tri instituitur.

291
S. An-
drea.

292
Pestifero
morbo iu-
censum.